Іван Монолатій

МІСТО БЕЗ ВЛАСТИВОСТЕЙ

Коломийська фуга Великої війни

Галицько-Українська Накладня
ім. Якова Оренштайна
2014

ББК 66.5(4УКР)
М 77

Книжка, яку ви тримаєте в руках, не претендує на всеосяжність і вичерпність усіх можливих сюжетів. Чимало документів з історії російських окупацій Коломиї знищили самі їхні автори — писаки армійських і поліційних підрозділів, коломийські колаборанти і шукачі щастя за чужий рахунок, дещицю — захопили як військові трофеї австрійці та угорці, решта — канула в Лету.

Зрозумівши історичні натяки, аналогії та інтертексти коломийських контекстів Великої війни в умовах новітньої російської аґресії в Україні, ми наближатимемося до більш-менш вірогідних оцінок минулого завдовжки в ціле сторіччя і, що найголовніше, його уроків.

Рецензенти:
Сергій Адамович — доктор історичних наук, професор;
Ігор Срібняк — доктор історичних наук, професор.

Книжка з'явилася у рамках дослідницького проекту
Memory and Identity in the Central Europe. Common area, common political thought, common heroes

У виданні використані ілюстрації з колекцій Зеновія Жеребецького і Валерія Ковтуна, матеріали Державного архіву Івано-Франківської області, Музею історії міста Коломиї, Головного архіву актів давніх у Варшаві та Австрійської національної біблотеки у Відні.

ISBN **978-966-668-343-7**

© Іван Монолатій, 2014

Пам'яті моєї прабабусі Софії-Йоанни Побігущої
(17 січня 1896 — 7 грудня 1937),
уродженки Постолівки,
вихованки приватної учительської семінарії
Українського педагогічного товариства в Коломиї
в 1911—1916 рр.,
яку 1937 р. розстріляли більшовики в Биківні під Києвом

ЗМІСТ

PROPOSTA	7
PRELUDIUM	11
CALENDARIUM: MCMXIV	49
ATACCA	54
CALENDARIUM: MCMXV	77
INTERMEZZO	79
SOGETTO	84
CALENDARIUM: MCMXVI	88
CALENDARIUM: MCMXVII	89
ANDAMENTE	93
FINIS	203
CALENDARIUM: MCMXVIII	207
CODETTA	209

PROPOSTA

Горе, горе, місто велике, в якому збагатіли всі ...
в одну годину спустошене воно.
Одкровення, 18:19

У Коломиї досі є місце, де час зупинився. Це — польський цвинтар, який містяни назвали так через незнання власної історії. Бо лише поспішне споглядання на величні й убогі склепи чи надгробки з викарбуваними на них іменами, прізвищами, посадами, титулами, хворобами і сльозами, переважно польською мовою, про це промовляє.

А що на цьому полі вічного спочинку лежать не лише сини і доньки народу Болеслава Хороброго, а й досі не оплакані герої колись величних монархій Габсбургів і Романових, які поклали на вівтар несвоїх вітчизн власні молоді життя в лихоліттях Великої війни на карпатських верховинах, берегах швидкоплинних потоків і в гуцульських низинах, то коломийська долина мертвих нині має загальноєвропейське значення. Там, де й нині однотипні бетонні хрести укриває зелений ряст напровесні, ковдрою застеляє жовто-гаряче

листя восени, а взимку — снігові заметілі, на гробах войовників Першої ґлобальної катастрофи ми, як і сотню років тому, не знайдемо запаленої свічки пам'яті.

Час зупинився не тільки на цвинтарі, який нині є музеєм покинутих секретів коломийців. Для них та їхнього міста триб спільної європейської історії вперше у кривавому XX сторіччі зупинився в лихоліттях Великої війни. Для коломийців, які не пішли на світові фронти воювати за цісаря, повільне зникання *Вавилона-на-Пруті*, як здавна нарекли Коломию, відбулося за трьох російських займанщин. Бо саме тоді зникли такі модні нині означення *анґлік з Коломиї* та *француз з Коломиї*, чи навіть *Дон Жуан з Коломиї*, які разом з іншими архаїчними властивостями єдиного більшого міста на Передкарпатті творили неповторну поліфонію багатоетнічного міського простору. Тоді ж зникли коломийські Непрості. Вони стали першими коломийськими втікачами, полишивши його для тих, хто зайняв його за *правом війни*, або стали заручниками сплати контрибуції нібито для продовження ведення свого бізнесу, який згодом відібрали й переписали для *своїх*. А частина колись *твердих русинів* спокусилася на невеликі подачки нової влади, яка шукала симпатиків *русского мира* серед твердолобих *тирольців Сходу* та греко-католицьких їмостей. Тому-то й просилися то одні, то другі на службу до окупаційної влади, яка лукаво підморгувала коломийським українцям, полякам, євреям та німцям в очікуванні на зливу доносів і анонімок.

А новим явищем, яке рятувало в той час родини і навіть репутацію жіноцтва, стала проституція. Її масовий характер й забезпечила нова влада, чиновники якої активно фіксували повій *задля порядку*. А ще нові зайди складали численні *Списки,* перетворюючи добропорядних коломийських патриціїв і бюрґерів одним розчерком пера на *інтеліґентів, мастерових, чорноробів*. Найжахливішим стало вписування традиційних коломийських неґоціантів — євреїв — до найнижчої страти чорноробів. Тим самим не даючи

коломийцям, особливо чоловікам, жодної перспективи на майбутнє, аніж бути депортованими вглиб імперії Романових, покликаними до царського війська, арештованими за політичні та релігійні переконання. А були ще й реквізиції їхнього майна, оцінка вартості поодиноких підприємств, будинків і цілих вулиць німецьких колоністів, переписування їх у власність Російської держави. Активно заохочуючи антисемітизм, шпигунство і донощицтво, російські урядники і військово-поліційна адміністрація виявляли *сочувствующих* і ворогів, москвофілів і австрійських патріотів, пропонуючи і тим, і тим цілком протилежні сценарії приватного і громадського життя, воювали з календарем і офіційним часом. І, мабуть, не надто суттєво, саме яка з трьох окупацій була, мовляв, лагідніша чи жорстокіша (навіть тоді, коли в місті діяли український і польський театри). Так творився сценарій міста без властивостей.

Міста без містян.

Коломиї без коломийців.

Так стиралися ознаки міста Габсбурзької цивілізації.

Так ламалася ментальна топографія коломийського міста.

Бо ще напередодні війни Коломия гонорувалася активною конкуренцією з містами і містечками австрійської Галичини в царині освіти й культури, зокрема змаганнями за театр і друковане слово. В тому сенсі польсько-єврейсько-німецька Коломия була суперукраїнською порівняно, наприклад, зі Станиславом чи *Єрусалимом-на-Пруті* — Чернівцями.

А що 1914 року коломийськими містянами було понад 40 тисяч осіб різних національностей, з яких заледве 12 тисяч задокументували в місті вже після трьох російських окупацій, то зрозумілим стає занепад активного життя і перехід Коломиї в її провінційну, рустикальну фазу. Адже історія краю й далі писала *чорні рядки* для нашого міста — спочатку в місяці польсько-української війни за Галичину, а згодом — після її програшу й утрати української державності — вже як повітового міста у відновленій Речі Посполитій.

***

Книжка, яку ви тримаєте в руках, не претендує на всеосяжність і вичерпність усіх можливих сюжетів. Чимало документів з історії російських окупацій знищили самі їхні автори — писаки армійських і поліційних підрозділів, коломийські колаборанти і шукачі щастя за чужий рахунок, дещицю — захопили як військові трофеї австрійці та угорці, решта — канула в Лету. А тому нетлінність тих джерел, які вдалося відшукати, невідомо, чи на добре, чи на зле, творить цілу ґалерею міських образів, типів, імен і прізвищ, ідентифікацію міських страт та їхнього повсякдення в сталевих грозах війни.

Зрозумівши історичні натяки, аналогії та інтертексти коломийських контекстів Великої війни в умовах новітньої російської аґресії в Україні, ми наближатимемося до більш-менш вірогідних оцінок минулого завдовжки в ціле сторіччя і, що найголовніше, його уроків.

PRELUDIUM

Життя пливло в місті трьома герметично відокремленими течіями. Українці, поляки і жиди творили щільно замкнені групи...

Четверте видання німецькомовного *Енциклопедичного словника Маєра* (Відень – Лейпциґ) за 1885–1892 рр. подає такі відомості про Коломию:

Коломия – місто, розташоване на родючій рівнині в Південно-Східній Галичині, на Пруті і залізниці Львів – Чернівці. Має католицьку й греко-католицьку парафіяльні церкви, синагогу, ратушу, вищу реальну гімназію, навчально-виробничу майстерню для гончарства і (1880 р.) 23 109 мешканців (зокрема 12 773 євреї), нафтопереробний завод, парафінове виробництво свічок, ткацьке виробництво, а також значну торгівлю матеріалами. Коломия – місце розташування окружного управління, районного суду і фінансового окружного управління. Приміська залізниця веде з Коломиї до багатих покладів гасу в її околицях (Печеніжин, Слобода-Рунґурська). Коломия мала б виникнути з римської колонії, а пізніше була столицею Покуття. У XV–XVI ст. вона постраждала від молдаванів і татарів. Маленьке передмістя Маріягільф – це швабське поселення з часів Йосифа II[1].

[1] Іван Монолатій, *Цісарська Коломия 1772–1918: Драма на три дії з життя другого міста Галичини габсбурзької доби,* Івано-Франківськ 2010, с. 229–230.

А от у популярному серед москвофілів нарисі *Современная Галиция* стверджувалося, що

расположенная на берегу Прута Коломыя ... стала в послѣднее время быстро развивается, благодаря тому, что недалеко отъ нея были открыты богатыя нефтяные источники (въ Слободѣ Рунгурской). Въ 1851 г. в Коломыѣ было всего 12 000 жителей, теперь же ихъ тамъ более 35 000. Въ Коломыѣ, которая имѣетъ еврейско-польско-русинский характеръ, находятся двѣ мужскія класическія гимназиис польская и малорусская. Въ этомъ, сравнительно небольшомъ городѣ, выходятъ пять газетъ: польскихъ, малорусскихъ и на еврейском жаргонѣ[1].

Згідно зі спогадами В. Витвицького в досліджувану добу

Коломия мала приблизно 40 тисяч мешканців, у тому числі яких 40% жидів, 35% поляків і 25% українців. Свою досить малу чисельність українці компенсували тим, що навколишні села були майже суто українські. Звідси напливали учні до середніх шкіл, звідти припливали людські маси, що наповнювали церкви, налюднювали всякі національні та культурні святкування та спортові явища. Життя пливло у місті трьома герметично відокремленими течіями. Українці, поляки і жиди творили щільно замкнені групи, щоб не сказати гетто. Так було на полі мовному, товариському, культурному, політичному й релігійному. ...

Сам центр міста замешкували суцільною масою жиди, зате поляки й українці перепліталися по дальших вулицях. Українці мали діло з поляками майже виключно по урядовій лінії, зате з жидами — по купецькій і промисловій. [...] Для вичислення приватних українських крамниць не треба було навіть пальців однієї руки, зате діяли ... кооперативні крамниці, як ... «Учительська спілка», «Народна торгівля», крамниця з господарським знаряддям тощо[3].

А саме місто на початку XX сторіччя мало занедбаний вигляд. Так, С. Каратницька-Фодчук згадувала, що

по вулицях повно було паперів, недокурків з цигарок, лушпиння з овочів і американських горішків — не було ще тоді ані дерев'яних скриньок, ані дротяних кошиків на сміття й відпадки. Засмічені за

---

[2] Л. Василевскій, *Современная Галиция*. Изданіе С. Дароватовскаго і А. Чарушникова, С.-Петербургъ, б. р., с. 89.

[3] Василь Витвицький, *Коломия (до 750-річчя першої літописної згадки про Коломию)*, [у:] *Чорногора: літературно-мистецький квартальний часопис Покуття та Гуцульщини*, №1, Коломия, 1991, с. 44.

пополудне й вечір вулиці заміталися вранці, курява уносилася в повітр'ї і добре давалася взнаки прохожим. Порохи і сміття з вулиць згортали на купи, а потім навантажувалися на високі вози, що вивозили це кудись за місто. Забирало це досить багато часу і тільки що скінчилася ранішня очистка міста, як уже знову воно засмічувалося — і так без кінця[4].

Напередодні Великої війни Коломия була третім за чисельністю населення містом східної частини Галичини: Львів (206 тис.), Перемишль (54 тис.), Коломия (43 тис.). Далі йшли Дрогобич (35 тис.), Тернопіль (34 тис.), Станиславів (33 тис.) і Стрий (31 тис.). На 1914 рік площа міста обчислялася в 4124 га, а в Коломийському повіті, поділеному на 58 політичних і 56 кадастральних ґмін, проживало 124 073 особи, зокрема 42 676 осіб, які мешкали в самій Коломиї.

У досліджуваний період у місті були органи влади й управління, державні установи, освітні заклади, а також працювали десятки чиновників — поляків, євреїв, німців, чехів, австрійців:

I

Коломийський магістрат

Бурмістр — Ян Клеський.

Заступник бурмістра — Юзеф Функенштайн.

Міський радний — Еміль Клопатчек.

Канцелярист — Адам Бартошевський.

Старші офіціали — Адольф Крушинський, Александр Печарський.

Офіціали: Стефан Ганшер, Мойсей Краутгамер, Володимир Банковський, Шимон Фрухтер.

Торговельний інспектор — Фелікс Деллер.

Старший інженер — Стефан Зборжіль.

Міський будівничий — Едвард Равський.

Шляховий інженер — Барух Мунд.

---

[4] Стефанія Каратницька-Фодчук, *Перед шістдесят роками в Коломиї*, [в кн.:] *Над Прутом у лузі... Коломия в спогадах* / За ред. З. Книша, Торонто 1962, с. 23.

Рахівник — Людвік Маркевич.

Касир — Казимир Ґутковський.

Контролер — Станіслав Букоємський.

Інспектор поліції — Антоніїй Микитюк.

Начальник пожежної варти — Владислав Мяновський.

Директор міської газовні — Маріян Пташек.

Міські лікарі — д-р медицини Владислав Пяскевич, Юліуш Аллерґанд.

Ветеринари — Здіслав-Юзеф Могільницький, Гумберт Міхеліні.

Хірург — Герш Тернер.

Аптекарі: Едварда Стенць, Ян Сідорович, Казимир Вітославський, Юліан Гаусберґ.

Геометр — Марцін Гофф.

II

До *Коломийського староства* (мешканців 124 073 осіб у 58-ми ґмінах політичних і 56-ти ґмінах кадастральних) належав окружний суд у Коломиї та Ґвіздці. Чиновниками староства були такі коломийці:

Радник намісництва — Фердінанд Павліковський, почесний громадянин міст Самбора, Ґвіздця, Коломиї і Турави-Волоської.

Староста — Міхал Совінський.

Конципісти намісництва — Даніель Родліх де Берліненкампф, Альфред Нойманн.

Практикант — Юзеф Бокса.

Старший повітовий лікар — д-р медицини Тадеуш Мілевський.

Старший комісар лісничий — Казимир Костанський.

Старший ветеринарний лікар — Кароль Ґроховський.

Старші секретарі — Ґжегож Ананевич, Міхал Клецан.

Один цивільно-поліційний стражник.

Технічний відділ (на повіти Коломия, Косів, Надвірна, Печеніжин і Снятин).

Старший інженер — Еміль Братро.

Ад'юнкт будівельний — Владислав Новак.

Податковий відділ

Радник фінансовий — Казимир-Ґустав Лейбгарт.

Секретар фінансовий — Станіслав Ґрушецький.

Комісар фінансовий — Якуб Розенбаум.

Конципісти фінансові — Михайло Юрченко, Францішек Шварцкопф.

Старший радник — Едмунд Зелінський.

Офіціали податкові — Ігнацій Стадніченко, Казимир Черкавський.

Податкове управління

Старший податківець — Микола Зварич.

Заступники: Францішек Солтис, Ян Мардарович, Казимир Ликовський, Юзеф Щепанський.

Офіціали податкові: Ярослав Зражевський, Ігнацій Янішевський, Францішек Баранюк, Казимир Бушинський, Микола Паляниця, Кароль Гавзер, Бруно Копчинський.

Асистент податковий — Ромуальд Вітриляк.

Практиканти — Ян Піскозуб, Чеслав Пелявський.

III

Коломийську повітову раду представляли:

Члени групи більших маєтків: князь Леон Пузина, Каетан Аґупсович, Станіслав Лонжинський.

Члени групи з найбільшим оподаткуванням в категорії торгівлі і промислу: Ян Клеський, д-р права Леон Аллерґанд.

Члени групи міських ґмін: директор «*Каси щадничої*» Кароль Балицький, д-р права Максиміліан Трахтенберґ, Натан Бішель, Юзеф Скупневич, Мойсей Гаммер, Антоній Козачек, Лазар Ципсер, заступник бурмістра Юзеф Функенштайн, д-р права Станіслав Гачевський, д-р права Теофіл Дембіцький.

Члени групи сільських ґмін: селянин Семен Драґан, війт Іван Цимбалюк, війт Микола Мельничук, селянин Микола-Василь Григорчук, війт Микола Морозевич, греко-католицький парох о. Стефан Крушельницький, війт Костянтин Валяський, селянин Михайло Миронюк-Заячук.

Повітовий виділ

Голова — Станіслав Лонжинський.

Заступник — Теофіл Дембіцький.

Члени виділу: о. Стефан Крушельницький, Юзеф Функенштайн, Ян Клеськіий, д-р права Станіслав Гачевський, Каетан Аґупсович.

Заступники: Іван Цимбалюк, д-р права Максиміліан Трахтенберґ, д-р права Леон Аллерґанд, Кароль Балицький.

Службовці: секретар Мечислав Ясінський, люстратор Едвард Сисак, інженер Едвард Лер, рахівник Едмунд Рек, контролер Людвік Піскозуб, керівник бюро праці Ізидор Торосевич, дорожній інспектор Антоній Стрельбицький.

IV

Члени Галицького крайового сейму з Коломийського виборчого округу:

д-р права Микола Кшиштофович, барон Стефан Мойса-Росохацький.

V

До Коломийської судової округи входило десять повітових судів: у Гвіздці, Городенці, Яблунові, Косові, Кутах, Обертині, Печеніжині, Снятині, Заболотові і Жабйому.

Особовий склад *Коломийського окружного суду*:

Президент — радник Двору Юзеф Оганович.

Віце-президент — Антоній-Ян Шнайдер.

Радники Вищого крайового суду: Фелікс Бернацький, Александр Козачек, Максиміліан-Ґустав Дидушинський, Діонізій Партицький.

Радники крайового суду: Людвік Фераль, д-р права Кароль Шнайдер, Міхал Фельштинський, Кароль Ляйбшанґ, Ісак Ґеннер, Міхал Драгомирецький, Юзеф Павловський, Антоніій Ґавлік, Миколай Горницький, Ігнацій Ґонт, Феліціан Марцінкевич, Фелікс Слотвінський, д-р права Фредерік Розенфельд, Ян Ваґнер, Ян Трач, Теофіл Копистянський.

Повітові судді: Кароль Вішневський, Казимир Добруцький, Роман Зємба, Владислав Піскозуб, Миколай Корчинський, Ромуальд Думін.

Судді: д-р права Йонаш-Юзеф Рапапорт, Фредерік-Леон Розвода.

Аускультанти: Теодор Коржинський, Ізраель Зонненрайх, Казимир Соболевський, Василь Оробець, Петро Печарський, Андрій Аронець, Броніслав Петерс-Подолецький.

Судова канцелярія:

Директор — Міхал Щецяковський.

Старший начальник — Францішек Войтович.

Члени: о. Василь Тимчук, Францішек Тижецеський, Михайло Слюсарчук, Вінцентій Рубінґер.

Старші офіціали: Рафал Федорович, Владислав Луцек, Ян Йордан, Герман Гіршберґ, Тадеуш Глудович-Шиклосси, Міхал Галацький.

Офіціали: Мечислав Сербенський, Ян Бокало, Францішек Кухарський, Антоній Ґерула, Леопольд Вальцер, Юзеф Сосніцький, Соломон Ґелобтер, Леопольд Мержвинський, Міхал Шаффер, Ян Камбре, Дмитро Козулькевич, Еліаш Малько, Ян Янчишин, Якуб Штрайт.

Канцелярист — Еміль Ґізелла.

Лікарі тюремні — д-ри медицини Зеновій Левицький, Болеслав Мареш.

Душпастирі: для римо-католиків — отці-єзуїти, для греко-католиків — Теодор Блонський.

Нотаріуси:

Йосиф Капко, Коломия.

Адвокати: д-ри права — Леон Аллерґанд, Теофіл Дембіцький, Володимир Дудикевич, Леон Функенштайн, Станіслав Гачевський, Ян Ганкевич, Стефан Ґрабар, Мозес Гуллес, Василь Юрченко, Маріан Юркевич, Тадеуш Красніцький, Марек Ляхс, Миколай-Генрік Ландау, Мавриційй Марморош, Мечислав Моравський, Самуель Шорр, Ляйбіш Шульбаум, Кегос Шульбаум, Владислав

Сентек, Максиміліан Трахтенберґ, Леон Валлер, Сімхе Весельберґ, Лазар Ципсер.

Фахові судді з купецького стану з титулом цісарського радника: Маркусь Бар, Хаїм Бреттлер, Пінкас Хаєс, Юліуш Фрідман, Еліаш Крісс, Маркусь Шиллер, Євстахій Турянський, Давид Весельберґ, Євгеній Зельнецький.

Знавці з оцінки великих землеробських і лісових господарств: Леопольд Лопатинський, Теофіл Ґадзінський.

Знавець з оцінки гірничих підприємств: Тадеуш Зіма.

Знавці з оцінки будівництв і вимірів: Еміль Філоус, Владислав Клодніцький, Тадеуш Гедель, Маріан Гофф, Володимир Худзікевич.

Знавці з оцінки рахунків: Кароль Балицький, Юда Кребс, Петро Томаєр.

Судові перекладачі: Соломон Ґрюнберґ-молодший (іврит), Нахман Відер (угорська мова).

VI

Коломийська прокуратура

Перший прокурор — Володимир Русин.

Заступники прокурора — Теофіл Огоновський, Ян Янковський.

VII

Крайова команда жандармерії ч. 5 у Львові, виділова команда ч. 11 у Коломиї

Комендант — ротмістр Якуб Ляденберґер.

Рахмістр — капітан Рівен-Ляйб Унґфрау.

VIII

Коломийський окружний суд з фінансових справ

Президент — Максиміліан Нойманн.

Асесори: Ігнацій Ґонт, Людвік Фераль, Кароль Ляйбшанґ, Фелікс Слотвінський, Антоній Бер, Марцелій Дяковський, д-р права Юліуш Йоллес, Станіслав Щерський.

Заступник — д-р права Станіслав Чижевич.

IX

До Коломийської фінансової округи входили повіти: Городенка, Коломия, Косів, Надвірна, Печеніжин, Снятин і Заліщики.

Коломийська фінансова дирекція

Директор — Максиміліан Нойманн.

Старший фінансовий радник — Антоній Бер.

Радники фінансові — Томаш Арматис, Марцелій Дяковський.

Секретарі фінансові — Костянтин Зражевський, Леон Дзєдич.

Комісари: Генрік Гутвінський, д-р права Юліуш Йоллес, д-р права Станіслав Чижевич, Станіслав Щерський.

Конципісти: Александр Чарнецький, Александр Коссик, Вінцентій Островський, Тадеуш Сисак.

Практиканти: Станіслав Герман, Станіслав Найдер.

Рахівник — Петро Томаєр.

Офіціали: Владислав Новінський, Казимир Хом'як, Марцелій Лазарський.

Старший технічний контролер — д-р Францішек Бандрівський.

Ад'юнкти: Михайло Пасіка, Володимир Брилінський.

Офіціал канцелярії — Антоній Патковський.

Офіціали податкові — Максиміліан Функенштайн, Соломон Фріш.

Асистент податковий — Вацлав Шейбаль.

Урядники фінансової охорони: старший комісар I кл. Рудольф Соловський, комісар II кл. Броніслав Краус.

X

Коломийська пошта і телеграф

Начальник — Соломон Волькенберґ.

Старший контролер — Станіслав Антош.

Контролер — Францішек Мацерський.

Старші офіціали: Радослав Ґловацький, Кароль Колінер, Берль Лорбер, Юзеф Маринський.

Офіціали: Ляйб Зальц, Броніслав Ясінський, Ришард Макуш, Станіслав Вернер, Мечислав Короновіч-Урбан, Еміль Гладій, Владислав Клосовський, Миколай Івасюк, Герман Ескрайс, Антоній Мошого, Єжи Дрогобичер.

Асистенти: Миколай Шквірко, Броніслав Попелюх, Костянтин Кміцікевич, Якуб Шор.

Практиканти: Фердінанд Аркушевіч, Давид Шульман.

XI

Коломийське управління регуляції р. Пруту

Радник будівництва — Антоній Гончарук.

Інженери — Володимир Худзікевич, Людвік Моравець.

Ад'юнкт будівельний — Тадеуш Пяскевич.

Асистент будівельний — Леон Жеребецький.

XII

Екзаменаційна комісія для вчителів виділових і народних шкіл

Директор — Зиґмунт Вольський.

Заступники — Миколай Сташкевич, Марцелій Шиндлер.

Члени: Михаліна Глужевська, Ян Гомік, Марія Красуська, Герміна Ляйбгартівна, Мечислав Лозинський, Антоніна Лучинська, Валеріан Маєрановський, Анна Міткевич, Вінцентій Онисимов, Василь Породько, Ян Рубріх, Ян Трещила, Василь Витвицький.

Екзаменатори з науки релігії: для римо-католиків — ксьондз Зиґмунт Павловський, Францішек Вуйцік; для греко-католиків — о. Александр Русин, о. Микола Гриньовський; для визнання Мойсеєвого — д-р Едвард Мільгром, д-р Лазар Ципсер, Вільгельм Ґрюнес.

XIII

Коломийці — доктори медицини

Юліан Аллерґанд, Зеліґ Бляйхер, Юзефа Ханя, Озіаш Флекер, Натан Гулес, Ян-Болеслав Яворський, Оскар Кіршен, Мавриційй Котлер, Соломея Ляндесберґер, Зеновій

Левицький, Стефан Луневський, Болеслав Мареш, Тадеуш Мілевський, Якуб Оффе, Владислав Пясекевич, Соломон Розенгек, Ігіль Рубінштайн.

XIV
Заклади освіти

Гімназія з польською мовою навчання
В 1913/14 н. р. 792 учнів.
Директор — Юзеф Скупневич.
Професори: Євгеній Данилович, Генрік Дембський, Станіслав Бенкевич, Францішек Боярський, д-р філософії Ян Мілан, Юзеф Пекарський, Станіслав Бербер, Антоній Жукровський, Станіслав Боронь.
Вчителі: Ян Гурчак, Францішек Стахнік, Маріан Вишневський, Вацлав Божемський, Стефан Вальтер, д-р філософії Самуель Ваґманн, Тадеуш Лещинський, Роман Коберський, Міхал Спульницький, Абрагам Респорт, ксьондз Францішек Вуйцік, Альфред Гамбурґер.
Заступники вчителів: о. Іван Станецький, Маєр Фрост, Ян Сліва, Роман Лисяк, Шимон Вердак, Мордко Розенбаум, Станіслав Мендраля, Ян Слоніна, Маріан Баранський, Казимир Таль, Володимир Кипріян, Францішек Синьорадзький, Юзеф Ситнікевич, Єжи Острушка, Роман Кубінський, Станіслав Мержвінський, Томаш Лахцік, Леонард Медон, Пйотр Бахман, Вітольд Соколовський.
Асистент — Болеслав Ґродецький.
Вчителі надобов'язкових предметів: Вільгельм Ґрюнес (вчитель юдаїзму), Станіслав Вербер (історія), Генрік Дембський (спів).

Гімназія з українською мовою навчання
В 1913/14 н. р. 580 учнів.
Директор — Софрон Неділський.
Професори: греко-католицький катехит о. Антоній Войцехівський, Леонтій Кузьма, Лев Дольницький, Прокіп

Мостович, Прокіп Рибчук, Євгеній Козакевич, Никифор Даниш, д-р філософії Ярослав Гординський, Йосиф Чайківський, Роман Шипайло, Теодор Примак, Остап Світлик.

Вчителі: Богдан Левицький, Михайло Роздольський, Вітольд Висоцький, Олекса Сушко, Володимир Лепкий, Євген Глушкевич.

Заступники вчителів: Михайло Лаврів, Степан Галібей, Олекса Ковбуз, Дмитро Николишин, Станіслав Ушакевич, Іван Шпитковський, д-р філософії Францішек Марисюк, Стефан Зачек, Роман Дубляниця, Лев Марків, Роман Ілевич, Володимир Тимочко, Михайло Берлас (вчитель юдаїзму).

Вчителі надобов'язкових предметів: Роман Шипайло (спів), Антоній Голідовський (рисунок), Михайло Книш (гімнастика).

Приватна жіноча реальна гімназія сестер урсулянок

В 1913/14 н. р. 193 учениці.

Керівник — Цецилія Любенська.

Виділові школи

П'ятикласна виділова жіноча школа, з'єднана з чотирикласною народною школою ім. Королеви Ядвіґи:

Директор — Марцелій Шиндлер.

Катехити: Юзеф Маклович (для римо-католиків), Микола Гриньовський (для греко-католиків). Навчання релігії для юдеїв — Маєр Керн.

Вчителі: Станіслава Лятшерова, Марія Красуська, Герміна Ляйбгартівна, Гелена Лозинська, Марія Островська, Софія Біловусова з Морельовських, Анна Міткивичева з Гарисів, Євстахія Тушинська, Владислава Жуковецька, Францішка Баєвська (перекладачка), Марія Гонсьоровська з Сембратовичів, Анна Ґродецька з Саковських, Ядвіґа Швайцерівна, Оттилія Ляйбгартівна, Фейґа Пордесова з

Бібрінґів, Аделя Серадська з Захарків, Валерія Щепанська (гімнастика).

Трикласна виділова жіноча школа, з'єднана з чотирикласною народною школою ім. Цісаря Франца-Йосифа I:

Директор — Михаліна Глажевська з Гекайлів.

Катехити: Ян Вецький (римо-католики), Віктор Лозинський (греко-католики). Для євреїв — Беньямін Бліц.

Вчителі: Юзефа Бернацька, Антоніна Лущинська, Наталія Кобринська з Юркевичів, Ядвіґа Кавальцівна, Ванда Вірська з Петролевичів, Гелена Пйотрковська, Євгенія Чекаловська з Парфановичів, Гелена Крупкова з Плехавських (перекладачка), Станіслава Висоцька з Урбанських, Ванда Розвадівна.

Трикласна виділова чоловіча школа, з'єднана з чотирикласною народною школою ім. Коперніка:

Директор — Еразм Чехович.

Катехити: Едвард Сеньків (римо-католики), Зенон Кирилович (греко-католики). Для євреїв — Юзеф Стекель.

Вчителі: Мечислав Лозинський, Станіслав Серадський, Лукаш Спольський, Еміль Арбесбавер, Владислав Голубач, Василь Витвицький, Михайло Книш (перекладач), Марія Вишневська, Францішек Задембський, Кароль Мадей, Каспер Яворський, Ігнацій Щасний.

Трикласна виділова чоловіча школа, з'єднана з чотирикласною народною школою ім. Пірамовича:

Директор — Ян Трещила.

Катехити: Юзеф Клуз (римо-католики), Євгеній Гіссовський (греко-католики). Для євреїв — Мендель Юріс.

Вчителі: Вінцентій Онисимов, Ян Рубріх, Адольф Вірський, Василь Породько, Гіларій Олексин, Міхал Шніцер, Стефан Михайлюк, Ян Пілавський (перекладач), Антоній Крупка, Владислав Тржцинський, Щепан Ожеховський.

Народні школи

Чотирикласна чоловіча школа ім. Яховича

Керівник учителів — Едмунд Брандштеттер.

Катехити: Ян де Вецький (римо-католики), Віктор Лозинський (греко-католики). Для євреїв — Беньямін Бліц.

Вчителі: Міхал Вишневський, Генрік Гонсьоровський, Юзеф-Францішек Трищила, Аделя Брандштеттерівна, Францішек Тимочко.

Чотирикласна чоловіча школа ім. Карпінського

Керівник вчителів — Анджей Глушкевич.

Катехити: Антоній Кучек (римо-католики), Теодор Блонський (греко-католики). Для євреїв — Самуель Шайрман.

Вчителі: Юзеф Бургґардт, Кароль Соколовський, Францішек Кжижановський.

Чотирикласна чоловіча школа ім. Костюшка

Керівник вчителів — Валеріан Маєрановський.

Катехити: Антоній Кучек (римо-католики), Теодор Блонський (греко-католики). Для євреїв — Самуель Шайрман.

Вчителі: Францішек Бобінський, Антон Біловус, Адольф Квасніцький, Чеслава Сидоровичівна (для класу на Косачеві).

Чотирикласна чоловіча школа ім. Шевченка з українською мовою навчання

Керівник вчителів — Ян Гомік.

Катехит — Теодор Блонський.

Вчителі: Юліан Семенів, Юзеф Хоміцький, Осип Кузьма, Антонійна Блонська, Авґуст Сап'ян.

Чотирикласна жіноча школа ім. Гофманової

Керівник вчителів — Марія Рихлікова зі Снєжків.

Катехит — ксьондз Антоній Кучек, для євреїв — Самуель Шайрман.

Вчителі: Марія Сидоровичівна, Стефанія Цьолковська, Гелена Нойманівна.

Чотирикласна жіноча школа ім. Св. Кінги

Керівник вчителів — Ольга Клімкевичівна.

Катехит — ксьондз Антоній Кучек, для євреїв — Самуель Шайрман.

Вчителі: Юлія Качоровська, Яніна Скупневич, Леополь-діна Спольська, Романа Шейбалівна.

Чотирикласна жіноча школа ім. Міцкевича

Керівник вчителів — Феліція Дверніцька.

Катехити: Едвард Сеньків (римо-католики), Зенон Кирилович (греко-католики). Для євреїв — Юзеф Стекель.

Вчителі: Броніслава Людвігова з Міхлов, Клара Кріверівна, Євгенія Томашевська.

Чотирикласна жіноча школа ім. Сенкевича

Керівник вчителів — Софія Невядомська.

Катехити: Едвард Сеньків (римо-католики), Зенон Кирилович (греко-католики). Для євреїв — Юзеф Стекель.

Вчителі: Марія Божемська з Шендеровичів, Павліна Шерефова, Климентина Білоскурська, Євгенія Мардаровичівна.

Чотирикласна жіноча школа ім. Св. Урсули

Керівник вчителів — Гелена Девечі.

Катехити: Юраш Щепан (римо-католики), Зенон Кирилович (греко-католики).

Вчителі: сестри-монахині Ванда Ляховцівна, Петронеля Лоєвська, Теофіла Альбрехт.

Змішані школи

Чотирикласна школа ім. Казимира (на Вінцентівці)

Керівник вчителів — Северин Кривда.

Катехити: Юзеф Клуз (римо-католики), Євгеній Гіссовський (греко-католики). Для євреїв — Мендель Юріс.

Вчителі: Владислав Аркусевич, Марія Кривдова, Віктор Кулик, Жанетта Ґоттфрідова, Ольга Ясінська з Борислявських.

Чотирикласна школа ім. Св. Миколая (на Кутському передмісті)

Керівник вчителів — Анджей Навчук.

Катехити: Юзеф Клуз (римо-католик), Євгеній Ґіссовський (греко-католик). Для євреїв — Мендель Юріс.

Вчителі: Теодор Павліщак, Наталія Лепківна, Діонізій Труш.

Чотирикласна школа ім. Св. Володимира (на Надвірнянському передмісті)

Керівник вчителів — Кароль Тойхман.

Катехити: Антоній Чвачка (римо-католики), Віктор Лозинський (греко-католики). Для євреїв — Маєр Керн.

Вчителі: Корнель Посацький, Ядвіґа Тойхманова, Генріка Парфановичева.

Чотирикласна ім. Цісареви Єлизавети (на передмісті Маріагільф)

Керівник вчителів — Іван Михалевський.

Катехит — ксьондз Антоній Чвачка.

Вчителі: Рудольф Блажек, Марія Блажекова з Набаглів, Валерія Стафіняківна.

Однокласна школа на передмісті Флеберґ

Вчитель — Гелена Воякевичівна з Таклінських.

Однокласна школа на перемісті Розенгек

Вчитель — Теодозій Гліб овицький.

Приватні школи

Двокласна євангелістська школа в Багінсберґу

Керівник вчителів — Ґенрік Брейфоґель.

Вчителі: Леопольд Тітце, Оттилія Ґраубнерівна.

Однокласна євангелістська школа в Коломиї-Ставцях

Вчитель — Адольф Фріц.

Чотирикласна чоловіча школа Фундації барона Гірша

Керівник вчителів — Міхал Берлас.

Вчителі: Кароль Ляндесберґ, Йоахім Козьміна, Бернард Райсберґ, Зусман Фішбах (іврит), Леон Цайґер (спів).

Фахова школа деревного промислу

Директор — інженер, архітектор Владислав Рутковський.

Професори: Кароль Янеке, Антоній Ґолідовський, Едвард Подґурський, Юзеф Чайковський, Міхал Кольбушовський.

Вчителі: Еміль Пойнар, Войцех Дембовський, Станіслав Галек, Михайло Гнатковський, Теодор Прокопович, Іван Біленький, Василь Дзюбінський, Ігнацій Луцький.

Крайова шевська школа

Куратор — Ян Клеський.

Керівник — Юзеф Карнелі.

Інструктори: Ян Метцґер, Ігнацій Корзелік.

Напередодні Великої війни можна було натрапити на представників таких міських ремесел і професій, наявність яких найпромовистіше говорить про здобутки і втрати етнічного бізнесу в нашому місті:

Аптекарі: Кароль Авґенштерн, власник аптеки Кароля Гаусберґа (вул. Собеського, 11), Александр Берґлер (вул. Яґайлонська-горішня), Антоній Сидорович (пл. Ринок, 44), д-р Стефан Штенцель (аптека окружна), Жигмонт Ґоґеля (вул. Яґайлонська-нижня).

Архітектори і будівничі: Ян Лютнік (будівничий) (вул. Собеського, 101), Юзеф Проске (архітектор і будівничий) (вул. Костюшка, 29), Давід Рарес (будівничий) (вул. Замкова, 37).

Бляхарі: Мендель Ґрюнверґ (бляхарська майстерня) (вул. Словацького), Давід Анґеловіч (пл. Ринок, 56), Ґерш Дрешер (пл. Ринок, 17), Шміль Ґрюнберґ (пл. Ринок, 61), Давід Палкер (вул. Собеського, 6).

Боднарі: Якуб Давидович (вул. Валова, 63), Іцак Галем, Александр Нівелінський (вул. Боднарська, 1), Якуб Злочовер (вул. Яблоновських).

Броварники: Барух Вайзер, Якуб Бреттлер (пл. Ринок, 53).

Будівельники: Рудольф Бауманн (вул. Карпатська, 478), Фішель Тау (вул. Собеського), Юзеф Тимочко (вул. Холоневських, 19).

Гарбарі: Мендель Аксельрад (вул. Карпатська), Айзик Альперн (вул. Карпатська), Літтман Ґреблер (вул. Карпатська), Ісраель Ґоровіц (вул. Тісна), Лайб-Пінкас Ґоровіц.

Геометри, вповноважені державою: Владислав Клодніцький, Сильвестр Кусіба.

Гончарі: Антоній Басняк (вул. Пільна, 6), Ян Бернарчук, Ян Будзяновський (вул. Архікнязя Рудольфа), Дмитро Філіпчук, Єжи Кахнікевич, Францішек Камінський (гончар і кахляр), Ян Карґ, Францішек Клюсік, Антоній Марійчук, Стефан Марійчук, Францішек Нерадка (вул. Архікнязя Рудольфа), Ігнацій Нерадка, Антоній Патковський, Антоній Піскозуб, Ян Санойца, Стефан Санойца, Антоній Словіцький, Дмитро Залуцький.

Дантисти-техніки: Юзеф Слуцкер (вул. Замкова, 1).

Дзиґармайстри (годинникарі): С. Цукерманн (пл. Ринок, 38), Ґершон Арнольд (вул. Яґайлонська-нижня, 10), Борух Фойєрштайн (вул. Яґайлонська-нижня, 4), Мендель Фішманн (пл. Ринок, 69), Ґерш Гаусманн, Мавриційй Пістинер (пл. Ринок), Якуб-Бретт Шнайдер (вул. Яґайлонська, 47), Вольф Штольцберґ (пл. Ринок), Юда Тіллінґер (вул. Яґайлонська-нижня, 7), Рахмі Цайґер (вул. Яґайлонська-нижня, 17).

Забруківники: Томаш-Мацей Кобилецький (вул. Карпатська), Людвік Сенюк (вул. Фарбарська), Михайло Сенюк (вул. Фарбарська).

Зброярі: Йозеф-Теодор Гельфельд де Еренфельд, Альфред Кандель, Кароль Кандель.

Інженери гірничі: Тадеуш Ґебель.

Інженери цивільні (з усіляких забудов, за винятком архітектурного будівництва і механізмів): Еміль Філоус, Міхал Кольбущовський.

Капелюшники: Мойзес Енґлер (фабрика капелюхів фільцових), Генок Люфт (пл. Ринок).

Кахлярі: Францішек Камінський, Ігнацій Патковський (фабрика кахельних пічок) (вул. Купельна, 683).

Ковалі: Кароль Адам (вул. Баґінсберґ), Альбін Блонський (вул. Беднарська), Генрік Дітц (вул. Славуці, 319), Юзеф Губер (вул. Вінцентівка, 107), Стефан Яворський (вул. Вінцентівка), Міхал Немкевич (вул. Яґайлонська, 21).

Колодії: Адам Барановський (вул. Новий Світ), Станіслав Братковський (вул. Яґайлонська-горішня, 68), Ян Дітц (вул. Славуці, 319), Єжи Гартунґ (вул. Яґайлонська-горішня, 21), Ян Качурак, Ян Куліґ, Кароль Макарський (вул. Гетьманська, 28), Юзеф Звержинський (вул. Яґайлонська-горішня, 54).

Коминярі: Антоній Яворський (вул. Беднарська, 14), Юзеф Яворський (вул. Глиняна, 7), Еліаш Маліновський (вул. Міцкевича), Юзеф Маліновський (вул. Яґайлонська-горішня).

Котлярі: Самуель Альтбах (вул. Стара дорога, 4), Мехель Файґенбаум (пл. Ринок), Юда Гехлер (пл. Ринок).

Кравці: М.Н. Амвейль (вул. Собеського), Анджей Бартнік (вул. Яґайлонська-горішня, 6), Вольф-Зелік Брукер, Евгенія Цісельска (кравчиня) (вул. Тарновських), Давід Дерфлер (кравець жіночого одягу) (вул. Зелена), Леон Гейсман (вул. Яґайлонська-горішня, 23б), Жиґмонт Лясковський (вул.Мнихівка, 52), Леон Мессер (кравець жіночого одягу) (вул. Франца-Йосифа, 5), Якуб-Самуель

Пуш (кравець жіночого одягу), Міхал Самолевич (вул. Шевченка, 22), Давід Шиклер, А. Вахтель (кравець жіночого одягу) (вул. Дзедушицьких, 51), Берта Цайхнер (кравець жіночого одягу) (вул. Яґайлонська-горішня, 2).

Кушніри: Володимир Бажанський, К. Ґреґоращук (вул. Міцкевича, 45), Шабсе Зак (кушнірська майстерня і склад хутра) (вул. Яґайлонська-нижня, 7), Юзеф Шпіґель (вул. Валова-нижня, 12), Мордко Вайц (вул. Шкільна).

Лакувальники: Мойзес Фойєрманн (вул. Шпитальна), Файбіш Фламер (вул. Фарбарська, 9), Нуте Ґерш (вул. Собеського, 71), Герш Ляндманн, Антоній Лучецький (вул. Беднарська), Лайб-Герш Молдауер (вул. Яґайлонська-нижня, 26), Францішек Ожеховський (вул. Яґайлонська-нижня), Леон Фіртель (вул. Яґайлонська-нижня, 26).

Малярі покойові, декораційні і церковні: А. Берґстоф (вул. Кринична), Мойзес Айснер, Антоній Козловський (вул. Крашевського), Адольф Ожеховський (маляр церковний) (вул. Баньковського), Фердінанд Ожеховський (маляр церковний) (вул. Шевченка-бічна, 12), Леон Фіртель (вул. Яґайлонська-нижня, 39), Айзик Шпільфюґер (вул. Яблоновських, 39), Ґабріель Тайхер (вул. Яґайлонська, 57).

Масарі: Станіслав Земянський (пл. Ринок), Йосип Білоскурський (вул. Мнихівка), Францішек Блох (вул. Староміська, 120), Іван Чернятович (вул. Архікнязя Рудольфа, 89), Ян Конрад (вул. Собеського), Кароль Косовський (вул. Староміська), Антоній Ковбель, Ян Лемер (вул. Тарновських, 565).

Мельники: Якуб Байдафф, Якуб Бреттлер (пл. Ринок, 53), фірма *«Мойзес Ґартенберґ і спілка»* (пл. Ринок, 61), Мойзес Ґартенберґ, Хая Тілле і Марек Шіллер.

Модистки: Емілія Антонійовичева (майстерня жіночих капелюшків) (вул. Костюшка, 26), Клара Бар (салон мод) (вул. Костюшка, 3), Станіслава Баєвська (вул. Архікнязя Рудольфа), Софія Чайковська (вул. Костюшка), Саля Старер (пл. Ринок, 12), Ґізеля Вертгамер (салон мод) (вул. Яґайлонська-нижня, 6).

Мосяжники: Пейсах Файґенбаум, Мойсез Подвисокієр (вул. Шпитальна, 48), Лейзор Шорр (вул. Шпитальна, 42).

Мулярі: Пйотр Абрагамович (вул. Гетьманська), Францішек Цісельський (вул. Холоневських, 6), Владислав Козакевич, Александр Левицький, Кароль Тимочко.

Окулісти: Ісраель Оберлендер (вул. Яґайлонська-нижня, 3), Фрейда Зонненрайх (вул. Яґайлонська-нижня, 8).

Палітурники: Шулім Ґрюнберґ (пл. Ринок, 61), Ізидор Ґюнзберґ (пл. Ринок, 7), Шимон Лустіґ, Мойзес Зак (вул. Яґайлонська), Юліян Смоппек (вул. Кілінського, 3), Я. Вольф (пл. Ринок, 11).

Парасольники: Шміль Фюґель (вул. Казимира, 6), Хаїм Фрідберґ (вул. Казимира, 17).

Пекарі: Ляйб Барт (вул. Шклярська, 8), Лейзор Ган (вул. Кравецька, 9), Юліан Пстрак (вул. Романовського, 2), Мойзес Шаффер (вул. Собеського, 5), Зіндель Шиллер (вул. Собеського, 105), Мендель Шерль (вул. Кравецька), Леопольд Тучний (вул. Яґайлонська-горішня), Юзеф Зелінський (вул. Собеського, 27).

Римарі, сідлярі й упряжники: Беньямін Бендек, Л. О. Дахс (вул. Яґайлонська-нижня, 24), Дмитро Дучак, Авґуст Ґадзінський (Торговиця деревна), Хаїм Ґрюнберґ (вул. Яблоновських, 14 а), Беньямін Ґоровіц, Едмунд Кандель (вул. Яґайлонська-горішня, 11), Філіпп Коль (вул. Яґайлонська-горішня, 43), Кароль Коєцький (вул. Беднарська, 8), Йозеф Раш (вул. Яґайлонська-горішня, 767), Кароль Раш (вул. Яґайлонська-горішня, 73), Юзеф Зборовський (вул. Струмінна).

Різники: Марцін Кобилецький, Майєр Фрост, Перец Блехер.

Різьбарі (по дереву): Хаїм Кагане (вул. Новий Світ), Ян Обора, Хаїм Рінґельбаум (вул. Собеського, 23).

Рукавичники: Ян Перхала (пл. Ринок).

Скупники гончарних виробів: Мойзес Баумволь, Шона Фріммель, М. Ц. Ґольдштайн, Бенціон Лянґенмасс, Мойзес

Зюскінд, Мордко Тіллінґер, Абрагам Цайхнер, Мойзес Циґлер.

Слюсарі: Вільґельм Бефінґер, Юзеф Яніцький, Ян Карвашевський, Фердінанд Мокжицький, Озіаш Шиллер, Маріан Щеншович.

Столярі: Еміль Хоміцький (вул. Старогончарна), Шая Фойєрманн (вул. Собеського, 110), Теофіл Глінський (вул. Міцкевича, 12), Людвік Ґладунський (вул. Яґайлонська), Антоній Кржановський (вул. Собеського, 52), Ігнацій Турянський (вул. Тарновських), Герман Шнайєр (вул. Залеського).

Теслі: Ґенрік Дерн (вул. Багінсберґ, 248), Вільгельм Генхерт (вул. Багінсберґ), Мацей Лазарський (вул. Вінцентівка), Ян Райх (вул. Вінцентівка).

Токарі: Вольф Бліц (пл. Ринок, 5), Ехель Ебенштайн (вул. Яблоновських, 27), Абрагам Гільсенрат (вул. Новий Світ, 79).

Торговці (міські): Абрагам-Мойзес Фухс, Шльома Корн, Якуб-Герш Ланґер, Мойзес Шандер.

Факіяри: Абрагам Адельштайн, Шулім Бірнберґ, Майєр Дальфен, Ісаак Айснер, Лейзор Фойєрманн, Міхал Голота, Антоній Клюснік, Генрік Заремба, Арон Цвірн.

Фотоґрафи: Владислав Дроздзевич (вул. Яґайлонська-нижня), Вільгельм Айбль (вул. Франца-Йосифа, 25), Александр Кіблер (вул. Франца-Йосифа, 15), Б. Стахель (вул. Валова-нижня, 6).

Фризієри і перукарі: Беньямін Файнґольд (вул. Яґайлонська-нижня, 8), Юзеф Ґреґорович (вул. Костюшка), Теофіл Ґалецький (вул. Яґайлонська-нижня), С. Гоффманн (вул. Собеського, 4), Станіслав Косцьолек (вул. Костюшка, 36), Іцак Ріхтер (вул. Собеського, 7).

Чистильники міських каналів: Едвард Бонґ, Ігнацій Франк, Борух-Юзеф Габер, Юзеф Пікель.

Шевці: Михайло Березовський (вул. Млинська), Францішек Бяловус, Анджей Блехарський (вул. Дзедушицьких-бічна), Саул Фляйшер (вул. Дзедушицьких, 60),

Александр Ґеньсьоровський (вул. Вінцентівка), Юзеф Ґреґоржевич (вул. Костюшка, 26), Юліан Ґольський (вул. Смольки), Пйотр Янчевський (вул. Архікнязя Рудольфа), Антоній Янковський (вул. Дзедушицьких), Антоній Ясінський (вул. Старогончарна), Ян Камінський (вул. Яґайлонська, 19), Міхал Камінський (вул. Яґайлонська-нижня), Михайло Кобилецький (вул. Новий Світ), Пйотр Косовський (вул. Яґайлонська-горішня, 6), Кароль Лучецький (вул. Кілінського), Авґуст Шопан (вул. Євангелістська, 16), Юзеф Тржицінський (вул. Українська), Александр Турянський.

Ювеліри і золотникарі: С. Цукерманн (пл. Ринок, 38), Барух Фойєрштайн (вул. Яґайлонська-нижня, 4), Майєр Гехлер.

Тоді ж у коломийських неґоціантів можна було купити такі товари:

Алкогольні напої: Натан Наґлер (вул. Костюшка), Марек Рат (головний склад різних спиртів) (пл. Ринок, 68), Марек Шарф (пл. Ринок, 68), Юда Шталь (вул. Костюшка, 11), Станіслав Земянський (пл. Ринок, 1).

Білизну: фірма «*Рубінзон і Ґеллер*» (пл. Ринок, 43), Е. Зеленецький (пл. Ринок).

Будівельні матеріали: Ізраель Барон (вул. Собеського, 60), Ґедалі Біттер (вул. Шевченка, 21), Аба Гаммер (пл. Ринок, 45), Леа Шретлер (вул. Яґайлонська-нижня, 31), Якуб Шафлер (Торговиця деревна).

Взуття: Міхал Камінський (вул. Яґайлонська-нижня, 27), Якуб Вайтман.

Вугілля і кокс: Леопольд Баран, Соломон Ґрюнберґ, Самуель Крісс.

Ґалантерейні товари: Соломон Банк (пл. Ринок), Хаїм Бортен (пл. Ринок, 9), фірма «*Ґевюрц і Ґоттліб*» (пл. Ринок, 46), Пінкас Гевюрц (пл. Ринок, 71), Єжи Гельвінґ (пл. Ринок, 1), Саул Кнеппер (пл. Ринок, 45), Леон Розенґек (пл. Ринок, 43), фірма «*Рубінзон і Ґеллер*» (пл. Ринок, 43),

Генрік Шиндлер (пл. Ринок), П. Шенфельд (вул. Кравецька, 23).

Готовий одяг: Якуб Ґеллнер (вул. Валова-нижня, 7-а), Берта Маркус (пл. Ринок, 1).

Дзиґарі: Мор Пістинер (пл. Ринок, 9).

Дрова: Оскар Ліберманн (вул. Яґайлонська, 76), Майєр Рамблер (вул. Собеського, 52).

Залізо: Лейзор Кучер (вул. Ґорна), Якуб О. Зілбер (вул. Яґайлонська-нижня), фірма «*Скопковіцер і Зінгер*» (пл. Ринок, 4).

Збіжжя: Якуб Байдафф, фірма «*Мойзес Бройєр і спілка*», Ізраель Айферманн, Ізмер Крісс (вул. Архікнязя Рудольфа, 19), Арон Рамлер (вул. Собеського, 33), Герш Рамлер, Озіаш Ремер (вул. Яґайлонська, 32).

Зброю та амуніцію: Панкраціуш Ґерц.

Камінь, глину, скло, метал: Нухім Гальперн (вул. Собеського, 4), Абрагам Ґеллер, Самуель Гірш (вул. Костюшка, 7), Етель Крайслер (пл. Ринок), Ляйб Лянґемасс (пл. Ринок, 7), Єфроїм Розенблатт (вул. Яґайлонська-нижня, 8).

Книжки, мистецькі, наукові і музичні вироби: Ізидор Ґюнзберґ (пл. Ринок, 7), Якуб Оренштайн (пл. Ринок), Шимон Зенненсіб (пл. Ринок, 7), Т. Зимблер (пл. Ринок, 15), Міхал Жиборський.

Лід: Станіслав Соколовський і Ґ. Іммердауер (вул. Яблоновских, 3).

Меблі, люстри, рами до картин і образів: фірма «*Бортен Бейле*» (вул. Яґайлонська, 14), Абрагам Кіммель (вул. Костюшка, 1), Ліфше Лехнер (вул. Собеського, 9), Соломон Рат (вул. Собеського, 17).

Мило і свічки: І.С. Фрідманн, Еліаш Крісс, Соломон Шерр.

Млинарське каміння: Мойзес Брандес (пл. Ринок).

Молочні продукти і яйця: А. Бушель (вул. Франца-Йосифа, 3), Давід Бушель (вул. Коперніка, 9), Мотьо Ґрюнштайн (вул. Староцвинтарна).

Музичні інструменти: Р. Блехер (пл. Ринок, 1), Мор Пістинер (пл. Ринок, 9).

Борошно, крупи, каші: Мехель Бретер, Соломон Рат.

М'ясо і масарські вироби: Ян Конрад (вул. Собеського, 8), Антоній Ковель (вул. Ягайлонська), Блажей Вісньовський (вул. Ягайлонська-нижня), Станіслав Земянський.

Насіння: Вінцент Дюллер, Юда Гаускнехт.

Нафту: Ґедалі Файєр, І. С. Фрідманн, Сауель Крамер, Еліаш Крісс.

Овочі і ярину: Якуб Байдафф, Берл Гартельштайн, Абрагам-Хаїм Кліє, Фрейда-Хая Малерманн, Давід Рубель (вул. Ягайлонська, 1), Мотель Шосс, Міхал Шнайдер.

Оцет, дріжджі: Лейб Фідлер (дріжджі), Нафталі Габерн (дріжджі).

Папір, паперові вироби, шкільне приладдя: Ізидор Ґюнзберґ (пл. Ринок, 7), Ґершон Ґоттліб, Мойзес Левкович (вул. Ягайлонська-нижня), Артур Мюллер, С. Шенфельд, Шимон Зенненсіб, Мойзес Степкович, Зелік Шпербер, Т. Зимблер.

Парасолі: Соломон Банк, Єжи Ґельвіґ.

Парфумерні, аптекарські товари, домашню хімію: Леопольд Баран, М. і С. Фельдманни (пл. Ринок), Ф. Фернбах, Мойзес Гаспіль (вул. Ягайлонська-горішня, 1), Самуель Ґеллер (пл. Архікнязя Рудольфа, 23), Мойзес Левкович (вул. Ягайлонська-нижня), Шміль Шталь (вул. Собеського, 92), Євстахій Турянський (пл. Ринок, 10).

Полотно, сукно, вироби блаватні, інші ткацькі вироби: Юзеф Брехер і Айснер Ґершон (пл. Ринок), Шимон Хаєс (пл. Ринок, 48), Якуб Ґеллер (вул. Валова-нижня, 7а), Ізидорн Горн (пл. Ринок, 51), Ґерш Райн (пл. Ринок, 41), Шимон Розенблатт (пл. Ринок, 72), Юда-Бер Зайдманн, Е. Зеленецький.

Прянощі: Францішек Буґайський (вул. Архікнязя Рудольфа, 3), Ґерш Дальфен (вул. Костюшка, 4), Станіслав Декрет (вул. Собеського), Райзель Айферман і Давід Баумель

(пл. Ринок, 70), Генрік Ільницький (пл. Ринок), Стефа Романович (пл. Ринок), А. і М. Шмерци (пл. Ринок, 37), Юзеф Ледерфейнд (пл. Ринок, 17).

Рибу і раки: Мойзес Ріхтер (вул. Яґайлонська-нижня, 6), Ян Тимочко.

Рільничі, швейні і друкарські машини: фірма «*Бар і Ґоровіц*» (вул. Костюшка, 2), фірма «*Бортен Бейле*» (вул. Яґайлонська), Кароль Дресслер (вул. Яґайлонська, 9), Якуб Ґоровіц (вул. Яґайлонська, 1), Ґершон Мельцер (вул. Яґайлонська-горішня, 11), Макс Ребґун (вул. Яґайлонська-нижня, 16), Ізидор Шуман (вул. Яґайлонська-нижня, 3).

Сіль кухонну: Альте Купферманн (вул. Яґайлонська, 64).

Товари «мішані»: Мойзес Капель (вул. Яґайлонська-горішня, 39-а), Мендель Шнайєр (вул. Яґайлонська, 79), Ц. Табак (вул. Яґайлонська-горішня, 55).

Тютюн, поштові марки, штемпелі: Мехель Гаммер.

Худобу і телят: Айзик Шмельцер, Міхал Піскозуб.

Хутра і кожухи: Айзик Болеховер (вул. Яґайлонська-нижня, 1), Шабсе Зак (вул. Яґайлонська-нижня, 7), фірма «*Зендель і Германн*» (вул. Бейзера, 4).

Цукрові вироби: Лейзор Баумель (пл. Ринок, 29), Шимон Берлас (вул. Яґайлонська-нижня), Борух Зайнфельд (пл. Ринок, 18), Мендель-Самуель Штольцберґ (пл. Ринок, 35).

Шкіри вичинені: Самуель Ґоровіц (вул. Словацького), фірма «*Йозеф Мальцер і син*» (вул. Костюшка, 3).

Шкіри невичинені: Лайб-Бенсіон Крісс, Соломон Шемірер.

Ювілірні вироби і біжутерію: Мор Пістинер (пл. Ринок, 9), Шимон Цукерманн (пл. Ринок, 40).

У передвоєнному місті надавали різноманітні послуги:

Бюро подорожей: Герман Баумґартен (вул. Собеського, 26), Маркусь Гаспель.

Бюро посередництва праці: Міхал Язвінський (вул. Кілінського, 2), Христина Ріпка (пл. Ринок).

Друкарні з обмеженою концесією (ручні преси): Шимон Тайхер (вул. Д-ра Байзера, 8).

Друкарні і літографії з повною концесією: Владислав Аксентович (вул. Костюшка, 8), Вільгельм Бравнер (вул. Собеського, 3), фірма «*А. В. Кисілевський і спілка*» (вул. Архікнязя Рудольфа), Александр Мізевич (фабрика картонажу, друкарня і літографія), Шимон Тайхер (вул. д-ра Байзера, 8).

Електротехнічні установи: Максиміліан Бліц (вул. Яґайлонська-нижня).

Кав'ярні: Ян Берґ (каварня «*Ройял*»), Соломон Гіршґорн (вул. Костюшка, 15).

Лазні: д-р Якуб Ґюллер, Тадеуш Зіма, Вольф і Майєр Бортени, Лейзор Фойєрманн.

Літографії і хромографії: Ян Кастлер (вул. Яґайлонська-горішня).

Поховальні установи («заклади поґребові»): Вінцентій Піруцький (вул. Яґайлонська, 22), Адольф Сівінський (вул. Кринична).

Приватні фінансові установи (банківські доми, обмінні кантори): Мойзес Ґроссбах, М. Гампер, Самуель Ґоровіц, фірма «*Зайдманн і Стопковіцер*».

Ресторації: Хаїм Бар (вул. Яґайлонська-нижня), Альтер Барон (вул. Собеського), Ян Фріц (вул. Яґайлонська-нижня), Ігнацій Гуммель (пл. Ринок), Генрік Роттенберґ (вул. Яґайлонська-нижня), Ігнацій Шварц (пл. Ринок).

Технічні бюро: І. Пфеффербаум і А. Левін (вул. Костюшка), фірма «*Бар і Ґоровіц*» (вул. Костюшка, 2), Вільгельм Бліц (вул. Яґайлонська-нижня, 1) Казимир Ґачевський (бюро інсталяційне газу і водопроводу).

Хімічні лабораторії: Євстахій Турянський (пл. Ринок).

Напередодні бурхливих подій 1914 року в Коломиї були й такі дрібні промисли:

Виготовлення віників: Шміль Гірш.

Виготовлення мішків: Йонаш Бретлер (пл. Ринок, 41).

Виготовлення дротяних виробів: Мацей Подчемсанц (вул. Карпатська).

Виготовлення каучукових і металевих штампів: Ісраель Оберлендер.

Виготовлення консерв з овочів, ярини, рослин та різні консерви: С. Романович, Казимира Матчинська (вул. Тарновських).

Виготовлення консерв з риби: Абрагам Ґеллер, фірма *«Ґеллер і Франк»*.

Виготовлення крайок: Генрік Ґольдштайн (вул. Архікнязя Рудольфа, 57).

Виготовлення м'ясних консерв: Казимира Матчинська (вул. Тарновських).

Виготовлення ножів: Вольф Дейч (вул. Кринична, 110), Францішек Панькевич (вул. Ягайлонська-нижня, 18).

Виготовлення паперу: Александр Мізевич і Мойзем Гаммер.

Виготовлення постелі: Хана Ґольдштюк, Пінкас Шенгорн, Гершон Штаттер.

Виготовлення приладів до подорожі: Юда Елленберґ, Арон Розенкранц (вул. Словацького, 3).

Виготовлення ролет, жалюзі, штор для вікон: Арон Розенкранц (вул. Собеського, 3).

Виготовлення цукерків: Самуель Штольцберґ (пл. Ринок, 5), Владислав Ріґетті (вул. Костюшка).

Виготовлення чорнила: Хаїм Шарф (пл. Ринок, 14).

Виготовлення щіток і пензлів: Абрагам Райхбах (пл. Ринок, 10), Давід Шехтер (пл. Ринок, 62), Юзеф Бартфельд, Натан Дуб (пл. Ринок, 17), Кальман Ерґер (вул. Кринична), Бер-Кальман Геґер (вул. Кринична, 71).

Випікання виробів з тіста: Казимира Товажіцька, Казимира Ястржебець-Матчинська (вул. Тарновських).

Випікання печива, пряників і бісквітів: Владислав Ріґетті, Мендель Самуель Штольцберґ.

Вироби з бронзи: Вільгельм Ґетліхер (вул. Гетьманська, 33).

Виробництво цукру: Лейзор Баумель (пл. Ринок, 29), Барух Зайнфельд (пл. Ринок, 18), Мендель-Самуель Штольцберґ (пл. Ринок, 5).

Виробництво вин та овочевих наливок: Ґазимира Матчинська (вул. Тарновських).

Виробництво господарського мила: Ляйб Ґоровіц.

Виробництво лікерів і горілки: Мойзес Шпіндель (вул. Валова-нижня).

Виробництво механізмів, машин та інструментів: Максиміліан Фейґенбаум (вул. Архікнязя Рудольфа, 52), Максиміліан Помпейн (вул. Архікнязя Рудольфа, 17), Маріян Щеньсінович (вул. Яґайлонська-нижня), фірма «*Любін Біскупський і син*» (вул. Яґайлонська-горішня, 101).

Виробництво олії і рослинного масла: Соломон Рат, Абрагам Ліппер, М. Деммер.

Виробництво портьєр, хідників, фартухів: Генрік Ґольдштайн.

Виробництво содової води: Нузім Айснер, Мойзес Фінґер, Якуб Фухс, Шимон Мунчек (вул. Новий Світ).

Виробництво талесів (пов'язок із зображенням Тори): Йонаш Заґер (вул. Яґайлонська-горішня, 23), Жиґмонт Заґер, Ушер Віндшайєр.

Виробництво фарб: Хаїм Шарф (пл. Ринок, 14).

Виробництво цегли: фірма «*Зіндель Фунд і спілка*» (вул. Карпатська), фірма «*Ґартенберґ і Шиллер*», Ісраель Кестен, фірма «*С. Крісс і спілка*», Комет Левітер, Юзеф Мендель (вул. Вінцентівка, бюро — пл. Ринок, 45), Муньо Штайн, Якуб Тау.

Виробництво шкільного приладдя: Е. Х. Хаєс (вул. Франца-Йосифа).

Вовняне ткацтво: фірма «*Самсон Ґеллер і сини*», Йонаш Заґер (вул. Яґайлонська-горішня, 23).

Дахівки з глини: фірма «*Спілка промислова виробів з глини Г. Рамлера*», Ефроїм Клярманн (вул. Яґайлонська).

Дахівки з цементу: Людвік Бек (вул. Яґайлонська-горішня), Ісаак Ґрюнберґ (вул. Яґайлонська-горішня, 81), Ефроїм Клярманн (вул. Яґайлонська).

Жолоби з цементу: Ісаак Ґрюнберґ (вул. Яґайлонська-горішня, 81).

Каменярські вироби: Я. Г. Аптекер (вул. Архікнязя Рудольфа, 69), Ян Мушук (вул. Архікнязя Рудольфа, 56), Ян Стронський, Володимир Стржельбіцький (вул. Беднарська).

Прання білизни: Давід Унґар (вул. Костюшка, 24), Вікторія Відаєвич (вул. Собеського), Катажина Циґлер (вул. Яґайлонська, 32).

Птахівництво і тваринництво: Юзеф Порадний (вул. Дзедушицьких, 19).

Різьба по каменю: Ян Стронський (Торговиця деревна).

Рури (труби) з бетону: Ісаак Ґрюнберґ (вул. Яґайлонська-горішня, 81), Ефроїм Клярманн (вул. Яґайлонська).

Ткацтво: Іван Болехівський (вул. Млинська, 8), Соломон Фойєр (вул. Староміська), Генрік Ґольдштайн (вул. Архікнязя Рудольфа, 57), фірма «*Самсон Ґеллер і сини*», Фрейда Йонас (вул. Яґайлонська), Фердінанд Праґер (вул. Крашевського, 74).

Файки: Абраґам Блюмфельд, Мойзес Фойєрманн, Майлех Вінфельд.

Фарбування одягу: С. Бресслер (вул. Яґайлонська, 6), Давід Унґар (вул. Костюшка, 24).

Нафтовий промисел (дистилярні): Я. С. Фрідманн (вул. Яґайлонська-горішня, 455), М. Ґартенберґ (вул. Колійова), фірма «*Еліаш Крісс і спілка*» (вул. Колійова).

Kolomyja — КОЛОМИЯ — Kolomea
Rynek — Рынок — Ringplatz

Kolomyja — КОЛОМИЯ — Kolomea
Rynek — Рынок — Ringplatz

Kołomyja
Rynek.

Kołomyja — КОЛОМИЯ — Kolomea
Ul. Jagiellońska różna — Ул. Ягайловска улица

Kolomyja — ВОЛОМИЯ
Kolomea
C. k. Dyrekcya skarbowa
Ц. к. Дирекція скарбова
K. k. Finanzdirektion

Kolomya. Kolomea. — Коломия.
Ц. к. Гімназія II.

Ulica Franciszka Józefa. — Franz Josefs-Gasse.
Kołomyja. — Kolomea.

Kołomyja. Ulica Franciszka Józefa.

Szkoła żydowi Ba Hirscha. — Baron Hirsch-Schule.
Kołomyja. — Kolomea.

Kołomyja. — Коломия.
Kolomea

Szpital miejski. — Больница мѣска.
Stadtspital

KOŁOMYJA. - Ul. Sobieskiego.

Kołomyja. — Коломия. — Kolomea.
Hala miejska. — Miejska rzeź.

Kołomyja. — Коломия. — Kolomea.
Rynek. — Рынок. — Ringplatz.

Ulica ewangelicka. — Villa Arcyksiążęcia Karola Franciszka Józefa
za czas pobytu w Kołomyji.

CALENDARIUM: MCMXIV

28.06 — замах у Сараєві, вбивство архікнязя Фердінанда і його дружини Софії.

23.07 — ультиматум Австро-Угорщини Сербії.

25.07 — мобілізація в Сербії.

26.07 — часткова мобілізація в Австро-Угорщині; мобілізація в Чорногорії.

28.07 — Австро-Угорщина оголошує Сербії війну; часткова мобілізація Росії проти Австро-Угорщини.

29.07 — Белград обстріляла австрійська артилерія.

30.07 — Росія оголошує війну Австро-Угорщині.

31.07 — мобілізація у Бельгії; загальна мобілізація в Росії та Австро-Угорщині.

01.08 — мобілізація британського флоту; загальна мобілізація у Франції та Німеччині; Німеччина оголошує війну Росії; Монако оголошує війну Німеччині.

02.08 — німецький ультиматум Бельгії; сутички на німецько-французькому кордоні; підписання таємного німецько-турецького трактату.

03.08 — Бельгія відкидає німецький ультиматум; мобілізація у Великій Британії; Німеччина оголошує війну Франції; Італія оголошує нейтралітет.

04.08 — Німеччина оголошує війну Бельгії; німецькі війська порушують кордон і атакують Льєж; Велика Британія оголошує війну Німеччині; у Львові створено *Головну бойову управу* (згодом — *Українську бойову управу*).

05.08 — Чорногорія оголошує війну Австро-Угорщині.

06.08 — Австро-Угорщина оголошує війну Росії; Сербія оголошує війну Німеччині; початок прикордонних боїв у Франції (до 13.09).

08.08 – британський флот обстрілює Дар-ес-Салам; початок війни в Африці.

09.08 – Чорногорія оголошує війну Німеччині; відділи Британського Експедиційного корпусу висаджуються у Франції.

12.08 – австро-угорські війська вступають до Сербії; Франція і Велика Британія оголошують війну Австро-Угорщині; російські війська вступають до Східної Пруссії.

16.08 – битва у сербських горах Цер (поразка австрійців 19.08).

19.08 – битва під Ґумбіненне у Східній Пруссії (поразка німців 20.08).

20.08 – окупація Брюсселя.

22.08 – Австро-Угорщина оголошує війну Бельгії.

23.08 – битва під Монсом – відступ Британського експедиційного корпусу; битва за Львів (зайнятий росіянами 11.09); Японія оголошує війну Німеччині.

25.08 – Японія оголошує війну Австро-Угорщині; перемога австрійців у першій битві під Комаровом у Галичині (до 02.09).

27.08 – облога порту Ціндао в Китаї японськими і британськими військами (до 07.11).

26 – 30.08 – поразка росіян у битві під Танненберґом у Східній Пруссії.

31.08 – Греція оголошує нейтралітет.

03.09 – у Стрию *леґіон Українських січових стрільців* складає присягу Україні.

05.09 – перша битва на Марні (поразка німців 12.09).

06.09 – бої над мазурськими озерами (до 14.09, поразка росіян).

11.09 – австралійці захоплюють Нову Ґвінею (до 21.09).

13.09 – перша битва на Ене (до 27.09); південно-африканські війська вступають до Намібії (капітуляція німців 09.07.1915).

17.09 – перша облога Перемишля росіянами (до 10.10).

29.09 – битва над Віслою (до 08.11), росіяни відбивають німецько-австрійський наступ.

01.10 – Туреччина закриває Дарданелли.

16.10 – битва на Ісері (до 30.10).

19.10 – битва на Іпрі (до 22.11).

01.11 – Росія оголошує війну Туреччині.

02.11 – Сербія оголошує війну Туреччині; Велика Британія оголошує морську блокаду Німеччини.

03.11 – Чорногорія оголошує війну Туреччині.

05.11 – Велика Британія і Франція оголошують війну Туреччині; друга облога Перемишля (фортецю здобули росіяни 23.03.1915).

06.11 – Індійський експедиційний корпус займає фортецю Фао (Аль-Фав), яка охороняла поклади нафти в Персії; Белград зайняли австрійці (відбитий 15.12).

11.11 – султан Мегмед V оголошує газавад (священну війну за іслам) проти країн Антанти; битва за Басру (зайнята 21.11).

01.12 – битва під Лімановою (до 14.12), зупинка російського наступу в Галичині.

16.12 – битва над Колубарою, австрійців вигнали з Сербії.

17.12 – перша битва при Артуа (до 13.01.1915).

20.12 – перша битва в Шампані (до 17.03.1915).

22.12 – переможна для росіян битва під Сарикамишем (до 17.01.1915)

Усім народам і по всі часи
Голосимо отсею грамотою:
«Нема вже під'яремної Руси!»

Щоб не було її, з тою метою
Ми заходились дві монархії розбить,
Мир роздавить залізною п'ятою.

Аби заставити нас полюбить,
Ми всеслав'янське плем'я нагострились
«Істинно-русскими» хоч силою зробить.

Для того треба нам, щоб славою окрились
Славні й без того наші знамена,
Щоб села та міста пожежами курились.

І щоб ніхто не пив ні водки, ні вина,
Зате земля, щоб пила кров і кров, —
Так много, як її пила вся давнина.

І понесуть мої війська оту любов
Мільйонами штиків і сотнями гармат
До поневолених «братушек і братов».

Покажуть їм вони, хто кат їх, а хто брат,
Що таке «русский царь» і що теж «русский бог»,
Пізнають руську власть із-за тюремних крат,

Пізнають, що таке ісправник, що острог,
Що православіє й його святая сила
І що таке значить «согнуть в бараній рог».

Щоб Прикарпатськая Русь ярма вже не носила,
Я не пожалую салдатів міліонів,
Ні мільярд рублів. Хоч би кров прикрасила

Й сотні миль ваших вулиць, ланів, загонів
По сьому мусить буть. Росія мусить стать
Одна, велика, рай чиновних і шпіонів...

Одна губернія моїх губерній ряд
Збільшить, та славу прогремить вселенну,
Війна страхів своїх розверзне ад.

Терпінь і стогонів розпросторить геєну,
Аби лише я міг почуть: «Блажен єси...»,
Почуть зі всіх сторін у хвилю ту блаженну:

«Нема вже під'яремної Руси!»

Іван ФРАНКО.
Царські слова[5].
5-6 / IX. 1914.

[5] *Цит.:* Ярослава Мельник, *І остатня часть дороги... Іван Франко: 1908–1916,* Дрогобич 2006, с. 274–275.

АТАССА

Сейчас по занятю Коломиї,
вже тиждень перед тим напав страх на населенє...

ПЕРША РОСІЙСЬКА ЗАЙМАНЩИНА
(15 вересня 1914 р. – 16 лютого 1915 р.)

Dramatis personae

Балицький Кирило – громадський діяч
Гірш – барон-меценат
Дембіцький Теофіл – громадський діяч
Дьяковський Маркілій – голова повітового благодійного комітету
Євреїнов – генерал-губернатор
Залізняк – невідомий
Зварич Н. – начальник податкової управи
Зененсіб Єнте – корчмар
Зух – невідомий
Кмосек Кароль – службовець
Кобринська Михаліна – вдова
Кравтгамер Ернест – корчмар

Кропачек — бурмістр
Левицький Дмитро — громадський діяч
Лобанов-Ростовский — начальник повіту
Майковський Йоан — греко-католицький священик
Навроцький Томаш — презес безкоштовної кухні
Патковський Микола — коломиєць-донощик
Пащук Онуфрій — секретар повітового благодійного комітету
Петришин Теодор — службовець
Поляков — урядник
Рудницький Петро — возний пошти
Свірський — ротмістр
Сехін — генерал-губернатор
Слюсарчук Пелагія — вдова
Степкевич Марія — донька москвофіла
Трильовський Кирило — діяч *Січей*
Чеботарьов — урядник
Шептицький Андрей — Пророк галицьких українців
Юркевич Владислав — службовець
Яворська Ванда — голова товариства католицьких жінок

Ситуація на Східному фронті швидко змінювалася, а тому вже 15 вересня 1914 р. російські війська наступали на Коломию. У німецькій колонії Маріягільф 200 вояків краєйової оборони не змогли зупинити великі сили противника. Під натиском російських гармат і солдатів, які з'явилися з боку Кайзерштрасе (*Цісарської вулиці*), «ландштурмісти» розбіглися, кілька з них загинуло, а 14 осіб — взято в полон. Маріагільф було частково спалено, як і західну частину іншої колонії — Розенґек[1]. Тодішня російська преса писала про Маріягільф як про фортецю і

[1] Зиґмунт Кольмер, *Маріагільф — поселення бемервальдців в Галичині* / Переклад з німецької Івана Монолатія, [у:] *Збірник Праць регіонального науково-дослідного центру національних меншин музею історії міста Коломиї*, Т. І, Київ — Коломия 2001, с. 38.

про те, що взято в полон 80 тис. осіб (що є, звісно, цілковитою вигадкою). Того ж дня російські війська вступили до Коломиї і пробули тут, за невеликим винятком, до 16 лютого (інші дані – 12 лютого) 1915 р.

Невідомий дописувач львівської газети «*Свобода*» згадував:

Сейчас по занятю Коломиї, вже тиждень перед тим напав страх на населенє. Люди старали ся заховати безпечно свій маєток. Ніхто не відважив ся виглянути на вулицю зі страху перед Москалями[2].

Очевидець тих подій Євген Побігущий так згадував про російську займанщину:

Воєнні часи були вельми дошкульні й прикрі для цивільного населення. В нашій околиці проходив кілька разів фронт. Нам довелось бачити не лише вбитих вояків, але теж і повішених на ринку в Коломиї зовсім невинних українців, запідозрених у шпигунстві в користь Росії, а вішати наших людей полюбляли мадяри, котрі в першому році війни повісили сотні Богу духа винних українських селян у Галичині.

Війна затягалась, а одним з її вірних супутників був голод, що заглянув нам усім, дітям і старшим, у вічі, коли всюди відчувався гострий брак харчів. Не раз дехто з учнів радів, коли знайшов шматок хліба, покритого плісню, що його хтось викинув з військового поїзду. Одяг ми мали з кропив'яного матеріялу. Влітку до гімназії я ходив босоніж. Крім різних труднощів, небезпек, нестач, що їх принесла війна, давалися взнаки теж постої вояцтва багатонаціональної австрійської армії. Пам'ятаю, що найкультурніше поводилися хорватські вояки.

Були на постою у нас теж і російські старшини. Українці-старшини царської армії завжди нам допомагали чим могли, бачачи, що сім'я в нас велика. Було нас восьмеро дітей. Старшини-москалі чи иншородці приходили не раз пізно вночі, галасували, п'янствували та взагалі поводилися некультурно. Пригадую такий випадок. У дровітні, де звичайно були нарубані дрова, російські солдати поставили своїх коней. Там тоді не було дров, але під підлогою був сховок нашого скромного майна, тобто того, що в нас було найцінніше. Батько боявся, що коні можуть проламати слабу підлогу й покалічаться, а тоді його можуть за це покарати чи й судити. Тому й виявив старшині-москалеві, що під підлогою є сховок, а в цьому сховку немає ніякої зброї, лише заховані деякі цінні речі. Старшина вислухав і велів солдатам забрати коней з дровітні. Ця частина пішла на фронт, а по кількох тижнях знову повернулася на відпочинок. Прийшов до нас на квартиру чура того

[2] *З Коломийщини*, [у:] *Свобода,* Львів 1915, 2 березня.

самого старшини, що йому батько сказав про сховок, поклав речі старшини й, відкривши валізу, витягнув з неї наші два дорогі помистецькому виготовлені свічники. От старшинське слово москаля-офіцера, який запевнював батька, що все гаразд, він розуміє ситуацію, звелить забрати коней, а в між часі приказав своєму чурі пограбувати вночі наш сховок[3].

У перші дні російської окупації нові зайди знищили перший пам'ятник Тарасові Шевченку на сучасній Коломийщині, який постав ще 28 травня 1914 р. поблизу пл. Архікнязя Рудольфа. Як згадують очевидці, це був скромний бюст з нетривкого матеріалу, який згодом повинен був замінити величний пам'ятник. Небуденна подія зібрала величезний здвиг коломийців, українців з Гуцульщини й Покуття, представників товариств, партій й організацій: «*Січі*», «*Сокола*», «*Просвіти*», «*Сільського господаря*». На урочистостях співали хорові товариства «*Коломийський боян*» та «*Станиславівський боян*», декламував майбутній новатор українського театру Лесь Курбас, виголошував слово Василь Стефаник. Однак Кобзареве погруддя розбили, незважаючи на те, що окупанти вважали себе слов'янами і православними.

Відразу ж окупаційна влада розпочала своєрідний «парад» відозв і оголошень для коломийців.

Одне з перших розпоряджень «нової» влади — оголошення про заборону зберігання на складах горілки, лікерів, рому та інших спиртних напоїв, а також їх продаж у місцевих публічних закладах, готелях та шинках (невиконання цього тягнуло за собою штраф 6000 крон або арешт до шести місяців). Так, вже 29 вересня 1914 р. місто обклеїли спеціальними відозвами, підписаними бурмістром Кропачеком і військовим комендантом міста, ротмістом Свірським: з восьмої години вечора в закладах харчування та відпочинку дозволяли продавати лише продовольчі товари

---

[3] Євген Побігущий-Рен, *Мозаїка моїх споминів*, Мюнхен — Лондон, 1982, с. 13.

і чай, продаж пива дозволявся в ресторації Фріца і Берґа, а також каварнях — «*Централ*», «*Роял*» та «*Ціта*». Виняткове право продавати пиво в суботу і всі єврейські свята отримали місцеві корчмарі Ернест Кравтгамер і Єнте Зенензіб[4].

З-поміж іншого — оголошення коменданта Свірського від 3 жовтня 1914 р. щодо потреби дотримання чистоти, курсу обміну російського рубля, заборони пересування містом увечері, дозволу музики в каварнях та кінотеатрах. Зокрема вказувалося:

Наказую на вулицях підтримувати чистоту. За неохайність буду накладати штрафи на власників.

Вартість рубля дорівнює 3 коронам і 33 1/3 геллерів. Усіх осіб, котрі не виконуватимуть цієї постанови, а також будуть обманювати мешканців під час обміну грошей чи не приймати до оплати російські гроші будуть наказувати публічними різками.

З дев'ятої години вечора без дозволу коменданта ходити містом заборонено.

Музика в каварнях, у котрих вона дозволена, а також кінематограф не мають права функціонувати пізніше 9-ї години.

Мої попередні розпорядження щодо продажу спиртних напоїв і пива залишаю в силі.

У ресторації Фріца і Берґа дозволяю до столу подавати вино.

Візникам суворо забороняю возити п'яних солдатів, зокрема вантажити у фаетони діжки з пивом чи інший посуд зі спиртом[5].

Не слід гадати, що російська окупаційна влада тільки те й робила, що надто переймалася санітарним станом Коломиї чи боролася з пияцтвом, передусім власних, російських, чиновників і військовиків. Серед її перших відозв — наполегливий заклик до коломийців — колишніх вояків австро-угорського війська, які повернулися додому, щоб ті зголосилися до магістрату в бюро місцевого інспектора поліції 10 жовтня. Тих, хто знехтував би такий заклик,

[4] *Ausschank und Herstellung von Alkohol — Verbot — Kundmachung — Kolomea — Mehrsprachiges Plakat*. 01.10.1914 / Österreichische Nationalbibliothek (далі — ÖNB), Inventarnummer KS 16212154.

[5] *Bestimmungen zum offentlichen Leben — Kundmachung — Kolomea — Mehrsprachiges Plakat*. 03.11.1914 / ÖNB, Inventarnummer KS 16212155.

генерал-губернатор полковник Сехін обіцяв віддати під військово-польовий суд[6]. Подібну тональність мала відозва коменданта міста Свірського, в якій він закликав:

...усім мешканцям міста Коломиї пропонується негайно пред'явити комендантові міста у магістраті усю наявну холодну та вогнепальну зброю, а також порох, патрони та інші припаси. Винні у невиконанні цього будуть віддані військово-польовому судові[7].

А що такі от «оголошення» (читай — погрози) бажаного ефекту загалом не давали, місто в жовтні — листопаді 1914 р. знову обклеїли плакатами від генерал-губернаторів Сехіна та Євреїнова.

У першому з них російська адміністрація нарікала, що місцеві купці надалі продають власні товари лише за австрійську валюту, а з осіб, котрі розплачуються російськими рублями, вимагають значно більших сум, а то й узагалі не хочуть їх брати. Для російської адміністрації «дивним» виявився випадок з купівлею коробки сірників вартістю трьох геллерів (що дорівнювала двом російським копійкам) за сім геллерів. «У випадку повторення такого зловживання — буде наказано не тільки конфіскувати товар, але й, окрім цього, винних піддаватимуть суворому покаранню»[8].

Другий плакат, який висів у середмісті, попереджав, що

будь-яка особа, яка прибуває в місто Коломию, зобов'язана негайно представити місцевій поліційній владі свій пропуск і вказати мету свого проїзду, а також термін перебування.

Власники готелів, мебльованих кімнат зобов'язувалися вести спеціальні книги, в які вони мусили записувати всіх приїжджих і щодня о восьмій годині вечора представляти ці книги в поліційне управління.

---

[6] *Meldepflicht für Soldaten — Aufruf — Kolomea — In polnischer Sprache*. 07.10.1914 / ÖNB, Inventarnummer KS 16212151.

[7] *Waffenabgabe — Verordnung — In ukrainischer und polnischer Sprache. Um 1915* / ÖNB, Inventarnummer KS 16212150.

[8] *Bestimmungen zum Rubel als Zahlungsmittel — Kundmachung — Kolomea — Mehrsprachiges Plakat* / ÖNB, Inventarnummer KS 16212153.

За порушення цих привил винних будуть притягувати до суворої відповідальності, а власників готелів і мебльованих кімнат позбавлятимуть права їх утримувати[9].

А далі від 2 грудня 1914 р. начальником Коломийського повіту Чернівецької губернії було призначено князя Лобанова-Ростовського[10]. Канцелярія і управління російського чиновника містилися в приміщенні Щадничої каси.

Вже від перших місяців російської окупації органи влади активно використовували у своїй роботі доноси на активних коломийців. Найперше йшлося про планові арешти українців або чиновників попередньої адміністрації. Так, у вересні 1914 р. з ґрифом «цілком таємно» начальник Коломийського ґарнізону склав такий собі перелік «політично ворожих до Росії» коломийців, котрі на той час уже не були в місті, але про всяк випадок їх розшукували. Це відомі лідери українського студентства, «*Січей*» і «*Соколів*», а також громадські діячі. До цього списку потрапили Кирило Трильовський, Кирило Балицький, студент Левицький, д-р Дмитро Левицький і д-р Теофіл Дембіцький[11]. Натомість 29 вересня чернівецький губернатор наказав затримати в Коломиї якихось Залізняка і Зуха, причому їхній арешт вважали дуже важливим[12].

А що вказані особи перебували в розшуку, то для «показовості» таких дій арештовували простих людей, зокрема службовців залізниці, звинувачуючи їх у підготовці різноманітних диверсій. Наприклад, наприкінці вересня 1914 р. ротмістрові Свірському повідомляли, що підозрілими є Владислав Юркевич, Теодор Петришин і Кароль Кмосек.

---

[9] *Meldepflicht – Kundmachung – Czernowitz* / ÖNB, Inventarnummer KS 16211396.

[10] *Ogloszenie Naczelnika Kolomijskiego powiatu Czernowieckiej Gubernji S. D. Ewreinowa*. 02.12.1914 / ВФ МІК, інв. № НД–5900, арк. 1.

[11] *Переписка з чернівецьким губернатором і поліцейськими урядниками про затримання та арешт осіб, запідозрених в шпигунстві* / ДАІФО, ф. 610, оп. 1, спр. 1, арк. 45.

[12] Там само, арк. 35.

А та обставина, що 45-річний В. Юркевич мешкав у будинку євреїв, викликав підвищене зацікавлення. Тому за ним установили спостереження[13].

Взагалі ж така прискіпливість до осіб, які сусідили з євреями або ними були, спричинилася до активізації антисемітських настроїв. Так, не пізніше 29 листопада 1914 р. окупаційна влада отримала анонімного листа, зміст якого зводився до скарги на сусіда-єврея[14]:

Ваше Благородіє Пане Комендант!

Доношу Пану Командіру послушно, що найбільший шпіон єст йеврей с Угор, що мешкайє на улиці Мниховка у Коломѣи, а називайе сія Герш Крісс, прошу його замкнути .... Тут зиди-спігуни від нашого войска і .... багато грошей на шпіонів.

Цілуй руцѣ Пана Комендата,

Той самий .

Щоправда, цей анонім виявився коломийцем-поляком Миколою Патковським, який надіслав листа ще й польською мовою[15]:

Вельмишановний пане коменданте міста!

На вулиці Мнихівка, буд. 51, мешкає поштовий службовець Герш Крісс, угорський єврей — член шайки шпигунів австрійського війська. Він ходить до шпиталю у гімназії і розмовляє з пораненими угорцями. Він згуртував довкола себе євреїв, які дають грубі гроші на шпигунство, і відправляє євреїв до австрійського війська. Цьому треба обов'язково запобігти — для безпеки військ славної святої Росії і нас, слов'ян та поляків.

Інший сеґмент окупаційної політики — апелювання до нібито переслідування православних і, відповідно, їхній порятунок і захист. Зауважмо, що вже 21 серпня 1914 р. митрополит Андрей Шептицький у посланні до вірних своєї Церкви пророче застерігав од прозелітизму і «навернення» до московського православ'я[16]:

Ведесь війна поміж нашим Цісарем а Царем Москви. Війна ведесь о нас, бо московський Цар не міг того стерпіти, що в Австрийській

[13] Там само, арк. 1.

[14] Там само, арк. 42.

[15] Там само, арк. 43.

державі маємо свободу віри та народности; хоче нам видерти ту свободу, закувати в кайдани. ... Вовк одіває ся в овечу скіру. Ворог удає приятеля, та перелесними словами — як рибу на вутку — хоче брати у неволю темних і збаламучених. Нещасний той, хто єго послухає, впадає в темну безодню зради.

У рапорті урядника Чеботарьова до помічника начальника Коломийського повіту від 18 вересня 1914 р. знаходимо твердження, що «на дорученій мені ділянці православних церков, парафій і священиків не числиться». Далі чиновник вказує, що «з числа [греко-католицьких] священиків [Коломийського повіту. — І. М.] добровільно в Австрію ніхто не виїхав, а також не було випадків арештування австрійцями православних священиків в 1914 році». Згідно з рапортом попередня, австрійська, влада заарештувала двох греко-католицьких священиків: в с. Сороках — Митрофана Могильницького і в с. Кулачківцях — Стефанія Крушельницького. Можемо припустити, що так священиків покарали за їхні проросійські настрої і промосковську агітацію в парафіях. Далі вказувалося, що на території повіту восени 1914 р. «православних священиків не було і не має в даний час»[17]. Пізніше, 19 серпня 1916 р., урядник Корницької ділянки, якийсь Поляков, повідомляв Коломию, що там православних парафій немає, місцеве духівництво до Австрії не втікало, а 1914 р. за «симпатії до Росії» австрійці заарештували о. Йоана Майковського[18].

Російська окупація Галичини передбачала й певні заходи щодо благодійности в бік недавніх москвофілів, симпатиків Росії і так званих жертв австрійської влади за свої політичні переконання.

Наприкінці досліджуваного року до складу *Коломийського повітового благодійного комітету*

[16] Там само, арк. 12.

[17] *Листування з чернівецьким губернатором і бурмістром м. Коломиї про охорону, покинутих власниками маєтків; списки маєтків* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 60, арк. 83, 83 (зв.).

[18] Там само, арк. 82.

входила, окрім чотирьох коломийців, ще 21 особа, яка представляла 21 село тогочасного повіту (зокрема один вчитель і п'ять священиків). Очолював його начальник повіту князь Лобанов-Ростовський[19]. Офіційна прокламація, надіслана зі Львова, повідомляла, що

> комітет повинен з'ясувати розміри нужди населення без різниці народності і віросповідання, але треба звернути особливу увагу на сім'ї тих російських галичан, які страчені чи запроторені в австрійські тюрми за відданість своєму російському народу або православній вірі[20].

У Коломиї до комітету входили міський голова Маркілій Денисович Дьяковський, Михаліна Дьяковська, Микола Березюк і Онуфрій Залуцький[21]. Секретарем обрали Онуфрія Дем'яновича Пашука. Засідання комітету відбувалися в приміщенні Народного дому (тепер — Національний музей народного мистецтва Гуцульщини і Покуття ім. Й. Кобринського). Відомо про такі засідання наприкінці 1914 р., 15 та 31 січня 1915 р. Починаючи з січня 1915 р. коломийський міський комітет налічував, окрім голови і секретаря, ще 12 осіб[22].

На початку 1915 р. в Коломиї та повіті розповсюджували окремі, великого формату, звернення до мешканців краю, підписані головою Коломийського повітового благодійного комітету Лобановим-Ростовським і коломийським міським головою М. Дьяковським. Прокламація закликала всіх небайдужих допомагати убогим, сиротам і вдовам повіту, особливо тим, котрі постраждали від попередньої, австрійської, влади. Зі свого боку підписаний комітет запевняв про допомогу з боку російської влади[23].

---

[19] *Прохання мешканців повіту, постраждалих від воєнних дій, про надання їм матеріальної допомоги, списки сімей, арештованих австрійськими військами в м. Коломиї і членів повітового благодійного комітету в м. Коломиї* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 13, арк. 20 (зв.), 21.

[20] Там само, арк. 5.

[21] Там само, арк. 6–7.

[22] Там само, арк. 19–20.

Для пропаґанди російської «благодійсности» вже наприкінці 1914 р. здійснювали одноразові грошові виплати. Так, окремим сім'ям, заарештованим австрійською військовою адміністрацією за співпрацю з російськими військами і промосковську аґітацію в повіті, а також родинам страчених та погорільцям комітет у грудні виплатив 175 рублів[24].

Яскравий приклад вірнопідданості окремих коломийців – грошові подачки 15-ти жінкам, чиїх чоловіків і синів заарештували за симпатії до Росії. До такого спеціального списку внесли переважно коломийських москвофілів. Це, зокрема, якась Тофан, Анна Болехівська, Марія Болехівська, Аґнешка Яремчук, Катерина Яремчук, Михайлина Яремчук, Павлина Білоскурська, Катерина Залуцька, Стеблицька, Сузанна Стадниченко, Міняйлюк, Оборова, Атаманюк, Катерина Мущук і Йосифа Кобелецька. Жінкам, які виховували 34 малолітні дитини, виділяли 69 рублів одноразової допомоги[25].

Непоодинокими були й так звані «прошенія» коломийців, адресовані новим окупантам. Зокрема 20 січня 1915 р. вдова Михаліна Кобринська з Герасимовичів, дочка о. Йосафата Кобринського (1818–1901), пароха с. Мишина на Коломийщині, фундатора та ініціатора побудови Народного дому в Коломиї, надіслала листа до князя Лобанова-Ростовського[26]. Його зміст зводився до прохання матеріальної допомоги або будь-якої праці, чи іншого, для прожиття у скрутній ситуації. Адресатка, яка мешкала в Коломиї на вул. Міцкевича, вказувала, що

Нисше підписана, есмь дочерию бл. о. Йосафата Кобрынского, пароха въ Мышинѣ, многозаслуженого и многострадального такъ отъ роду якъ и отъ ворогôвъ Росіи рускаго патріота, котрого мозольною працею есть взірцево провадженe руское село Мышинъ[27].

---

[23] Там само, арк. 21(зв.).
[24] Там само, арк. 20.
[25] Там само, арк. 23.
[26] Там само, арк. 15–18.
[27] Там само, арк. 15 (зв.).

Далі М. Кобринська переконувала російську владу, що

Нисше підписана, есть такою горячою патріоткою, чересь что на кождом майже кроцѣ сдыбуются съ рѣжного рода сикатурами и переслѣдованіями, такъ со стороны бувшихъ австрийскихъ властей, какъ и съ стороны приватныхъ людей — ворогіїв великой Росіи[28].

Що ж відповів російський чиновник, сьогодні невідомо. Можна лише припустити, що її листа, як і інші, було передано до повітового благодійного комітету. Саме до цієї установи надходили й інші «прошенія» коломийців. Так, зокрема, 2 лютого 1915 р. Марія Степкевич скаржилася, що її батько, колишній міський чиновник, був «взятий яко москальофіль, лишив цілу родину на велике нещастє»[29]. Довший час сім'я не отримувала жодних виплат, а тому просила нову владу про матеріальну допомогу.

Подібними мотивами на початку 1915 р. були пронизані листи коломийців: вдови греко-католицького пароха Пелагії Слюсарчук, провізоричного поштового возного Петра Рудницького, старшого управителя і начальника податкової управи Н. Зварича, Вероніки Костецької. Двоє останніх просили ще й дозволу на придбання «казених дров» для опалювання службових кімнат і помешкання[30].

Архівні документи містять й окремі згадки про колабораціонізм місцевого населення. Особливо це стосуєься жінок, чиї чоловіки перебували на військовій службі в австрійському війську. Так, у листі до чернівецького губернатора коломийські жінки писали:

Ваше Високе Превосходітельство! Підписані жінки фельдвеблїв австрийскої армії покликаних до війни позістали з родинами без жадних средств до життя від часу занятої териториї через війська росийскі, жиють в крайній нуждї і котрим вже голодова смерть грозить катастрофічно. В глибокій покорі удають ся з уклінною просьбою в спосіб можливий зарядити виплату пенсиї призначену через власть австрийску на наше удержанє[31].

---

[28] Там само, арк. 18.
[29] Там само, арк. 14.
[30] Там само, арк. 34, 47, 48, 63.
[31] Там само, арк. 52.

Жінки просили в російської окупаційної влади матеріальної допомоги. Зосібна це такі коломийці: Петронеля Томас, жінка Рудольфа (7-й полк драгунів), Стефанія Попович, жінка Костянтина (24-й полк піхоти), Станіслава Ожеховська, жінка Володимира (24-й полк піхоти), Теофіля Бойчук, жінка Івана (24-й полк піхоти), Матильда Нагірна, жінка Теодора (36-й полк краєвої оборони), Юлія Туєшин, жінка Михайла (36-й полк краєвої оборони), Кароліна Тухля, жінка Вацлава (36-й полк краєвої оборони), Анна Лошак, жінка Йосифа (36-й полк краєвої оборони), Катерина Ювна, жінка Михайла (20-й полк піхоти), Марія Будік, жінка Франца (36-й полк краєвої оборони), Анна Кузьма, жінка Василя (36-й полк краєвої оборони)[32]. Не пізніше грудня 1914 року листа було скеровано на розгляд повітового благодійного комітету.

Матеріальна скрута торкнулася й коломийських жіночих товариств. Так *Товариство католицьких жінок Святого Вікентія і Павла*, фактично польське, повідомляло, що утримує на власний кошт 50 убогих сімей. Однак уже 29 грудня 1914 р. підписані голова товариства Ванда Яворська і секретар Марія Філоцева просили про допомогу російську владу, оскільки вже не мали жодних засобів для подальшого існування[33].

Для харчування найбідніших верств населення 10 жовтня 1914 р. було засновано *Безкоштовну кухню*. Вона призначалася для обідів коломийців «без різниці народності та зубожілих»[34]. За повідомленнями російської влади, за період від 17 жовтня 1914-го до 26 січня 1915 р. було видано 38 192 обіди задармо (в жовтні – 3136, листопаді – 833, грудні – 11 363, січні – 15 362), а загальний дохід становив 5497 австрійських корон 94 сотики, розхід – 7585 кор. 36 сот. Через збільшення голодних і убогих у січні 1915 р. російські чиновники планували відкрити вже другу безплатну кухню[35].

[32] Там само, арк. 54.

[33] Там само, арк. 56, 56 (зв.).

[34] Там само, арк. 33.

[35] Там само, арк. 33 (зв.).

На початку 1915 р. до комітету цієї *Безкоштовної кухні для убогих міста Коломиї*, *зубожілих внаслідок війни*, якою займалися сестри *Згромадження Сестер Родини Марії*, увійшли такі коломийці[36]: до президії – ксьондз Томаш Навроцький (керівник), ксьондз Юзеф Клуц (заступник), Казимир Таль (скарбник); члени комітету від жіноцтва – Ванда Яворська (дружина лікаря), Казимира Матчинська (власниця земель), графиня Леокадія Меравільстова (власниця земель), Гелена Пйотровська (вчителька); члени комітету від чоловіків: ксьондз Щепан Юраш (вікарій), Александр Козачек (радник), д-р Тадеуш Красніцький (адвокат), Роман Маціевський (поштовий контролер), Юзеф Стоєвський (інженер), Стефан Вальтер (гімназійний професор), Станіслав Вербер (гімназійний професор), Кароль Вишневський (секретар), Станіслав Ґавлік (радник). Як бачимо, цей комітет допомоги найбіднішим коломийцям був фактично римо-католицьким.

Натепер невідомо, як дійшло до пожежі в єврейському кварталі в середині грудня 1914 р. Ця катастрофа, внаслідок якої згоріли будинки понад сотні євреїв, чотири синагоги і школа барона Гірша, фактично завершила календарний 1914 рік у нашому місті[37]. Ось перелік тих синів і дочок Мойсеєвих, чиї будинки згоріли проти ночі 14 грудня 1914 р.:

1. Байзер Файґа.
2. Біллер Герш.
3. Біллер Мешулім.
4. Бітерман Мосес.
5. Блехер Айзик.
6. Блехер Берль.
7. Блехер Герцель.
8. Блехер Зайда.

[36] Там само, арк. 43.

[37] *Прохання мешканців повіту, постраждалих від воєнних дій, про надання їм матеріальної допомоги, списки сімей, арештованих австрійськими військами в м. Коломиї і членів повітового благодійного комітету в м. Коломиї* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 13, арк. 28, 28 (зв.).

9. Блехер Йосиф.
10. Блехер Самуель.
11. Блехер Фішель.
12. Блехер Фріма-Леа.
13. Блехер Чарна.
14. Блехер Шльома.
15. Борер Сруль.
16. Букер Сруль.
17. Вайзер Абрам-Лейб.
18. Вайзер Юда-Мехель.
19. Верцберґ Яків-Герш.
20. Вуль Хаїм.
21. Гайзлер Яків.
22. Гельфер Арон.
23. Гельфер Мемель-Ляйб.
24. Гехт Мемель-Лейб.
25. Горн Сруль-Лейб.
26. Горовіц Нафталі.
27. Ґайтлер Гецель.
28. Ґербер Самуель.
29. Ґлікштерн Берль.
30. Ґлікштерн Ісак.
31. Ґлікштерн Йосиф.
32. Ґлікштерн Муня.
33. Ґлязер Анчель.
34. Ґлязер Арон.
35. Ґлязер Йосиф (Шепела).
36. Ґлязер Мосес.
37. Дорн Арон.
38. Дорнштайн Шепсель.
39. Замлер Лейдер.
40. Замлер Шльома.
41. Ґампель Ісак.
42. Ґац Тауба.
43. Ґац Юхад.
44. Кірхнер Нута.

45. Копельманн Гершон.
46. Копельманн Лейзор.
47. Кох Хаїм.
48. Крумгольц Сруль.
49. Куґельмасс Давид.
50. Лейдер Шльома.
51. Лехнер Борух.
52. Лехнер Озіаш.
53. Манґер Сімон.
54. Манґер Тауба.
55. Мерфоґель Райзела.
56. Наґлер Лейа-Сура.
57. Наґлер Рубен.
58. Пеллер Герш.
59. Пеллер Мосес.
60. Пеллер Тауба-Фрайда.
61. Райхер Йосиф.
62. Райхер Самуель.
63. Раковіц Озіаш.
64. Раковіц Шая.
65. Раковіц Яків.
66. Рат Анчель.
67. Ратшпрехер Берль.
68. Розен Лейб.
69. Розен Міхуель.
70. Розенблат Хана.
71. Розенгек Касріель.
72. Розенгек Майор.
73. Розенфельд Нухім.
74. Роль Ефроїм.
75. Ротшпрехер Берл.
76. Руґіндорф Бенціон.
77. Сак Абрагам.
78. Сак Азріель (Абрагама).
79. Сак Герш.
80. Сак Ізраель (Нусина).

81. Сак Мехель.
82. Сак Міхуель.
83. Сак Юда.
84. Сиґлер Яків-Мосес.
85. Тайтельбаум Арон.
86. Фоґель Герш.
87. Фрейф Борух.
88. Фукс Альтер.
89. Фукс Ісак.
90. Цайхнер Абрам-Мосес.
91. Цайхнер Борух.
92. Цайхнер Мендель.
93. Цукер Перла.
94. Цукерман Кальман.
95. Шаудер Етя.
96. Шаудер Хаїм.
97. Шауфер Лейб.
98. Шауфер Міхуель.
99. Шауфер Нута.
100. Шауфер Шльома.
101. Шварцфельд Хая.
102. Шер Зайда.
103. Шер Матис.
104. Шнаґель Вольф.
105. Шнаґель Нусин.
106. Шнайдер Берль.
107. Шнапс Єнта.
108. Шнейберґ Ісак.
109. Шнейберґ Шаймдель.
110. Шпілер Мотель.
111. Штайнер Хая-Леа.
112. Штернберґ Ройна.
113. Штернберґ Рахміель.
114. Штернберґ Хаїм.
115. Штернберґ Шліма.
116. Шустер Рубен.

OBWIESZCZENIE.

Na podstawie zarządzenia Pana Generał-Gubernatora

Pułkownika Sechina,

nakazuje się surowo sprzedawania i odczytywania na ulicach wsiach, Miastach, wsiach i t. p. W mieszkaniach w miastach publicznych lokalach gościnnych a także w domach prywatnych, sprzedaż lub chodby tylko bezpłatnie oświadczenie tych mających wychodzących wszystkim obcym nie ma. Armii jest najsurowszej wykonania.

Sprzedaż dozwolona w ulicach lokalnych i sprzedaż do wiadomości, nie ma nikt zabrania wolno w miejscach ulicach lokalnych jedynie za pisemnem pozwoleniem komendanta miasta.

Sprzedaż gdzie dla wydanej lokalnej w miejscowych ulicach wiadomości wiadomości wydanych nie gdzie dozwolonych jest jedynie w wydanej Gdzie i Wsiach wydanej w [illegible] Gdzie [illegible] i t. p. wydanych jednakowoż wydanych wiadomości.

W wszystkich innych publicznych lokalach gościnnych, które mogą być wzięci jak z godzinie 8-ej wieczorem sprzedawanie wolno jedynie tylko wydanych z t. zarządzeń tylko wydanych lokalach. Wydawanie wszelkie się na wydanych gdzie które tylko w wydanej [illegible] w dniu wydaj publicznych wydawanych wydanych w [illegible] Komendantem i Starosty Miejskich.

Za nieprzestrzeganie się do powyższych zarządzeń będzie ludność grożona aż do wysokości 6.000 kar., względnie kary aresztu do sześciu miesięcy.

Kołomyja, dnia 1 (13) października 1916.

KOMENDANT:
Kropaczek m. p.

KOMENDANT MIASTA
Rotmistrz Świrski p. m.

Z drukarni St. J. Wiśniewskiego pod zarządem Feliksa Dobrzańskiego w Kołomyi.

ОБЪЯВЛЕНІЕ.

Изъ состоящаго при Ген.-Губернаторѣ

Полковника Сехина,

запрещается строго продавать и читать на улицахъ мѣстахъ, деревнѣ, домѣ и др. Въ общественныхъ помѣщеніяхъ, гостиницахъ, а также и частныхъ домахъ продажа и даже безплатное вручение этого объявленія всѣмъ чинамъ воспрещается.

Дозволенная продажа на улицахъ только въ мѣстныхъ и продажа только по дозволенію [illegible] Коломыи, Снятина и Кутъ, на основаніи такого [illegible].

Во всѣхъ другихъ публичныхъ помѣщеніяхъ, гостиницахъ, которыя должны быть закрыты въ 8 часовъ вечера, можно продавать только объявленія [illegible] и съ вышеупомянутаго часа.

Всякое [illegible] разрѣшенія продавать [illegible] и во всѣ для мирныхъ гражданъ, [illegible] Православной Христіанской Церкви [illegible].

За [illegible] [illegible] [illegible] будетъ [illegible] [illegible] до [illegible].

Коломыя, 30 сентября 1916.

Комендантъ
Кропачекъ с. р.

Комендантъ города
Ротмистръ Свирскій с. р.

OBWIESZCZENIE

Komendanta m. Kołomyi.

ОБЪЯВЛЕНІЕ

Коменданта г. Коломыи.

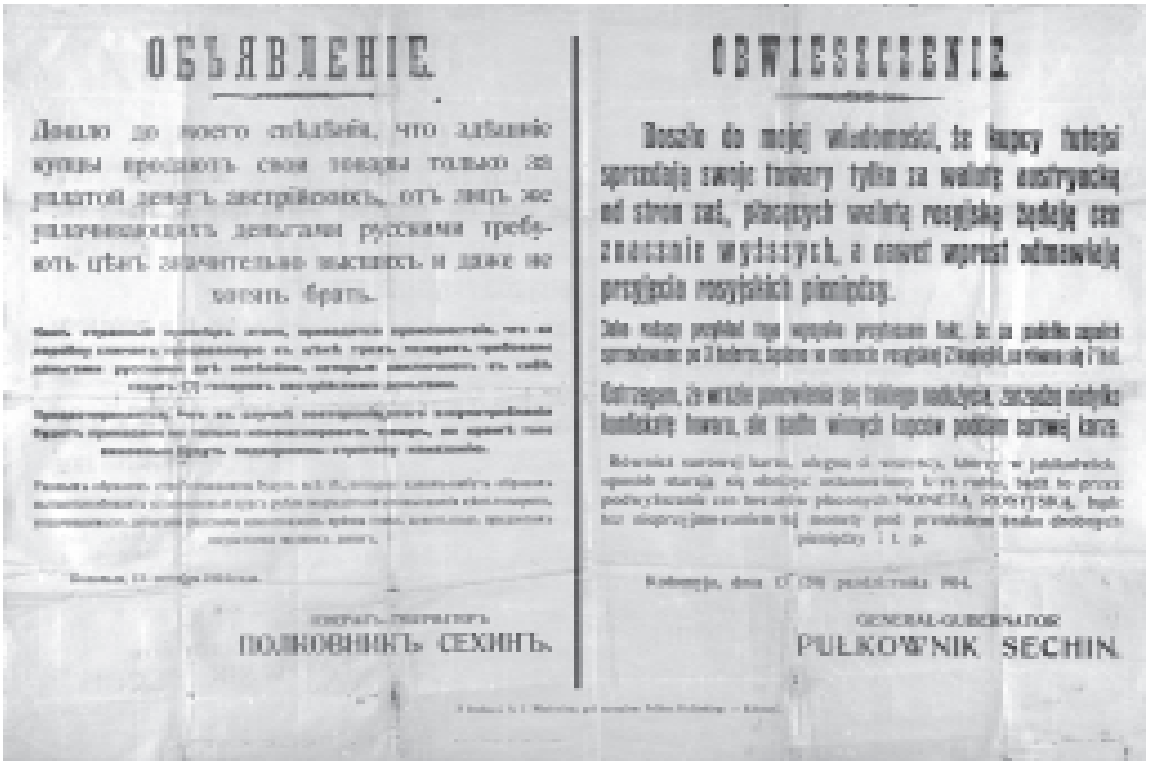

ОБЪЯВЛЕНІЕ.

Довожу до всеобщаго свѣдѣнія, что дѣлающіе купчы продавать свои товары только за реальной деньгу застрѣчаются, отъ лицъ же различающихъ деньгами русскими требуютъ цѣнъ значительно высшихъ и даже не хотятъ брать.

[illegible]

Варшава, 13. января 1864 года.

ГЕНЕРАЛЪ-ГУБЕРНАТОРЪ
ПОЛКОВНИКЪ СЕХИНЪ.

OBWIESZCZENIE.

Donoszę do mojej wiadomości, że kupcy różnych sprzedają swoje towary tylko za walutę austryacką od stron zaś, płacących walutą rosyjską żądają cen znacznie wyższych, a nawet wprost odmawiają przyjęcia rosyjskich pieniędzy.

Zdaje mi się, że [illegible]

Ostrzegam, że wszelkie powyższe nie [illegible] konfiskatę towaru, do [illegible] winnych kupców podlegać surowej karze.

[illegible]

Warszawa, dnia 13 (25) [illegible] 1864.

GENERAŁ-GUBERNATOR
PUŁKOWNIK SECHIN.

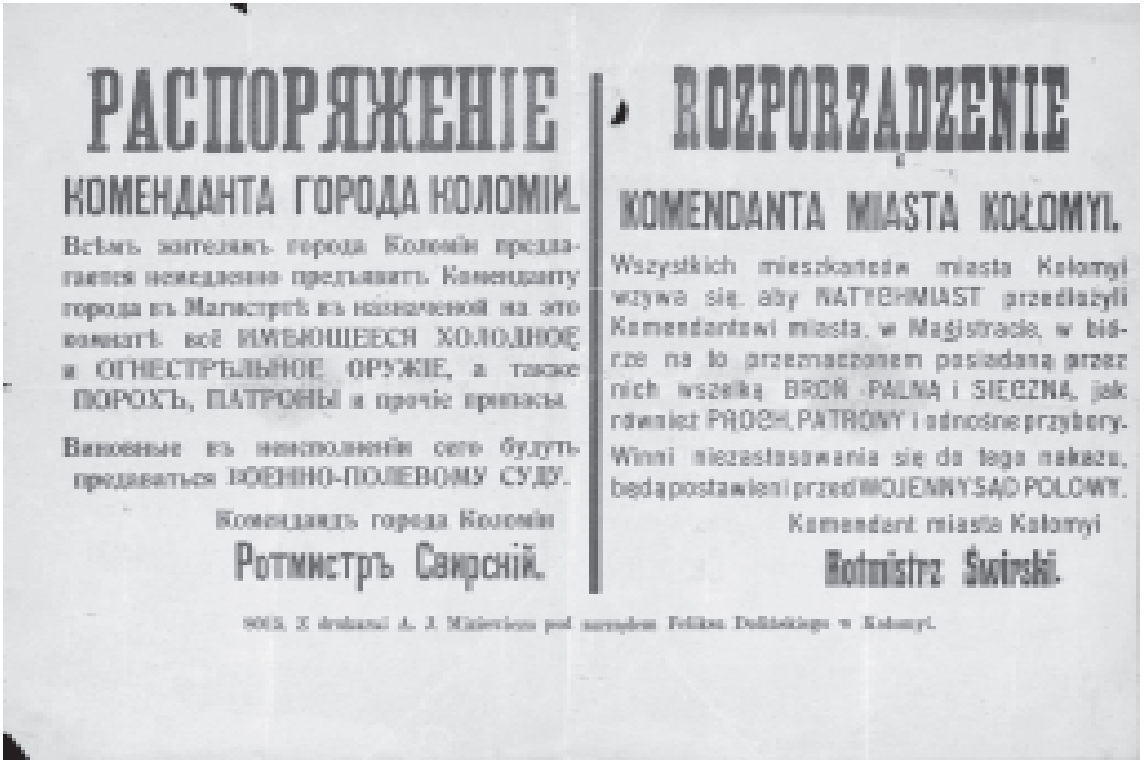

РАСПОРЯЖЕНІЕ

КОМЕНДАНТА ГОРОДА КОЛОМІЯ.

Всѣмъ жителямъ города Коломіи предлагается немедленно предъявить Коменданту города въ Магистратѣ въ назначенной на это комнатѣ всѣ ИМѢЮЩЕЕСЯ ХОЛОДНОЕ и ОГНЕСТРѢЛЬНОЕ ОРУЖІЕ, а также ПОРОХЪ, ПАТРОНЫ и прочіе припасы.

Виновные въ неисполненіи сего будутъ предаваться ВОЕННО-ПОЛЕВОМУ СУДУ.

Комендантъ города Коломіи

Ротмистръ Сапрскій.

ROZPORZĄDZENIE

KOMENDANTA MIASTA KOŁOMYI.

Wszystkich mieszkańców miasta Kołomyi wzywa się, aby NATYCHMIAST przedłożyli Komendantowi miasta, w Magistracie, w biórze na to przeznaczonem posiadaną przez nich wszelką BROŃ PALNĄ i SIECZNĄ, jak również PROCH, PATRONY i zdrożne przybory.

Winni niezastosowania się do tego nakazu, będą postawieni przed WOJENNY SĄD POLOWY.

Komendant miasta Kołomyi

Rotmistrz Świrski.

903. Z drukarni A. J. Mickiewicza pod zarządem Feliksa Dobkiewicza w Kołomyi.

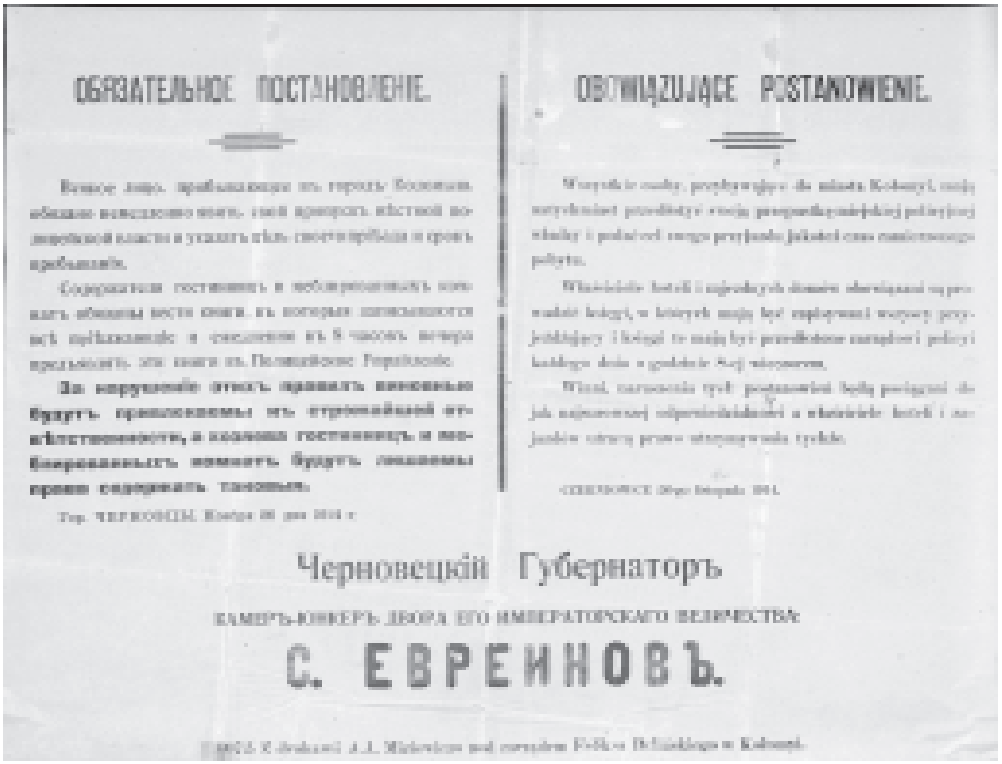

ОБЯЗАТЕЛЬНОЕ ПОСТАНОВЛЕНІЕ.

Всякое лицо, прибывающее въ городъ Коломыю, обязано немедленно явить свой паспортъ мѣстной полицейской власти и указать мѣсто своего пребыванія и срокъ пребыванія.

Содержатели гостиницъ и меблированныхъ комнатъ обязаны вести книги, въ которыя записываются всѣ прибывающіе, и ежедневно въ 9 часовъ вечера представлять эти книги въ Полицейское Управленіе.

За нарушеніе этихъ правилъ виновные будутъ привлекаемы къ строжайшей отвѣтственности, а хозяева гостинницъ и меблированныхъ комнатъ будутъ лишаемы права содержать таковыя.

Тип. ЧЕРНОВЦЫ. Коверъ 08 дня 1914 г.

OBOWIĄZUJĄCE POSTANOWIENIE.

Wszystkie osoby, przybywające do miasta Kołomyi, mają natychmiast przedłożyć swoją paszportową-policyjnej policyjnej władzy i podać cel swego przyjazdu, jakoteż czas zamierzonego pobytu.

Właściciele hoteli i najemcy pokoi obowiązani są prowadzić księgi, w których mają być zapisywani wszyscy przyjeżdżający i księgi te mają być przedkładane codziennie policyi każdego dnia o godzinie 9-ej wieczorem.

Winni, zarówno tych postanowień będą pociągnięci do jak najsurowszej odpowiedzialności a właściciele hoteli i najemcy utracą prawo utrzymywania tychże.

CZERNOWICE 20go Sierpnia 1914.

Черновецкій Губернаторъ

КАМЕРЪ-ЮНКЕРЪ ДВОРА ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА

С. ЕВРЕИНОВЪ.

[illegible] K. Drukarni A.A. Michelsona pod zarządem Feliksa Dylińskiego w Kołomyi.

Объявляю жителямъ города Коломеи и его уѣзда, что сего числа по распоряженію Черновецкаго Губернатора

КАМЕР-ЮНКЕРА ДВОРА ЕГО ИМПЕР. ВЕЛИЧЕСТВА

С. Д. Евреинова

я вступилъ въ исполненіе обязанностей Начальника Коломейскаго уѣзда, Черновецкой Губерніи.

Управленіе Начальника уѣзда помѣщается въ зданіи Кредитнаго товарищества на улицѣ Костюшка Nr. 25.

И. Д. НАЧАЛЬНИКА УѢЗДА

Князь Лобановъ Ростовскій.

Городъ КОЛОМЕЯ
2 декабря 1914 г.

CALENDARIUM: MCMXV

02.01 — російська офензива в Карпатах (до 12.04).

19.01 — перший рейд *цепеліна* над Лондоном.

31.01 — битва під Болімовим, перша під час війни газова атака.

03.02 — відбиття турків над Суецьким каналом.

04.02 — німці розпочинають підводну війну.

07.02 — друга битва над мазурськими озерами (до 26.02), розгром 10-ї російської армії.

19.02 — атака британсько-французької коаліції в Дарданеллах, початок кампанії у Ґалліполі.

22.04 — друга битва під Іпром (до 23.05), німці використовують отруйні гази.

25.04 — десант у Ґалліполі (бої до 6.06.1916); Лондонський трактат— Італія приєднується до Антанти.

02.05 — битва під Горлицею (до 23.06), прорив російського фронту в Галичині.

07.05 — Британський океанський лайнер *«Лузитанія»* затопила німецька субмарина U-20.

09.05 — друга битва при Артуа (до 18.06).

10.05 — австрійці відбивають Львів.

18.05 — третя облога Перемишля (росіяни відступають 03.06).

23.05 — Італія оголошує війну Австро-Угорщині.

03.06 — Сан Марино оголошує війну Австро-Угорщині.

23.06 — на італійському фронті перша битва над Ізонцо (до 07.07).

18.07 — друга битва над Ізонцо (до 03.08).

05.08 — німці займають Варшаву.

06.08 — британська офензива, остання спроба захоплення Ґалліполі (до 29.08)

17.08 — великий відступ росіян на східному фронті (до 14.09).

21.08 — Італія оголошує війну Туреччині.

01.09 — Німеччина оголошує необмежену підводну війну.

15.09 — друга битва при Артуа (до 04.11).

25.09 — невдала британська офензива під Лоо (до 14.10); друга битва в Шампані (до 09.11).

3.10 — висадка двох французьких дивізій в Салоніках.

7.10 — німці й австрійці знову окуповують Сербію.

14.10 — Болгарія оголошує війну Сербії; болгарська атака на Ніш і Скоп'є.

15.10 — Велика Британія і Чорногорія оголошують війну Болгарії.

16.10 — Франція оголошує війну Болгарії.

17.10 — перемога болгарів під Криволаком (до 21.11).

18.10 — третя битва під Ізонцо (до 3.11).

19.10 — Італія і Росія оголошують війну Болгарії.

10.11 — четверта битва під Ізонцо (2.12).

INTERMEZZO

Внаслідок Карпатської битви 1915 р. ситуація на Східному фронті змінилася. Між 14 і 16 лютого 1915 р. бої відбувалися за Коломию та її околиці. Російські війська відступали з убитими і пораненими. Кілька вибухів і пострілів пролунало і в самому місті, вбивши двох і поранивши трьох містян. Між 20.00 – 21.00 год коломийці вийшли на пл. Ринок вітати австро-угорські війська. Тогочасна преса писала, що «по дводневних боях Австрійці заняли Коломию, при чім взяли 2 000 росіян в полон»[1]. Цікаво, що в одному з перших розпоряджень «старої» влади вказувалося, що міський дзигар на ратушевій вежі буде вказувати середньоєвропейський час (починаючи з 19 лютого), на підставі чого працюватимуть міські заклади: шинки до восьмої вечора, реставрації і каварні – до 11 ночі. Керівник міста Кропачек закликав членів міської громадської варти почати виконувати свої дотеперішні обов'язки[2].

Вже 19 квітня 1915 р. місто відвідав архікнязь Карл-Йосиф та архікнягиня Зіта. Пригадаємо, що архікнязь у 1912 р. у складі VII кінного полку ніс військову службу, спочатку як ротмістр, а з осені 1912 р. як майор.

---

[1] *Хронїка світових воєнних подій*, [у:] *Вістник Союза визволення Украïни. Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina*, Відень 1915, Ч. 11–12, с. 23.

[2] *Sperrzeiten – Kundmachung – Obwieszciene – Kolomea (zweisprachig)* / ÖNB, Inventarnummer KS 16212156.

KUNDMACHUNG.

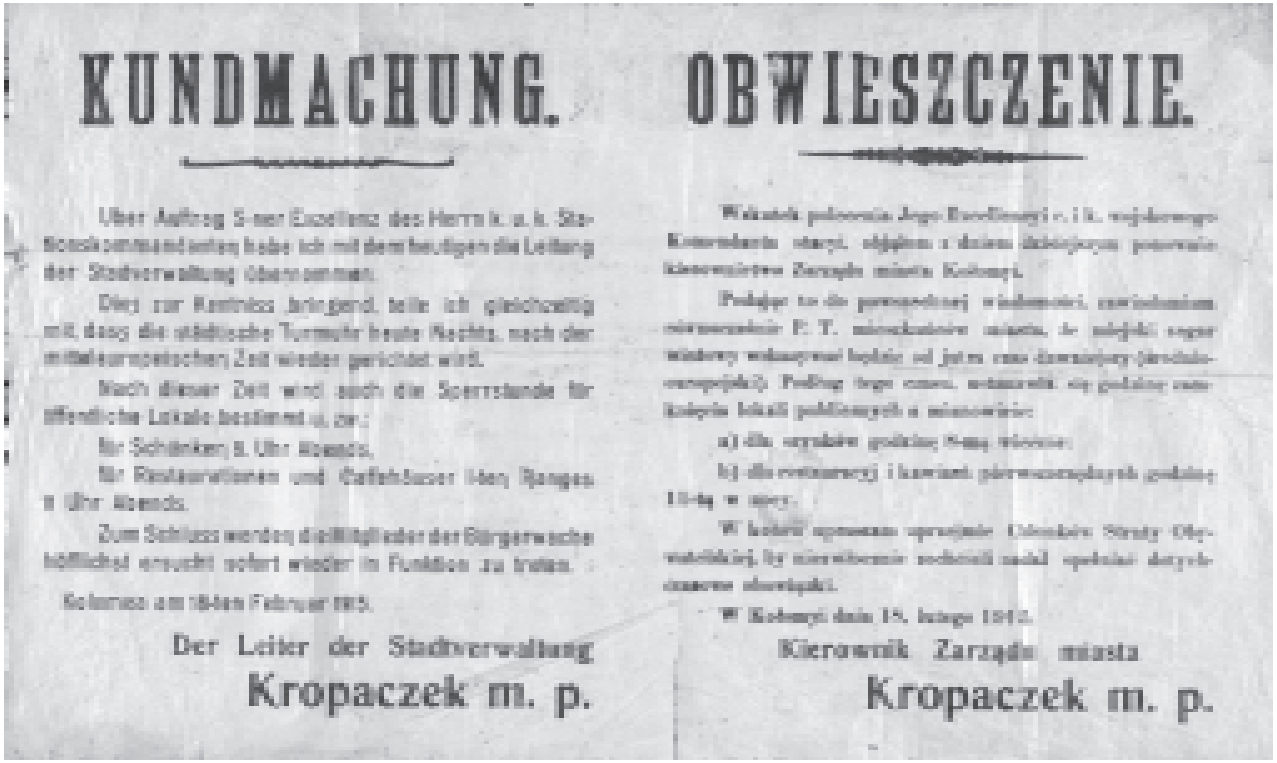

Uber Auftrag S-ner Exzellenz des Herrn k. u. k. Stationskommandanten habe ich mit dem heutigen die Leitung der Stadtverwaltung übernommen.

Dies zur Kenntniss bringend, teile ich gleichzeitig mit, dass die städtische Turmuhr heute Nachts, nach der mitteleuropäischen Zeit wieder gerichtet wird.

Nach dieser Zeit wird auch die Sperrstunde für öffentliche Lokale bestimmt u. zw.:

für Schänken 9 Uhr Abends,

für Restaurationen und Caffehäuser I-ten Ranges 11 Uhr Abends.

Zum Schluss werden die Mitglieder der Bürgerwache höflichst ersucht sofort wieder in Funktion zu treten.

Kolomea am 18-ten Februar 1915.

Der Leiter der Stadtverwaltung

Kropaczek m. p.

OBWIESZCZENIE.

Wskutek polecenia Jego Excellencyi c. i k. wojskowego Komendanta stacyi, objąłem z dniem dzisiejszym ponownie kierownictwo Zarządu miasta Kołomyi.

Podając to do powszechnej wiadomości, zawiadamiam równocześnie P. T. mieszkańców miasta, że miejski zegar wieżowy wskazywać będzie od jutra czas dawniejszy (średnio-europejski). Podług tego czasu, ustanawia się godzinę zamknięcia lokali publicznych a mianowicie:

a) dla szynków godzinę 8-mą wieczór;

b) dla restauracyj i kawiarń pierwszorzędnych godzinę 11-tą w nocy.

W końcu upraszam uprzejmie Członków Straży Obywatelskiej, by niezwłocznie zechcieli nadal spełniać dotychczasowe obowiązki.

W Kołomyi dnia 18. lutego 1915.

Kierownik Zarządu miasta

Kropaczek m. p.

Serie XI:1 Östl. Kriegsschauplatz. Kolonnen nach hartem Kampfe von öst.-ung. Truppen besetzt.

SOGETTO

ДРУГА РОСІЙСЬКА ЗАЙМАНЩИНА

(12 травня – 10 червня 1915 р.)

Навесні 1915 р. ситуація знову змінилася. Першого травня російські війська розбили на р. Дністрі австро-угорські частини. Цісарські вояки відступили на лівий берег р. Пруту і за допомогою підвезеної залізницею підмоги та резервів – саперів, етапних частин і тиловиків закріпилися на плацдармі в районі Коломиї. У ніч на 6 травня російські війська вели успішні дії по обидва боки р. Пруту. Бої між австро-угорськими та російськими військами відбувалися в нашому краї ще до 10 червня 1915 р., завдавши чималої шкоди місцевому населенню.

Kriegsbildkarte Nr. 49.
Die Russen flüchten beim Eindringen unserer Truppen in Kolomea aus der Stadt.

Herausgegeben vom Kriegshilfs-Büro des k. k. Ministeriums des Innern.

CALENDARIUM: MCMXVI

06.01 — битва під Мойковаце, перемога чорногорської армії над австрійцями.

09.01 — закінчення евакуації Ґалліполі.

10.01 — битва під Ерзурумом (до 16.02), поразка турків.

16.01 — капітуляція Чорногорії.

27.01 — Велика Британія запроваджує загальну військову повинність.

05.02 — початок трапезундської кампанії (до 15.04) на російсько-турецькому фронті.

21.02 — Верденська битва (до 19.12).

01.03 — німці відновлюють необмежену підводну війну.

09.03 — Німеччина оголошує війну Португалії; п'ята битва під Ізонцо (до 15.03).

15.03 — Австро-Угорщина оголошує війну Португалії.

16.03 — битва над озером Нароч (до 30.03).

24.03 — «Великоднє» повстання в Ірландії (до 29.04).

29.04 — британські війська в облозі в Ель-Кут, здаються.

10.05 — німці відновлюють підводну війну.

04.06 — початок Брусиловського прориву (до 20.09).

05.06 — повстання в Хіджазі.

01.07 — битва на Соммі (до 18.11).

03.08 — поразка турків у битві за Романі на Синаї (до 05.08).

06.08 — шоста битва під Ізонцо (до 17.08).

27.08 — Румунія оголошує війну Австро-Угорщині; Італія оголошує війну Німеччині; битва в Трансильванії (до 26.11).

28.08 — Німеччина оголошує війну Румунії.

30.08 — Туреччина оголошує війну Румунії.

01.09 — Болгарія оголошує війну Румунії.

14.09 — сьома битва під Ізонцо (до 17.09).

15.09 — під Флером англійці вперше використовують танки.

10.10 — восьма битва під Ізонцо (до 12.10).

01.11 — дев'ята битва під Ізонцо (до 4.11).

05.11 — акт імператорів Німеччини і Австрії про створення Польської держави.

21.11 — помер імператор Австро-Угорщини Франц-Йосиф, Карл I — новий імператор.

06.12 — німці захоплюють Бухарест.

CALENDARIUM: MCMXVII

05.01 — невдала Мітавська операція російської армії (до 11.01)

16.01 — телеграма Циммермана з пропозицією Антиамериканського союзу Мексики та Німецького Райху — розірвання дипломатичних відносин США з Німеччиною.

18.01 — з Вегайвею до Франції вирушають перші загони добровольчого *Китайського корпусу праці* (140 тис. робітників).

01.02 — Німеччина остаточно відновлює необмежену підводну війну.

23.02 — на Західному фронті стратегічний відступ німців на т. зв. лінію Ґінденбурґа (до 05.04).

08.03 — Лютнева революція в Росії.

15.03 — зречення від престолу царя Миколи II.

26.03 — перша битва за Ґазу.

06.04 — США оголошують війну Німеччині.

07.04 — Куба оголошує війну Німеччині.

09.04 — друга битва під Аррасом (до 17.05).

10.04 — Болівія оголошує війну Німеччині.

16.04 — друга битва над Айсне (до 09.05).

20.04 — Туреччина оголошує війну США.

29.04 — бунти у французькій армії (до 1.06).

12.05 — десята битва під Ізонцо (до 8.06).

13.06 — перший вдалий рейд німецьких бомбардувальників на Лондон.

25.06 — висадка перших американських загонів у Франції.

27.06 — Греція оголошує війну Німеччині, Австро-Угорщині, Туреччині і Болгарії.

22.07 — Королівство Сіам оголошує війну Німеччині і Австро-Угорщині.

31.07 — битва під Пашендалем (т. зв. третя війна під Іпром, до 10.11).

04.08 — Ліберія оголошує війну Німеччині.

14.08 — Китай оголошує війну Німеччині і Австро-Угорщині.

19.08 — одинадцята битва під Ізонцо (до 12.09).

29.09 — операція *Альбіон*, німці захоплюють Моонзундський архіпелаг у Ризькій затоці (до 20.10).

06.10 — Перу оголошує війну Німеччині.

07.10 — Уругвай оголошує війну Німеччині.

23.10 — перемога французьких військ під Ла-Мальмасон (до 25.10).

24.10 — битва під Капоретто (дванадцята битва під Ізонцо, до 07.11).

26.10 — Бразилія оголошує війну Німеччині.

07.11 — більшовицька революція в Росії.

11.11 — битва за Єрусалим (захоплений британцями 11.12).

07.12 — США оголошують війну Австро-Угорщині; Еквадор оголошує війну Німеччині.

10.12 — Панама оголошує війну Австро-Угорщині.

16.12 — Куба оголошує війну Австро-Угорщині.

23.12 — Росія підписує мир з Німеччиною.

I

Велика світова війна
Так грізно прошуміла наді мною,
Як буря прошумить грізна
Понад гнучкою тростиною.

Де-не вона дуби лама,
Церкви, доми нівечить громом,
Стустошить лан, дахи здійма,
Ганить яруги ліса ломом. —

А в мене й ждать було дарма, —
За явищ величніх огромом,
Мов нічого й ламать нема, —
Жив я спокійно своїм домом.

Лиш поїзди вояків повні
Гармат і коний і лафет
І ящиків — свідки невимовні
Мобілізації й предмет.

II

Безконечниї походи
В'ючих звірів і людий
І блискучі самоходи,
Цвіт жіноцтва молодий,

А за ними херувими –
Купці, хлопи й мужики,
Тьма ізвощиків, за ними
Злодійня та жебраки.

Гомонять аеропляни,
Та частійше, наче град,
Або молотьбу гучную,
Чути вистріли гармат.

Одні гупають, як ступи,
Бамкають, як дзвони нові;
Торохтять, мов біб зелізний,
Карабіни машинові.

Все валить сюди з Росиї,
Всього безліч, всього тьма,
Офіцери, ґенерали, –
Кінця й краю їм нема.

Іван ФРАНКО.
З Великої війни (уривок)[1].
19–20 / VIII. 1915.

[1] *Цит.:* Ярослава Мельник, *І остатня часть дороги... Іван Франко: 1908–1916,* Дрогобич 2006, с. 279–280.

ANDAMENTE

Всі жителі громади Коломиї в XX столітю і до того ще в часах так виїмкових і тяжких як воєнні, не мали відповідної, їх жизненим інтересам відповідаючої, зорґанізованої, автономної, громадської репрезентації...

ТРЕТЯ РОСІЙСЬКА ЗАЙМАНЩИНА

(13 червня 1916 – 27 липня 1917 р.)

Dramatis personae

Аллерґанд Юліуш – власник камениці.
Аронець Андрій – суддя.
Бахарев Антон – городовий.
Боде – барон, штабс-капітан, комендант міста.
Бойкевич Роман Омелянович – мешканець Бердичева.
Букоємський Станіслав Карлович – бурмістр.
Ванке Іван – власник кінотеатру.
Вербер Станіслав Павлович – заступник бурмістра.
Вербовий Микола – радний.
Вишневський Блажей – уповноважений поляками.

Галяревич — власник будинку.

Геллер Абрагам — торговець.

Гербіна — сестра-монахиня.

Геффнер Іван — секретар зборів.

Гірш Самуель — торговець.

Ґартенберґ Мойсей — власник млина.

Ґачевський Станіслав — мешканець Києва.

Ґільзенрот Роза — повія.

Ґольдштейн Амалія — продавчиня малинового квасу.

Дембський Ґенрік — староста.

Домбровський Яцек Ґенріхович — інженер.

Домов Б. К. — помічник начальника повіту.

Зіма Тадеуш Францович — член магістрату.

Капко Йосиф Лукич — нотар, член магістрату.

Карашкевич Омелян — директор *Українського драматичного кружка*.

Карл I — імператор.

Кестен Ґенрік — голова зборів.

Кноррінґ — барон, голова районної евакуаційної комісії.

Кодачковський — полковник, начальник повіту.

Колцуняк Гнат — секретар зборів.

Конечний Здіслав Едуардович — керівник *Польського театру*.

Красніцький Тадей — уповноважений поляками.

Крісс Ґерш — торговець.

Крісс Еліаш — власник дистилярні нафти.

Лопатін Микола — начальник повіту.

Майоров Олександр Філіппович — коваль.

Моравський Юліан Мечиславович — власник кінотеатру.

Мостович Прокіп — директор української гімназії.

Мульман Лейба Шаєвич — утікач від військового відбутку.

Навроцький Тома — опікун притулку.

Николишин Дмитро — дириґент.

Оренштайн Яків — видавець.

Патковський Ігнатій — голова родини з 12-ти осіб, прохач допомоги.

Печерський Олекса — голова родини з восьми осіб, прохач допомоги.

Породько В. — власник кофейні.

Пташек Маріан — управитель кіно.

Салаш Іван Дмитрович — поворотець з Ростова-на-Дону.

Свергуненко Гаврило — помічник машиніста.

Сетковська Олена — сестра-монахиня.

Синьородський — господар і касир притулку.

Скварко Захар — колишній директор банку.

Стоєвський Йосиф Рафаїлович — член магістрату.

Стоєвський Юзеф — інженер.

Томей Фома Іванович — коломиєць-колаборант.

Топальський — дійсний колезький асесор.

Трепов — генерал-ад'ютант.

Турківна Софія — сестра-монахиня.

Турянський Євстахій — член магістрату.

Фельдман — аптекар.

Франц-Йосиф I — імператор.

Француз Василь — учень VIII гімназійного класу.

Фрік Вільгельм — уповноважений німцями.

Циманд Ізмаїл — уповноважений євреями.

Чайківський Йосиф — професор гімназії.

Шахбазов Йосиф — кухар, підданий Персії.

Шиклер Самуїл-Арон Пінкосович — утікач від військового відбутку.

Шиндлер Мартін Іванович — член магістрату.

Штандаренко Олександр Іванович — почесний громадянин Жмеринки.

Якубовський Альбін — касир магістрату.

Відносний спокій в Коломиї тривав до 13 червня 1916 р. (за іншими джерелами — 30 червня), коли внаслідок так званого Брусиловського прориву місто знову, втретє, опинилося під останньою, до вересня 1939 року, російською займанщиною.

За наказом Тернопільського губернатора 19 липня 1916 р. для виконання обов'язків начальника повіту до Коломиї прибув Микола Лопатін, якого 30 липня офіційно затвердили на займаній посаді[1]. Одразу ж, 2 серпня 1916 р., він заборонив публічні зібрання в місті, а 9 серпня наказав чинам поліції поздирати всі оголошення і стежити, щоб без його дозволу такі не клеїли. Коломийським друкарням рекомендував не друкувати нічого без особливого дозволу[2].

Ще в липні чиновник зауважив, що постові городові цілком безвідповідально ставляться до своїх обов'язків[3]. Траплялися і випадки пияцтва. Так, 22 липня городового Антона Бахарева за його появу на вулиці в нетверезому вигляді було заарештовано на сім діб (як вперше і тому, що випити йому запропонував російський солдат)[4]. Начальник повіту вважав, що кожен городовий повинен знати все місто, тому пропонувалося вивчити міські дільниці, адже відповідальний мав зберігати свій пост, громадський порядок, майно і спокій мешканців. Зокрема, у разі похорону когось із містян постовий повинен був зустріти процесію і супроводжувати її до наступної міської дільниці, йти попереду і приготувати подальший шлях, стежачи за порядком[5].

Інша проблема, з якою зіткнулася третя російська адміністрація — антисанітарний стан Коломиї. Вже 15 серпня 1916 р. Н. Лопатін обурювався незадовільним станом у комунальному господарстві і погрожував суворо карати винних. Такими, за його словами, були російські солдати, які зовсім не стежили за чистотою поблизу своїх частин, він зауважував «кучи навоза почти на улицах і грязь невиносімую»[6]. У вересні того ж року чиновник у

---

[1] *Накази начальника Коломийського повіту* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 28-а, арк. 1,6.

[2] Там само, арк. 5 (зв.), 6.

[3] Там само, арк. 4, 4 (зв.).

[4] Там само, арк. 2 (зв.).

[5] Там само, арк. 9 (зв.).

[6] Там само, арк. 8 (зв.).

розпорядженні до відповідних міських служб писав, що до цього часу не побачив потрібних заходів для приведення Коломиї в належний стан: «Пилюка на вулицях, бруд на дорогах, у подвір'ях та інші безчинства»[7].

А що санітарний стан міста був надалі незадовільний, то окупаційна влада шукала союзників щодо його поліпшення. Вже в жовтні коломийський бурмістр С. Букоємський відповідав на такий запит поліційного управління, намагаючись пояснити причини відсутності коштів і робочих рук для відновлення міських шляхів[8]:

Управленіе Поліцмейстера гор. Коломиї.

На письмо ... в справі очистки вулиць доношу ... Коломия є містом розлогим і посідає много доріг. З того головні дороги перетинаючи місто, а то тракт ведучий зі Снятина до Делятина і з Косова до Городенки суть дорогами державними, а тракти ведучі з Коломиї через передмістє Баґінсберґ до Обертина, через передмістє Славці до Слобідки лісної і через передмістє Куцке до Оскресінець суть дорогами краєвими, та тракт ведучий з Коломиї через передмістє Маріагільф до Раківчика є дорогою повітовою і консервацією сих доріг та удержанєм на них порядку займали ся доси держава, край і повіт без ніякої участи міста.

Як раз сі дороги суть найбільше френвентовані (відвідувані. — І. М.) а тим самим нищені і задля удержаня на них порядку вимагають найбільше вкладу капіталу і праці.

Тягар сего вкладу поношений доси державою, краєм і повітом спадає тепер виключно на місто і то серед незвичайно некорисних обставин, бо недостачі гроша і серед цілковитої недостачі робітника.

Маґістрат докладає всіх заходів і робить всьо що лиш може, щоби удержати порядок на улицях, але при сказаних некористних обставинах а особенно при недостачі подвою є просто безсильним і то тим більше, що не має навіть спроможности робітництва о скільки ще можливо єго знайти, поліційного приневолення до роботи, бо мійску поліцію в послідних днях розв'язано.

Прошу проте помочи Маґістратові в сказаній цілі бодай достарченєм робітників та подвою потрібних до чищення улиць.

---

[7] Там само, арк. 9 (зв.).

[8] *Листування з начальником Коломийського гарнізону і санітарним лікарем про заходи щодо покращення санітарного стану гарнізону* / ДАІФО, ф. 603, оп. 1, спр. 21, арк. 14, 14 (зв.).

[9] *Накази начальника Коломийського повіту* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 28-а, арк. 12.

Для допомоги в адмініструванні 25 вересня 1916 р. помічником начальника повіту було призначено дійсного колезького асесора Топальського[9]. Згодом це дозволило Н. Лопатіну відбути більш як двотижневу відпустку (6–26 жовтня)[10].

Відомо, що в цей період збільшилися ще й крадіжки майна коломийців[11]. Не домогло й те, що в жовтні – грудні 1916 р. комендантом міста призначили штабс-капітана барона Боде[12]. Адже ще у вересні було запроваджено комендантську годину і пропускну систему для коломийців. У циркулярі про порядок видачі пропусків указувалося, що слід з'ясувати у контррозвідувальному відділі, чи немає неблагонадійних відомостей про особу, подати ті відомості, якими володіє помічник начальника (радше його канцелярія), перевірити всі документи, що посвідчують особу і, найцікавіше, довідатися, чи не був прохач «ландштурмістом»[13]. Це зайвий раз свідчило, що російська влада побоювалася, що тимчасові посвідки отримають особи, яких було запідозрено в подіях вересня 1914 р., коли частина коломийської крайової оборони безуспішно намагалася обороняти околиці міста і зокрема німецькі колонії, і саме ландштурмісти чинили опір ворогові.

Ось лише перелік таких осіб, яких заарештували влітку 1916 року[14]:

1. Андрох Карл Іванович, 30 років (вул. Крашевського, 32).
2. Андрусевич Михайло Іванович, 48 років (вул. Ягайлонська, 77).

---

[10] Там само, арк. 12, 13.

[11] Там само, арк. 11 (зв.).

[12] *Відомості поліцейських урядників про розквартирування військових частин* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 78, арк. 3.

[13] *Накази начальника Коломийського повіту* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 28-а, арк. 10.

[14] *Циркуляр чернівецького губернатора про формування робочих дружин з числа військовозобов'язаних і списки військовозобов'язаних м. Коломиї* / ДАІФО, ф. 603, оп. 1, спр. 73, арк. 18–25.

3. Аронець Андрій Васильович, 30 років (вул. Костюшка, 34).

4. Барташевський Герасим Миколайович, 44 роки (вул. Сходова, 271).

5. Бережницький Олександр-Андрій Теофілович, 37 років (вул. Красницького, 299).

6. Білоскурський Йосиф Францович, 41 рік (вул. Мнихівка, 48).

7. Боднарчук Іван Васильович, 42 роки (вул. Млинська-нижня, 761).

8. Бойчук Михайло Васильович, 30 років (вул. Мнихівка, 73).

9. Бопсемський Павло Гаврилович, 29 років (вул. Шевченка, 9).

10. Вайслендер Абрам Йосифович, 48 років (вул. Кравецька, 10).

11. Вальчук Микола Карлович, 48 років (вул. Міцкевича, 612).

12. Вербер Станіслав Павлович, 34 роки (вул. Тарнавських, 855).

13. Вірський Адольф Каетанович, 37 років (вул. Архікнязя Рудольфа, 127).

14. Возняк Станіслав Іванович, 42 роки (вул. Млинська, 933).

15. Гаєк Франц Йосифович, 37 років (вул. Мнихівка, 75).

16. Гефнер Іван Фердінандович, 28 років.

17. Гошовський Іван Миколайович, 18 років.

18. Ґригорович Йосиф Ілліч, 37 років (вул. Костюшка, 21).

19. Ґоґела Зиґмунт Георгійович, 48 років (вул. Архікнязя Рудольфа, 19).

20. Дембський Генрік Іванович, 40 років (вул. Архікнязя Рудольфа, 139).

21. Дем'янчук Петро Васильович, 47 років (вул. Міцкевича, 73).

22. Домбровський Антон Еразмович, 48 років (вул. Мнихівка, 34).

23. Драк Микола Васильович, 46 років (вул. Рейтана, 7).

24. Дремер Маркус Якович, 20 років (вул. Мнихівка, 169).

25. Дубельський Юліан Олександрович, 42 роки (вул. Мнихівка, 39).

26. Дукель Йосиф Валентинович, 43 роки (вул. Яґайлонська, 82).

27. Евпштейн Самсон Борухович, 30 років (вул. Карпатська, 106).

28. Жураківський Кароль Миколайович, 34 роки (вул. Мнихівка, 770).

29. Закшевський Антон Григорович, 28 років (вул. Франца-Йосифа, 703, дім Керна).

30. Зеклер Еліаш Ізраїлевич, 34 роки (вул. Мнихівка, 169).

31. Зінґер Лейзор Єлевич, 36 років (вул. Кринична, 116).

32. Зощук Михайло Григорович, 43 роки (вул. Дідущицьких, 19).

33. Карашкевич Омелян Іванович, 23 роки (вул. Мнихівка, 938).

34. Кінзберґ Ізидор Ісакович, 40 років.

35. Княгиницький Йосиф Васильович, 47 років (вул. Млинська, 30).

36. Кобилянський Йосиф Больязарович, 36 років (вул. Боднарська, 26).

37. Козловський Стефан Матвійович, 54 роки (вул. Боднарська, 184).

38. Кокурба Микола Васильович, 49 років (вул. Млинська-нижня, 99).

39. Колугнак Юліан Миколайович, 31 рік (вул. Костюшка, 34).

40. Кохнікович Теодор Васильович, 40 років (вул. Міцкевича, 126).

41. Кошалковський Франц Людвікович, 49 років (вул. Яґайлонська, 82).

42. Ксенжак Іван Амброзович, 44 роки (вул. Яґайлонська, 71).

43. Кучинський Віктор Адольфович, 25 років (вул. Островська, 9).

44. Кшановський Францішек Юзефович, 48 років (вул. Млинська-нижня, 28).

45. Лазаренко Михайло Якович, 32 роки (вул. Мнихівка, 37).

46. Лефельман Юзеф Якубович, 45 років (вул. Ягайлонська, 16).

47. Лехник Микола Семенович, 46 років (вул. Міцкевича, 101).

48. Луканюк Юрій Теодорович, 49 років (вул. Млинська-нижня, 536).

49. Лясковський Франц Антонович, 25 років (вул. Ягайлонська, 12).

50. Матович Іван Антонович, 32 роки (вул. Боднарська, 67).

51. Молашинський Михайло Омелянович, 23 роки (вул. Мнихівка, 37).

52. Мульман Лейба Шайович, 45 років (вул. Архікнязя Рудольфа, 1).

53. Оганович Іван Валеріанович, 22 роки (вул. Баньковського, 73).

54. Онисимов Вікентій Коїмасович, 49 років (вул. Тарнавських, 828).

55. Ославський Микола Омелянович, 40 років (вул. Собеського).

56. Петрук Карло Данилович, 35 років (вул. Міцкевича, 462).

57. Піскозуб Едуард Адрійович, 24 роки (вул. Тарнавських, 21б).

58. Покрейчук Микола Омелянович, 48 років (вул. Ягайлонська, 263).

59. Ребіцький Владислав, 39 років (вул. Міцкевича, 56).

60. Савчук Антон Михайлович, 29 років (вул. Мнихівка, 31).

61. Санойца Антон Карлович, 46 років (вул. Крашевського, 60).

62. Санойца Михайло Антович, 49 років (вул. Міцкевича, 120).

63. Санойца Петро Томашович, 20 років (вул. Новицького, 97).

64. Сапршинський Трофим Олександрович, 49 років (вул. Костюшка, 402).

65. Сасак Франц Францович, 36 років (вул. Боднарська, 955).

66. Свінціцький Франц Стефанович, 28 років (вул. Млинська-вижня, 45).

67. Свянтковський Казимир Леонович, 26 років (вул. Мнихівка, 86).

68. Сенюк Юрій Миколайович, 45 років (вул. Франца-Йосифа, дім Заремби).

69. Сікора Олександр Васильович, 33 роки (вул. Євангелицька, дім Шлозера).

70. Сінван Дмитро Миколайович, 35 років (вул. Боднарська, 24).

71. Слонецький Віктор Броніславович, 48 років (вул. Дідущицьких,24).

72. Стойка Андрей Семенович, 46 років (вул. Боднарська, 184).

73. Стренк Василь Миколайович, 47 років (вул. Мнихівка, 35).

74. Судак Іван Данилович, 41 рік (вул. Млинська-нижня, 709).

75. Тарантюк Михайло Іванович, 36 років (вул. Гончарська).

76. Тауб Меєр Ізраїлевич, 48 років (вул. Костюшка, 31).

77. Тульковський Михайло Семенович, 40 років (вул. Боднарська, 24).

78. Турянський Антон Михайлович, 34 роки (вул. Боднарська).

79. Унлітинський Станіслав Вільгельмович, 45 років (вул. Ягайлонська, 60).

80. Усик Антон Георгійович, 37 років (вул. Євангелицька, 9).

81. Чопенко Іван Іванович, 44 роки (вул. Мнихівка, 137).

82. Шептинський Антон Теодорович, 47 років (вул. Камінецька, 137).

83. Шиклер Самуїл-Арон Пінкосович, 46 років (вул. Архікнязя Рудольфа, 29).

84. Юрчак Іван Йосифович, 39 років (вул. Яґайлонська, 2).

85. Яворський Стефан Матвійович, 34 роки (вул. Собеського, 29).

86. Якубович Микола Богданович, 39 років (вул. Боднарська, 26).

У додатку до цього переліку, з ґрифом «таємно негайно», вказувалося, що цих «австрійських ландштурмістів» якнайшвидше треба вислати як військовозобов'язаних до Росії[15]. А що деякі зааарештовані в умовах російської займанщини були чиновниками маґістрату й повіту (як от: Якубович, Кобилянський, Ґефнер, Вербер, Барташевський, Матович, Гаєк, Аронець та Бопсемський), то їх відпустили. Натомість Шиклерові і Мульману вдалося втекти[16].

Для підкреслення свого вірнопідданства 8 вересня 1916 р. коломийські росіяни — чиновники повітового управління — надіслали через генерал-ад'ютанта Трепова російському цареві Миколі II Романову телеграму такого змісту:

Освятивъ Управленіе съ горячей молитвой о здравіи Нашого Обожаемого Монарха в присутствіи представителей всехъ вѣдомств я и чины в авереномъ симъ Управленіи просимъ Ваше Превосходительство повернуть стопамъ Его Императорскаго Величества чувства безпредельной любви и преданности и искренней готовности въ новъ возращеной Червонной Руси честно и правдиво исполнять Святые Завѣты Верховного Вождя.

Телеграма, як бачимо, досить пізно стверджувала перемогу російських військ у ході Брусиловського прориву і початок другої російської окупації Галичини. 26 вересня надійша відповідь, в якій Трепов повідомив головнокомандувача Південно-Західного фронту:

---

[15] Там само, арк. 27.

[16] Там само, арк. 28.

Государь Императоръ повѣлѣлъ благодарить всѣхъ чиновъ Коломыйского Уездного Управленія за выраженные чувства и пожелалъ имъ честной службы для пользы края и возвеличенія имени русскаго[62].

Як бачимо, фактів відвертого колаборанства було чимало. Передусім від самих росіян, які вже стали тимчасовими коломийцями, а також від коломийських москвофілів. Такий собі Фома Іванович Томей, мешканець вулиці Української, ще 23 серпня 1916 р. подав до керівника окупаційної влади в місті «*Прошеніе*» такого от змісту[18]:

Его Высокоблагородію Господину Старостѣ гор. Коломыѣ
Жителя г. Коломыѣ Фома Ив. Томей
Прошеніе
Имѣя ревностное желаніе послужить на пользу Русскаго Государства в какомъ-нибудь подвѣдомственномъ Вамъ учрежденіи, осъмѣливаюсь просить Вашего Высокоблагородія о зачисленіе меня служащимъ въ одно изъ таковыхъ.
23-го Августа 1916, г. Коломыя, улица Украинская н-ръ 1636.

Хоча для повноти цього сюжету зауважмо, що окупаційна влада вже 9 вересня оголосила, що прохання Ф. І. Томея не задовольнятимуть. Натомість нову окупаційну владу на початку вересня цікавило, чи бува не літав над містом «ворожий аероплан», а з'ясувавши, що ні, урядник Чобатарьов відписав до вищих інстанцій, що той «не спускався і не падав»[19].

Для підтримання громадського порядку в місті з осені 1916 р. працювали три десятки поліцмейстерів, значна частина яких була військовослужбовцями царської армії, а деякі – українцями з Полтавщини та Чернігівщини,

---

[17] *Накази начальника Коломийського повіту* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 28-а, арк. 13, 13 (зв.).

[18] *Прохання мешканців Коломийського повіту про видачу пропусків на право виїзду за межі повіту, про надання матеріальної допомоги і заміщення вакантних посад, інші питання* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 158, арк. 12.

[19] Там само, арк. 5.

Курщини. Решта поліцмейстерів — етнічні росіяни. Ось перелік коломийських поліцмейстерів[20]:

1. Александров Іван Олександрович, 36 років, одружений, фельдфебель, II Туркестантський стрілецький батальйон, м. Вязьма Смоленської губернії.

2. Андріанов Гарасим Платонович, 28 років, неодружений, рядовий, 24-й Сибірський піхотний полк, м. Тула.

3. Арендар Павло Галактіонович, 32 роки, неодружений, молодший унтер-офіцер, 29-й Чернігівський піхотний полк, м. Борзна Чернігівської губернії.

4. Артем'єв Ананій Нефедович, 28 років, одружений, рядовий, 4-й лейб-ґвардії стрілецький полк, м. Саратов.

5. Бахарев Омелян Ілліч, 35 років, одружений, єфрейтор, 152-й Владикавказький полк, м. Саранськ Пензенської губернії.

6. Вицкевич Михайло Гаврилович, 34 роки, одружений, старший унтер-офіцер, 135-й Керченсько-Миколаївський піхотний полк, м. Обоянь Курської губернії.

7. Вяткін Ілля Іванович, 28 років, одружений, рядовий, 77-й піхотний полк, м. Наровчат Пензенської губернії.

8. Демиденко Микола Дмитрович, 28 років, одружений, рядовий, 67-й Тарутенський великого герцоґа Ольденбурзького полк, м. Борзна Чернігівської губернії.

9. Заплаткін Микита Євстахійович, 31 рік, одружений, єфрейтор, 26-й Східно-сибірський стрілецький полк, м. Льгов Курської губернії.

10. Івашок Віктор Іларіонович, 29 років, одружений, молодший унтер-офіцер, 36-й артилерійська бриґада 6-ї батареї, м. Рибінськ Ярославської губернії.

11. Ігнатьєв Натан Юхимович, 28 років, одружений, рядовий, Миколаївська конвойна команда, м. Обоянь Курської губернії.

12. Кайструба Кузьма Сергійович, 29 років, неодружений, рядовий, 18-й стрілецький полк, м. Новозибків Чернігівської губернії.

---

[20] *Іменні списки поліцмейстерів і городових м. Коломиї* / ДАІФО, ф. 603, оп. 1, спр. 23, арк. 1—39.

13. Кітченко Гнат Романович, 27 років, неодружений, старший унтер-офіцер, 122-й Тамбовський піхотний полк, м. Харків.

14. Климов Василь Петрович, 29 років, одружений, старший писар, управління 25-го артилерійського дивізіону, м. Перм.

15. Ковальчик Людвік — відомості відсутні.

16. Кордак Олександр Адамович, 33 роки, неодружений, бомбардир-моторист, 45-та артилерійська бриґада, м. Рибінськ Ярославської губернії.

17. Коржавін Терентій Єгорович, 34 роки, одружений, єфрейтор, лейб-ґвардії Фінляндський полк, м. Тім Курської губернії.

18. Купрін Іван Гаврилович, 28 років, неодружений, старший унтер-офіцер, 36-й Томський піхотний полк, м. Тула.

19. Макаров Василь Іванович, 28 років, одружений, єфрейтор, м. Наровчат Пензенської губернії.

20. Моловечко Захар Маркіянович, 29 років, неодружений, рядовий, 121-й Пензенський піхотний полк, м. Харків.

21. Половинкін Павло, 42 роки, одружений, молодший унтер-офіцер, 20-й Галицький піхотний полк, м. Дмитрієв Курської губернії.

22. Постников Пимен Ілліч, 28 років, одружений, бомбардир-навідник, Владимирський артилерійський полк, м. Тім Курської губернії.

23. Руднєв Василь Олексійович, 28 років, неодружений, рядовий, 17-та Томська прикордонна бриґада, м. Орел Томської губернії.

24. Самсонов Іван Ґригорович, 29 років, одружений, рядовий, 29-й Сибірський стрілецький полк, м. Череповець Новгородської губернії.

25. Сизь Семен Авер'янович, 28 років, одружений, рядовий, прикордонна бриґада.

26. Соболев Гаврило Іванович, 32 роки, одружений, старший унтер-офіцер, 17-та артилерійська бригада, м. Прилуки Полтавської губернії.

27. Турчин Василь Галактіонович, 28 років, одружений, рядовий, I Східно-сибірський полк, м. Борзна Чернігівської губернії.

28. Фоменко Іван Тимофійович, 33 роки, одружений, старший унтер-офіцер, II кінно-кавказька батарея, м. Льгов Курської губернії.

29. Фролов Павло Васильович, 35 років, одружений, рядовий, прикордонна бриґада, м. Інсар Пензенської губернії.

30. Ширинкін Юхим Єгорович, 35 років, одружений, унтер-офіцер, 100-й Островський піхотний полк, м. Перм.

31. Шуринов Гарасим Федотович, 32 роки, одружений, рядовий, 96-й Омський піхотний полк, м. Бєлозерськ Новгородської губернії.

15 жовтня 1916 р. коломийський бурмістр С. Букоємський надіслав чернівецькому губернаторові перелік більш як 80-ти заможних євреїв, які сплатили контрибуцію російській окупаційній владі на загальну суму 55 663 37 російських рублів[21]. Ось прізвища тих, хто втік з Коломиї або сплатив «відкупне» росіянам:

1. Айферман Ісраель.
2. Анфермен Райс.
3. Аусваль Герман.
4. Бар Ляйб.
5. Барон Северин.
6. Берітцер Сруль.
7. Бернгард Йосиф.
8. Бехер Мойсей-Юда.
9. Бібер Мойсей.
10. Біттер Гедалі.
11. Біттер Йосиф.
12. Блетлер Мехель.

---

[21] *Листування з чернівецьким губернатором і бурмістром м. Коломиї про охорону покинутих власниками маєтків; списки маєтків* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 60, арк. 34, 34 (зв.), 35 (зв.), 38.

13. Блетлер Яків.
14. Бріммер Герш.
15. Вайс ?
16. Гельвін Ґеорґ.
17. Гельвін Мендель.
18. Глязер Мойсей-Хаїм.
19. Гляйзер Йосиф.
20. Горовіц Яків-Вольф.
21. Горовіц Самуїл.
22. Гумк Ісаак.
23. Ґарінберґ і Шиллер.
24. Ґартенберґ ?
25. Ґіршберґ Ісаак.
26. Ґольдберґ Менухім.
27. Ґрау Яків.
28. Ґрінберґ ?
29. Дінер Абрагам.
30. Дінер Абрагам-Мойсей.
31. Шульбаум Кегось.
32. Тернер ?
33. Єґер Міна.
34. Єнь Мавриційй.
35. Зайдман Юда-Геер.
36. Зененсіб ?
37. Злочовер ?
38. Зосель Мехель.
39. Кайн і Штаффер.
40. Каун і Шифер.
41. Кауфманн Ісаак.
42. Квітнер Мавриційй.
43. Кляйн Соломон.
44. Коншер Соломон.
45. Краутгамер Мойсей.
46. Крендель Нахман.
47. Кройсберґ Мойсей.
48. Купферман Герш.

49. Кушес Ізидор.
50. Ландау Мойсей.
51. Ландманн Сейле.
52. Лігарник Яків.
53. Ляден Ізидор.
54. Мунчек Сімеон.
55. Ольбауер Соломон.
56. Ольтер Соломон.
57. Оренштайн Яків.
58. Палкер Мойсей.
59. Рамлер Берц.
60. Рат ?
61. Розенгек Леон.
62. Танчер Сімеон.
63. Тау Гершон.
64. Тауб ?
65. Тафманн Соломон.
66. Теннер Мойсей.
67. Фаленч Мойсей.
68. Фейсманн ?
69. Фішель Хаїм-Ляйб.
70. Фрідман І. С.
71. Циґенляуб Ґабріель.
72. Шалер Ісаак.
73. Шафрет Соломон.
74. Шерль Йосиф.
75. Шехтер Абрагам-Ісаак.
76. Шехтер Гаскель.
77. Шимер Гершон.
78. Шинер Абрагам.
79. Шиффер Абрагам.
80. Шофер Мавриційй.
81. Штайн Беньямін.
82. Штендіг Мойсей-Хаїм.
83. Штоль Ісаак-Юда.
84. Штольбер С. М.
85. Штоффер Гершон.

Внаслідок втечі деяких власників крамниць з Коломиї під час другої російської займанщини, а саме Гофмана, Вітмана, Зінґлера, Геллера та інших, російська тимчасова адміністрація розпорядилася відпускати їхні товари на вимогу різним військовим частинам діючої армії. Так, у листопаді 1916 р. повідомлялося, що в місті є приблизно 5000 пудів «заліза різного сорту», покинутих у крамницях утікачів-євреїв[22]. Зокрема емальований посуд в крамниці коломийського єврея Абрагама Геллера було оцінено на 36 869 рублів 27 коп. 21 грудня 1916 р. крамницю А. Геллера було передано у власність коломийського магістрату, який розпочав розпродаж майна попереднього власника вже за два дні після його втечі[23].

В умовах неприхованого антисемітизму непоодинокими в цей час були скарги етнічних росіян, які прибували до міста в окупаційних обозах і провокували щонайменше міжетнічні конфлікти. Показовою є скарга невідомого натепер «завідувача головного ремонтного потяга служби тяги Південно-Західної залізниці з відновлення водокачок» до

Честь имѣю довести до свѣдѣнія Вашего Превосходительства, что 7-го числа сего мѣсяца, я зашелъ въ магазинъ готоваго платья Ханна Грейфа, помѣщающійся на рынкѣ вблизи ратуши, желая купить костюмъ для дѣтей. Выбравъ подходящій костюмъ я былъ пораженъ цѣною назначенной евреемъ, торговавшемъ в этомъ магазинѣ. Цѣна за простой костюмъ для мальчика 4-хъ лѣтъ была назначена 18 рублей, въ то время, когда цѣна ему въ Россіи въ настоящее время 5-6 рублей. На мое заявленіе, что такая цѣна невѣроятна, онъ ответилъ, что его никто не можетъ заставить дешевле продавать, а если дорого, то могутъ у него не покупать. Изъ всѣхъ присутствовавшихъ въ магазинѣ никто ничего не могъ купить и все уходили возмущенными цѣнами. Въ это время австрійцы уносили купленные ими костюмы, полагаю что для нихъ цѣна была другая.

Считая повѣденіе продавца еврея по отношенію русскихъ прямо вызывающимъ, я счелъ необходимымъ довести обо всѣмъ вышеизложенномъ до свѣдѣнія Вашего Превосходительства.

---

[22] Там само, арк. 54.

[23] Там само, арк. 102.

начальника Коломийського гарнізону, датована 9 жовтня 1916 р.[24]

Одночасно згідно з наказом начальника Коломийського повіту полковника Кодачковского від 4 грудня 1916 р. знаємо, що на лінії р. Прут – Коломия – Кулачківці відбувалися реквізиції для 16-го армійського корпусу російської армії[25]. З листування коломийського поліцмейстера з начальником контррозвідувального відділення VIII російської армії в листопаді 1916 р. відомо, що на тимчасове проживання в Коломиї скеровувалися мешканець Бердичева Роман Омелянович Бойкевич та мешканець Києва Станіслав Гачевський. Додому з Ростова-на-Дону повертався коломиєць Іван Дмитрович Салаш[26].

А що 21 листопада 1916 р. на 87-му році життя помер австрійський імператор Франц-Йосиф, то, побоюючись велелюдних маніфестацій коломийців після його смерті, чернівецький губернатор надіслав на ім'я начальника Коломийського повіту таємну телеграму такого змісту:

В виду смерти імператора Франца Йосифа вступленія престолонаслѣдника примите меры недопущенію какихнибудь маніфестацій возложеній вѣнковъ[27].

Побоюватися, мабуть, було чого, адже, як згадував свого часу Манес Шпербер[28]:

---

[24] *Прохання мешканців Коломийського повіту про видачу пропусків на право виїзду за межі повіту, про надання матеріальної допомоги і заміщення вакантних посад, інші питання* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 158, арк. 10.

[25] *Копії наказів військам Коломийського гарнізону* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 29, арк. 11.

[26] *Листування з начальником контр-розвідувального відділу про видачу дозволів окремим особам на проживання в м. Коломиї* / ДАІФО, ф.603, оп. 1, спр. 20, арк. 1, 3, 4.

[27] *Циркуляр Чернівецького губернатора про розшук осіб, запідозрених у розвідувальній діяльності* / ДАІФО, ф. 603, оп. 1, спр. 1 арк. 4, 4 (зв).

[28] Манес Шпербер, *Господні водоноси* / Переклад з німецької Петра Рихла, Чернівці, 2000, с. 154, 155.

Помер вісімдесятшестирічний цісар Франц-Йосиф I — після шістдесятвосьмирічного правління. Коли батько помітив, що ця звістка про смерть не надто засмутила мене, він мовив: *Разом з ним умерла й Австрія. Він був для нас добрим цісарем* ... Мене вразили батькові сльози ... Спадкоємець уже зійшов на престол, і те, що ця смерть мала б означати кінець Австрії, кінець усталеного світу, для мене не було очевидністю. Тільки пізніше я усвідомив, що вона й справді знаменувала собою кінець, а ще трохи згодом, що глибокий сум мого батька був небезпідставним.

Окупаційна адміністрація активно боролася і з таким соціальним явищем, як проституція. Важливим є перелік коломийських повій, чиї імена і прізвища засвідчують, що повіями в нашому місті були 62 українки, 28 польок, 15 єврейок і дві німкені.

Тільки наприкінці листопада — у грудні 1916 р. органи правопорядку зафіксували таких повій[29]:

1. Андрієшин Марія.
2. Барабаш Юльця.
3. Баранек Аделя.
4. Березовська Рузя.
5. Бітковська Марія.
6. Блонська Юзефа.
7. Блютфільд Маня.
8. Богдан Анна.
9. Бодвінська Сабіна.
10. Боднарчук Анна.
11. Боднарчук Баська.
12. Боробаш Доня.
13. Бреїм Фріда.
14. Брунвосер Берта.
15. Будник Олена.
16. Бурмій Льоля.
17. Бухгальтер Ґуста.
18. Бухгальтер Руфіна.

---

[29] *Списки та відомості про повій м. Коломиї* / ДАІФО, ф. 603, оп. 1, спр. 24, арк. 1, 1 (зв.), 2.

19. Виноградюк Євдокія.
20. Вичак Анна.
21. Вільчинська Марія.
22. Гладій Маня.
23. Гнатюк Марія.
24. Горнютовська Ядвіґа.
25. Госюк Марія.
26. Ґринчук Розалія.
27. Гуцуляк Катерина.
28. Гуцуляк Параска.
29. Гільзенрот Роза.
30. Ґолемб'як Марія.
31. Деренчук Марія.
32. Дубинюк Юзефа.
33. Єленько Софія.
34. Зайдманн Анна.
35. Іванська Павлина.
36. Камін Магда.
37. Кимановська ? Льоля.
38. Кініцька Розалія.
39. Клапчук Анна.
40. Климовська Ґелена.
41. Климчук Анна.
42. Клімецька Фелікса.
43. Кляйфер Параска.
44. Ковтуняк Марія.
45. Косівчук Петруня.
46. Косован Софія.
47. Костюк Катерина.
48. Костюк Петрина.
49. Кровочук Анна.
50. Кушнер Анна.
51. Левицька Параскева.
52. Ліхтенберґ Брана.
53. Ліхтенберґ Ґуста.
54. Лішта Марія.

55. Лотоцька Настя.
56. Лохпонюк Катерина.
57. Льокрель ? Петронеля.
58. Маковійчук Юзефа.
59. Максим'юк Марія.
60. Марусюк Штефця.
61. Марцинюк Анна.
62. Марчук Олена.
63. Матейчук Тетяна.
64. Матковська Марія.
65. Мироняк Анна.
66. Мушинська Кароліна.
67. Мушинська Юзефа.
68. Надурак Анна.
69. Німчук Марія.
70. Ожеховська Марія.
71. Онуфрійчук Павлина.
72. Осадчук Гелена.
73. Ославська Анна.
74. Остафійчук Юлія.
75. Петришин Ірина.
76. Петрищак Олена.
77. Позюк Стефанія.
78. Пйотровська Юзефа.
79. Романюк Олена.
80. Савчук Катерина.
81. Саєвич Катерина.
82. Самельська Анеля.
83. Стромецька Юлія.
84. Струць Олена.
85. Тарновецька Василина.
86. Ткачук Юзефа.
87. Томен Марія.
88. Третяк Анна.
89. Урбанчик Софія.
90. Фойнер Марія.

91. Форейтер Вільгельміна.
92. Фукс Міна.
93. Хащевська Анна.
94. Ходок Франя.
95. Чорнокопна Марія.
96. Шеліба Гелена.
97. Шиківна Теодора.
98. Шимків Марія.
99. Шиндро Анна.
100. Шляв Клара.
101. Шперцаєр Тонька.
102. Шпільфоґель Гелена.
103. Штарк Маня.
104. Яблонська Олена.
105. Яворська Анна.
106. Яківчук Гелена.
107. Янович Гелена.
108. Яховська Гелена.

Коломийські повії, віком від 16-ти до 30-ти років, зосереджувалися головно в середмісті — побіч ресторації Ціти та їдальні *«Ґамбринус»* — на розі вулиць Ягайлонської і Кілінського[30].

Цікавою є історія 18-річної коломийської повії Рози Ґільзенрот з Іванівців. Її «праця», як свідчить медична книжечка повії, розпочалася 27 липня 1916 р., а закінчилася 14 грудня того ж року. Причина — службова записка помічника машиніста коломийського депо Гаврила Свергуненка до міського поліцмейстера. Залізничник повідомляв, що від грудня 1916 р. ця повія не займається проституцією, оскільки працює в нього кухаркою, а тому просив звільнити її від подальших медичних оглядів. Прохання Г. Свергуненка задовольнили[31].

---

[30] Там само, арк. 20, 25, 25 (зв.).
[31] Там само, арк. 26.

Зрозуміти це явище воєнного часу допомагають спогади Манеса Шперпера[32]:

Процвітав злиденний торговий обмін; солдати не мали грошей, вони розплачувалися своїми продуктовими пайками, частками уніформи, черевиками, тютюном і тому подібним. У найтемніших завулках вони зустрічалися з гебрейськими чи християнськими дівчатами, а також молодими вдовами загиблих на війні вояків, прихильність яких купували за провіант або кілька крон. Все робилося стоячки. ...А те, що повії існували споконвіку, ми знали з Біблії. Легковажні жінки, які віддавалися чужим чоловікам, так довго відірваним від своїх дружин, майже без винятку належали до найбідніших серед бідних — тих, які завжди були в пошуках харчу для своїх дітей, для самих себе і для осиротілих братів і сестер.

На початку 1917 р. в Коломиї перебувало 14 формувань військового характеру: 3-тя рота 420-ї Полтавської дружини, козачий полк при комендантові міста, епідемічний загін Всеросійського земського союзу, штаб 47-ї піхотної дивізії, 287-й та 278-й піхотні полки, телеграфна станція 188-го піхотного полку, фуражна 2-га сотня 1-го Дагестанського кінного полку, управління 16-ї мортири артилерійського дивізіону, управління 16-ї мортири паркового дивізіону, а також 1-й парк і три бриґади (1-ша, 2-га, 3-тя) паркового дивізіону[33].

П'ятого травня 1917 року стало днем офіційного зречення коломийськими росіянами своєї, вже попередньої, присяги на вірність російському монаршому дворові. В петиції, підписаній усіма чиновниками повітового управління, зазначалося, що

Ми, усі чини управління Коломийського повіту, як вірні сини своєї Батьківщини підкоряємося визнаному усією Росією Новому Урядові, як законній владі, яка прийняла на себе завдання повернення порядку і спокою життя в Державі і вважаємо себе зобов'язаними свято виконувати усі його розпорядження для дотримання нормального

[32] Манес Шпербер, *Господні водоноси* / Переклад з німецької Петра Рихла, Чернівці 2000, с. 130.

[33] *Заяви магістрату м. Коломиї про відшкодування збитків, які спричинили війська різних частин і додатки до них* / ДАІФО, ф. 607, оп. 1, спр. 69, арк. 6, 6 (зв.).

розвитку громадського і державного життя для швидкої перемоги над ворогом[34].

Швидко впоратися з проблемами життєзабезпечення міста росіяни планували, використовуючи спеціальні загони міської охорони.

Як відомо, перші загони міліції діяли в місті від часу першого вступу російських військ. Однак унаслідок кількох бійок коломийців з солдатами громадянський патруль було замінено військовою поліцією. Зокрема 12 березня 1917 року коломийська російська поліція склала офіційну присягу на вірність Тимчасовому урядові, а вже за два дні — за розпорядженням начальника повіту так звану *наружну поліцію* було реорганізовано у військову міліцію[35]. Для коломийських міліціянтів встановлювали нову уніформу: погони захисного кольору, неметалеві ґудзики, солдатський кашкет із солдатською кокардою, червоний шнур для револьвера, пов'язку на рукаві білого кольору з ініціалами *В. М.* (*військова міліція.* — І. М.)[36]. Від 20 квітня 1917 р. на постійну службу охорони громадського порядку в місті і повіті було направлено 40 поранених солдатів 132-го піхотного (запасного) полку російської армії[37].

З приводу численних випадків крадіжок і пограбувань в середмісті магістрат за домовленістю з купецтвом на засіданні 16 травня 1917 р. ухвалив створення міського караулу, починаючи з 22 травня. Вже 2 червня бурмістр Букоємський повідомляв російську адміністрацію, що *Міська купецька міліція* відтепер буде основною для захисту містян, а російська військова охорона і поліція — допоміжними силами для забезпечення громадського порядку. Разом з цим міська влада планувала створити подібні загони безпеки й на передмістях, однак з огляду на

[34] *Накази начальника Коломийського повіту* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 28-а, арк. 20.

[35] Там само, арк. 21.

[36] Там само, арк. 21 (зв.).

[37] Там само, арк. 25.

відсутність у їхніх мешканців бажання мусила відмовитися від цього задуму[38].

Ці ініціативи щодо охорони насамперед приватної власності коломийців так і не змогли вберегти окремих відомих коломийців від пограбувань. Свідчення цьому — історія з відомим у Галичині та поза її межами видавництвом *«Галицька накладня»* коломийця Якова Оренштайна, яке, як свідчать документи, зазнало суттєвих матеріальних втрат від грабунків саме російських вояків.

Вже 12 липня 1917 р. Оренштайн, «власник накладової книгарні і типоґрафії», у листі до Тимчасового уряду в Петрограді повідомив, що

> дня 24 лютого 1917 [р.] вніс я просьби до В. П. Міністра Внутренних справ, через американського посла, вкотрих я доніс про шкоди і знищення, які заподіяла мені російська армія і російська управа і просив о розслідженє. Дня 14 марта вніс я нову просьбу в тій самій справі до нової революційної Управи Росії. Між тим вернув я до своєї вітчини [і] при помочі нотара перевів точний спис моїх шкід і позволю собі ось тим предложити точний виказ шкід. Після спису інвентаря з дня 30 червня 1916 [р.] коли руські війська увійшли до Коломиї, вартість мінімальна товарів в моїх складах виносила 401162 р[у]б[лів]. Стан товарів в день мого повороту з Росії виносив 80031 рб. Недобір — 321131 рб. Дальші вломаня і напади з днів 3 мая 1917 [р.] виносять шкоди 3103 рб. Крім того через неправне арештованє і висланє мене до Россії поніс я шкоди в сумі 8000 рб. Загальний недобір — 332234 рб. Сі всі шкоди нанесла мені 8 і 9 руска армія а іменно через рабунок і реквізиції. Ті шкоди зголосив я рівнож обласному комісареві для Галичини і Буковини. Подрібний спис шкоди доручаю до поданя і прошу о зворот понесення страт[39].

Згідно з Оренштайновими підрахунками 30 червня 1916 р. на складах видавництва *«Галицька накладня»* було товарів на загальну суму 401 162 російські рублі, зокрема — в

---

[38] *Листування з чернівецьким губернатором про проведення виборів бургомістра і членів магістрату м. Коломиї* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 232, арк. 12, 12 (зв.).

[39] *Прохання Якова Оренштайна про відшкодування збитків, нанесених російськими військами і додаток до нього* / ДАІФО, ф. 603, оп. 1, спр. 28, арк. 1, 1(зв.), 2(зв.).

книгарні на пл. Ринок, 7 на суму 184 330 руб., в головній крамниці на вул. Архікнязя Рудольфа, 9 – на 101 727 руб., у крамниці бічній «А» – на 4500 руб., у крамниці бічній «Б» – 3000 руб., крамниці «навпротив ґімназиї» – на 19 890 руб., у палітурні Рота – на 22 910 руб., у палітурні Файнштайна – на 2365 руб. Окрім цього, вартість «уряджень з друкарні» становила 41 200 руб, коритар (папірня) – 2740 руб., помешкання видавця – 12 300 руб., окремі речі з головної крамниці – 6200 руб. Надзвичайно цікаво, що видавець декларує з-поміж речей особистого помешкання: «меблі (вартість – 2000 руб), мальованє (200), підлоги (1200), печі (600), лямпи (100), запаси живності (500), конфітюри і соки (300), вина (400), біля [білизна] (1000), убрання [одяг] (1500), начиня і шкла [посід] (300), предмети із золота і срібла (2000), черевики і кальоші (300), урядженя кухонні (200), постіль для слуг і ліжка (150), дерево (150), 36 дверей і вікон (1500)»[40].

Інвентар товарів і предметів станом на 22 квітня 1917 р., які були в книгарні, магазинах, друкарні і помешканні Оренштайна, засвідчує нерухоме майно видавця загальною сумою 80 031 руб., зокрема: в книгарні на пл. Ринок, 7 на суму 39 223 руб, головній крамниці на вул. Архікнязя Рудольфа, 9 – 25 308 рб., друкарні – 14 500, помешканні – 1000 руб. З-поміж технічного устаткування друкарні зазначається між іншими

одна машина друкарська велика з причини браку ріжних позабираних від неї приладів тепер не до ужиття (вартости – 1200 рб), друга машина друкарська з причини браку тареля тепер не до ужиття (300), складання з черенками ізза ріжних браків не до ужиття (12000), одна стереотипія можлива до ужиття (300), великі полиці на склад черенок, перед тим зовсім повні, тепер з причини забраня всіх більших і малих черенок руських [українських] (300), 1 мотор демонтований з причини браку декотрих позабираних пасів і приладів тепер не до ужиття (400)[41].

---

[40] Там само, арк. 2 (зв.) – 11 (зв.).

[41] Там само, арк. 13 – 16 (зв.).

Зокрема Йосиф Капко 3 травня 1917 р. стверджував:

...найшов я задній єї части в мурі припираючім від західної сторони до коритаря, вибиту величезну діру, через котру вдерли ся якісь злочинці до сеї торговлі і перешукавши єї, порозкидали по земли більшу часть товарів, з котрих по упорядковавню ствердив я брак предметів ... в залученім ... інвентари. Брак предметів був в той спосіб стверджений, що порівняно інвентар товарів тої торговлі, споряджений через підписаного ... нотаря. Причім жадає пан Яков Оренштайн занотованя того, що, отвираючи рано торговлю, запримітив, входячи, що якісь россійські солдати утікали висше згаданою дірою в мурі[42].

З-поміж товарів, пограбованих у ніч проти 3 травня 1917 р. у книгарні на пл. Ринок, 7, Я. Оренштайн і Й. Капко стверджували відсутність, зокрема серій видів міста Коломиї (6000 шт.), Городенки (2000), Яблунова (1000), Делятина (2000), Яремчого (4000), «карток воєнних» (2000), видів серії «*Карпати*» (8000), карток «*Типии*» (7000), карток «з історії України» (11 000); накладу польських книжок власного видання (вартістю 200 руб.), «польських книжок до моленя» (20 руб.), українських книжок власного видання (35 руб.) загальною вартістю 310 350 руб. [43]

Досі мало відомо про господарський стан міста в досліджуваний період, окрім загальних тез про занепад міської економіки, численні реквізиції на користь окупантів тощо. Однак достовірно знаємо, що коломийська влада в притаманний їй спосіб намагалася стабілізувати цю важку ситуацію. Так, коломийський бурмістр С. Букоємський подав до начальника Коломийського повіту спеціального листа, в якому повідомив про засідання міської ради 20 серпня 1916 р. В ньому, зокрема, вказувалося:

...на засіданню мійскої Ради з дня 20/8 (2/9) с.р. постановлено звернути ся до Світлого Начальства з прошенєм о призволенє на отворенє маґазинів і лавок покинених їх властителями задля провадженя продажі товарів, які там знаходять ся та для жителів міста

[42] Там само, арк. 17.

[43] Там само, арк. 18.

необхідно суть необхідні а то з слідуючи причин: людність і прибуваючі тепер в місті і в околици части войск покривають свої потреби товарами, які знаходять ся ще в місті. Запас тих товарів стало і то з дня на день чим раз дужче зменшує ся так з причин недостачі комунікації з промисловими центрами як також з причини нічних грабежем повторяючихся безупинно. Щоби отже дати людности спроможність набуваня необхідно потрібних артикулів перед над ходячою зимою та хоть в части урахувати майно неприсутних купців, просить магістрат о позволенє продаваня товарів в опущених магазинах і лавках по попереднім їх зінвентованю і оцінок дотичними комісіями. До установлених цін додавалобися 20-28% на прибуток доходу для громади на видатки адміністраційні. Продаж товарів провадилиби люде до того призначені[44].

Згодом, 25 жовтня 1916 р., начальник Коломийського повіту повідомляв чернівецького генерал-губернатора, що штаб VIII російської армії дозволив коломийському магістратові відчинити крамниці, власники яких утекли до Австрії. Гроші, отримані від продажу товарів, повинні були «поки-що залишатися в магістраті»[45].

На згаданий період вже було реквізовано крамниці аптекаря Фельдмана, продавця посуду Абрагама Геллера, продавця скляних виробів Самуеля Гірша, канцелярських товарів — Зіненсіба. 7 грудня 1916 р. бурмістр Коломиї С. Букоємський повідомляв російську окупаційну владу, що

реквізиції були проведені російськими військами як військовими, так і цивільними у присутності чиновника магістрату. ... Копії актів реквізицій магістрат не отримав[46].

Восени 1916 р. в місті налічили 140 торговельних і 43 промислові заклади, а також дві тисячі будинків, які не зайняли для військових цілей: «свободные дома совершенно

---

[44] *Листування з чернівецьким губернатором і бурмістром міста Коломиї про охорону, покинутих власниками маєтків; списки маєтків* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 60, арк. 11.

[45] Там само, арк. 38.

[46] *Відомості про фабрики, заводи, млини, нафтові та соляні промисли та інші фабрично-заводські підприємства у Коломиї* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 72, арк. 23—24.

пусты и частью приведены въ негодность»[47]. А що наприкінці грудня 1916 р. ситуація далі була критична, то коломийський староста Г. Дембський скаржився:

При ул. Архікнязя Рудольфа в рейоні, где локальна желізна дорога скручує на станцию, солдати зовсім розбирають порожні доми, а материял з тих домів продають цивільним людям[48].

Можливо, через такий невідрадний стан справ російська влада наприкінці 1916 р. розпочала облік усіх торговельних закладів міста, вказуючи власників, а також їхніх попередників, котрі нібито безповоротно втекли з Коломиї. За нашими підрахунками «старі-нові» заклади торгівлі належали 17-ти українцям, 15-ти полякам, 12-ти євреям, чотирьом німцям і трьом росіянам. Ось їхній перелік[49]:

1. Александров Костянтин – їдальня з 30.09.1916 р. (вул. Яґайлонська, 1); тут і далі попередній власник – Кріс Муня.

2. Бабінський і Білецький – пекарня з 15.11.1916 р.; Блеттер Яків.

3. Бабаф Рохіль – роздрібна торгівля з 12.01.1917 р. (вул. Яґайлонська, 4); Зюскінд Сигізмунд.

4. Блехер Арнестина – роздрібна торгівля з 12.01.1917 р. (пл. Ринок, 40); Ротерзецер Лейба.

5. Блехер Мойсей – пекарня 23.02.1917 р. (вул. Мендельсона, 560); Кон Арон.

6. Ванжура Розалія – роздрібна торгівля з 12.01.1917 р. (пл. Ринок, 316); Блетлер Йосиф.

7. Вишневський Михайло – роздрібна торгівля з 12.01.1917 р. (пл. Ринок, 8); Крись Герш.

---

[47] *Відомості про фабрики, заводи, млини, нафтові та соляні промисли та інші фабрично-заводські підприємства в Коломийському повіті* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 72, арк. 27.

[48] *Заяви магістрату м. Коломиї про відшкодування збитків, які спричинили війська різних частин і додатки до них* / ДАІФО, ф. 607, оп. 1, спр. 69, арк. 18.

[49] *Список торговельних закладів в м. Коломиї* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 25, арк. 1–25.

8. Вільнер Корнелій — чайна з 01.01.1917 р. (пл. Ринок, 30); Горовіц Лейбіш.

9. Воллер Йосиф — їдальня з 30.09.1916 р. (вул. Ягайлонська, 41); Роттенберґ Гендріх.

10. Горовіц Давид — пекарня з 25.02.1917 р. (вул. Костюшка, 4).

11. Горовіц Мойсей — гастрономія з 12.01.1917 р. (пл. Ринок, 50); Бондьєр Яків.

12. Гурчакова Марія — їдальня з 14.08.1916 р. (вул. Ягайлонська, 2); Бішер Натан.

13. Ґольдштайн Амалія — чайна з 04.02.1917 р. (пл. Ринок, 35); Штанберґ Соломон.

14. Ґонсьоровський Йосиф — роздрібна торгівля з 30.09.1916 р. (вул. Собеського, 80); Рат Мендель.

15. Дубельський Юліан — роздрібна торгівля з 30.09.1916 р. (вул. Ягайлонська, 27); Шехтер Ісаак.

16. Дубик Станіслава — роздрібна торгівля з 12.01.1917 р. (вул. Ягайлонська, 1); Крись Герш.

17. Заліцька Газеля — молочна з 30.09.1916 р. (вул. Ягайлонська, 24); Гакер Йона.

18. Замбецький Станіслав і компаньйони — бакалія з 01.12.1916 р. (пл. Ринок, 4); Ляфен Ізидор.

19. Заремба Конрад — роздрібна торгівля з 12.01.1917 р. (пл. Ринок, 1); Блетлер Йосиф.

20. Ілюк Роман — роздрібна торгівля з 07.02.1917 р. (вул. Ягайлонська, 12); Манцер Гершон.

21. Камінська Кароліна — чайна з 12.01.1917 р. (пл. Ринок, 2); Злочів Конен.

22. Контецька Софія — роздрібна торгівля з 12.01.1917 р. (пл. Ринок, 5); Баїк Самсон.

23. Козубан Станіслава — бакалія з 24.02.1917 р. (вул. Ягайлонська, 19); Яїч Берґ.

24. Кощ Йосиф — роздрібна торгівля з 30.06.1916 р. (вул. Ягайлонська); Пейсах Арон.

25. Крімберґ Ісаак — перукарня з 03.02.1917 р. (пл. Ринок, 15); Фійф Мосес.

26. Кушнер Володимир Харитонович — каварня з 21.12.1916 р. (Костюшка, 15); Фішлер Давид.

27. Ловіш Меєр — пекарня з 23.02.1917 р. (пл. Ринок, 22); Кон Арон.

28. Луцька Софія — роздрібна торгівля з 24.01.1917 р. (вул. Собеського, 30); Рапт Сімон.

29. Любчинська Аполлонія і Зощуківна Казимира — чайна з 30.09.1916 р. (вул. Ягайлонська, 66); Ліндфауер Вольф.

30. Махнич Олена і Махничева Марія — їдальня з 30.09.1916 р. і 05.03.1917 р. (пл. Ринок, 46); Блетлер Яків.

31. Маломук Павлина — їдальня з 1.02.1917 р. (вул. Ягайлонська, 5); Альтманн Герман.

32. Найберґер Яків — пекарня з 26.02.1917 р. (пл. Ринок, 62); Даборц? Мосес.

33. Обора Іван Осипович — роздрібна торгівля з 01.12. 1916 р. (пл. Ринок, 17). Колишні власники — Пістнер і Айкієр.

34. Олінґер Амалія — ґалантерея з 01.03.1917 р. (пл. Ринок, 734); Зінґер Мосес.

35. Пеліковська Кароліна — продукти з 14.10.1916 р. (вул. Євангелицька, 2); Байдафф Йосель.

36. Пельцер Рудольф — їдальня з 26.02.1917 р. (вул. Собеського, 18); Цібель Михель.

37. Петрак Аґата — роздрібна торгівля з 06.02.1917 р. (вул. Костюшка, 258); Зінґер Соломон.

38. Похваловська Софія — чайна з 30.09.1916 р. (вул. Собеського, 146); Ельстер Йосиф.

39. Радиш Розалія — їдальня і чайна з 01.03.1917 р.

40. Ратинська Кароліна — роздрібна торгівля з 30.09.1916 р. (вул. Собеського, 80); Рат Мендель.

41. Репта Мечислава і Фефевич Юрія — цукерня з 30.09.1916 р. (вул. Валова, 7); Гірш Мендель.

42. Рубіх Ян — бакалія з 14.10.1916 р. (вул. Франца-Йосифа, 41); Куферманн Шльома.

43. Сірославська Магдалина — роздрібна торгівля з 03.03.1917 р. (вул. Ягайлонська, 28); Пейсах Мойсей.

44. Слабій Казимир — молочна з 30.09.1916 р; Кріс Герш.

45. Смалець Ірина Войцехівна — їдальня з 29.04.1917 р. (вул. Ягайлонська, 17).

46. Соловйова Ксенія Єрофеївна — їдальня з 04.01.1917 р. (вул. Ягайлонська, 756); Келлер Ной.

47. Стадніченко Марія — роздрібна торгівля з 01.03.1917 р. (вул. Ягайлонська, 91); Пауф? Анна.

48. Тарченко Іван — гастрономія з 02.02.1917 р. (пл. Ринок, 216); Блетлер Йосиф.

49. Таубе Еміль — чайна з 25.02.1917 р. (вул. Костюшка, 10); Кляйманн Ефраїм.

50. Федусевич Анна — молочна з 30.09.1916 р. (пл. Ринок, 98); Бекельбам Хаїм.

51. Федусевичева Єфросинія — роздрібна торгівля з 17.02.1917 р. (пл. Ринок, 5); Остер Рубін.

Про те, як «нові» власники окремих торговельних закладів домовлялися з їхніми «старими» господарями, свідчить і такий документ[50]:

ЕГО ВЫСОКОБЛАГОРОДІЮ
Господину Начальнику Коломійскаго уѣзда
Почетного Гражданина Александра Ивановича ШТАНДАРЕНКО,
жительствующего въ гор. Жмеринкѣ Подольской Губерніи
Графской ул., д. № 26
ПРОШЕНІЕ

Имѣю честь покорнѣйше просить ВАШЕ ВЫСОКОБЛАГОРОДІЕ разрѣшить мнѣ открыть въ гор. Коломыи магазинъ Офицерскихъ вещей *по улицѣ «Костюшко» д. № 1-а при магазинѣ «Новости» Шиндлера съ которымъ я вошелъ въ соглашеніе* (курсивом позначене вписане від руки оригіналі. — І. М.).

Гор. Коломыя
6 сентября 1916 года.

---

[50] *Прохання мешканців Коломийського повіту про видачу пропусків на право виїзду за межі повіту, про надання матеріальної допомоги і заміщення вакантних посад, інші питання* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 158, арк. 91.

А були й такі прохання до повітової влади[51]:

12 (25) серпня 1916 р.

Начальству Коломийського уїзду.

Задля приспорення громаді міста Коломиї доходу на адміністраційці потреби наміряє Магістрат отворити каварню «Ціті» поміщену в каменици Герша Крісса при ул. Ягайлонській ч. 1, де були би гостям подавані перекуски, обіди, вечері, біла і чорна кава, шоколяда, чай, печева, вода содова і мінеральна, папіроси і т. п. надто відбували би ся дозволені товариські ігри в більярд (суть там 2 більярди), шахи, *доміно* (це слово в оригіналі закреслили. — І. М.) і карти, а вечерами грала би оркестра.

Управу сего підприємства хоче Магістрат повірити Вікторови Слонецкому, бувшому властителеві дібр і чиновникови Ради повітової в Коломиї.

Магістрат просить про те іменем громади міста Коломиї о уділено призволень на отворенє сказаного підприємства.

Бурмістр

Букоємський.

А от 13 травня 1917 р. окупаційна адміністрація дозволила виступи струнного оркестру в цій каварні — від 7-ї вечора до 12-ї ночі[52]. Щоправда, готель «*Цити*» на той час вже не працював: у травні віце-бурмістр С. Вербер повідомляв російську владу, що через брак білизни і неможливість її придбати готель закривається[53].

У царині міської торгівлі траплялися й курйозні випадки. Зокрема 21 березня 1917 р. якась Амалія Ґольдштейн просила окупаційну владу дозволити їй виготовляти й продавати «малиновий квас без спирту, лише на кип'яченій воді»[54]. А що були кричущі факти невиконання торговельних угод, то їх «візитівкою» була справа підданого Персії такого собі Йосифа Шахбазова, мешканця вулиці Яґайлонської. Працюючи

---

[51] *Листування з магістратом міста про відкриття в м. Коломиї кафе-ресторану* / ДАІФО, ф. 603, оп. 1, спр. 19, арк. 3.

[52] *Листування з чернівецьким губернатором про крадіжки, убивства, пожежі та інші події у м. Коломиї* / ДАІФО, ф. 603, оп. 1, спр. 91, арк. 412.

[53] *Листування з чернівецьким губернатором про проведення виборів бургомистра и членів магістрату м. Коломиї* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 232, арк. 11.

[54] *Листування з чернівецьким губернатором про крадіжки, убивства, пожежі та інші події у м. Коломиї* / ДАІФО, ф. 603, оп. 1, спр. 91, арк. 402.

кухарем у кофейні *«Роял»,* він на початку липня 1917 р. скаржився на її власника В. Породька, що той не сплачує йому щомісяця попередньо обіцяні 200 рублів, а лише 110[55].

Цікаво, які саме товари «першої потреби» влітку 1917 р. можна було купити в торговців у межах міста, буфеті III класу залізничного двірця, інших станційних лавках, а також їхні тогочасні ціни. Згідно з *Розцінкою продуктів* російським солдатам пропонували[56]:

1. Булку 1-го ґатунку (фунт) — 0,60 коп.
2. Булку 2-го ґатунку (фунт) — 0,50 коп.
3. Хліб чорний (фунт) — 0,20 коп.
4. М'ясо (свинину) варене (фунт) — 1 рубль 50 коп.
5. Сало (свиняче) просолене (фунт) — 1,30 коп.
6. Ковбасу краківську суху (фунт) — 1,70 коп.
7. Ковбасу краківську свіжу (фунт) — 1,50 коп.
8. Сальцесон (фунт) — 1,40 коп.
9. Папіроси 3-го ґатунку «Б» 20 шт. — 0,35 коп.
10. Папіроси 1-го ґатунку 10 шт. — 0,20 коп.
11. Папіроси 1-го ґатунку 25 шт. — 0,50 коп.
12. Конверт і аркуш паперу — 0,03 коп.
13. Махорку, пачка 1/8 фунта — 0,15 коп.
14. Папір для махорки (аркуш) — 0,02 коп.
15. Папір для м'якого тютюну — 0,02 коп.
16. Яйце варене (штука) — 0,08 коп.
17. Яйце сире (штука) — 0,06 коп.
18. Молоко (склянка 250 мл.) — 0,10 коп.
19. Тютюн 1-го ґатунку *Дюбен* 1/8 фунта — 1,30 коп.
20. Квас хлібний (пляшка) — 0,20 коп.
21. Ситро (пляшка) — 0,50 коп.
22. Сірники (2 коробки) — 0,15 коп.
23. Хліб ситний (фунт) — 0,30 коп.
24. Хліб напівбілий (фунт) — 0,25 коп.

До цього переліку додавалася можливість купувати патронів (коробка 250 шт.) вартістю 1 рубль 10 коп.

---

[55] Там само, арк. 450, 450 (зв.).

[56] Там само, арк. 474.

Відповідь на те, ким були тогочасні коломийські ремісники, дають відомості про чоловіків-військовозобов'язаних (49 українців, 56 поляків, 15 євреїв та один німець), складені влітку 1917 року[57]:

1. Абрамов Іван, 38 років (вул. Холонецька, 829), муляр-штукатур.

2. Аксельрод Мендель, 47 років (вул. Карпатська, 31), шкірзавод.

3. Баняш Яків, 34 роки (Вінцентівка, 106), швець.

4. Баранюк Франц, 29 років (вул. Замкова, 16), ковбасник.

5. Бек Йосиф, 37 років (вул. Карпатська, 1254), коваль.

6. Бек Олександр, 49 років (вул. Ягайлонська-вижня, 50), столяр.

7. Березовський Микола, 23 роки (вул. Млинська-нижня, 24), слюсар.

8. Боднарук Дмитро, 47 років (вул. Мокра, 1000), коваль.

9. Боричук Володимир, 24 роки (вул. Гетьманська, 46), різник.

10. Бугети Болеслав, 32 роки (вул. Ягайлонська, 17), перукар.

11. Бучинський Франц, 29 років (вул. Мнихівка, 73), м'ясник.

12. Вайнер Хаїм, 45 років (Новий Світ), швець.

13. Ваксман Йосель, 36 років (вул. Дідушицьких, 11), кравець.

14. Вальчук Василь, 50 років (вул. Міцкевича, 612), кушнір.

15. Вишневський Блажей, 42 роки (вул. Ягайлонська, 53), ковбасник.

16. Віндвер Мендель-Ляйб, 43 роки (вул. Кам'янецька, 121), кравець.

17. Вінницький Франц, 27 років (вул. Баньковська, 71), прикажчик.

---

[57] *Циркуляр чернівецького губернатора про формування робочих дружин з числа військовозобов'язаних і списки військовозобов'язаних м. Коломиї* / ДАІФО, ф. 603, оп. 1, спр. 73, арк. 42–45.

18. Войкевич Павло, 42 роки (вул. Крашевського, 68), садівник.

19. Войчик Юзеф, 49 років (вул. Холонецька, 28), пекар.

20. Ворстлер Рудольф, 47 років (вул. Крашевського, 84), швець.

21. Вробліський Ян, 20 років (вул. Міцкевича, 184), садівник.

22. Габер Евль, 45 років (вул. Архікнязя Рудольфа, 11), пекар.

23. Гавловський Ян, 41 рік (вул. Карпатська, навпроти школи), машиніст.

24. Гавра Антон, 49 років (вул. Архікнязя Рудольфа, 42), сажотрус.

25. Геллер Самсон, 40 років (вул. Архікнязя Рудольфа, 17), булочник.

26. Гірш Ісаак, 19 років (вул. Костюшка, 8), палітурник.

27. Глухт Аріц, 40 років (Новий Світ), швець.

28. Гойден Томаш, 48 років (вул. Млинська-вижня, 50), слюсар.

29. Григорович Йосиф, 38 років (вул. Костюшка, 21), перукар.

30. Гутовський Іван, 19 років (вул. Боднарська, 4), коваль.

31. Дек Іван, 41 рік (вул. Млинська, 36), колісник, *удушливий*.

32. Долішній Йосиф, 43 роки (вул. Смольки, 15), столяр.

33. Єдлінський Казимир, 43 роки (вул. Архікнязя Рудольфа, газовий завод), майстер.

34. Зелецький Йосиф, 37 років (вул. Староміська, 713), старший механік.

35. Зітек Людвіг, 49 років (вул. Ягайлонська, 973), пекар.

36. Камінський Людвіг, 18 років (вул. Валова, 54), різник.

37. Козловський Антон, 37 років (вул. Крашевського), маляр.

38. Козловський Ян, 27 років (вул. Крашевського), маляр.

39. Корженявський Казимир, 42 роки (вул. Фільваркова, 420), пекар.

40. Косовський Ян, 47 років (вул. Гетьманська, 61), різник.

41. Кошалковський Франц, 50 років (вул. Яґайлонська-нижня, 82), коваль.

42. Кошинський Віктор, 26 років (вул. Яґайлонська-вижня, 58), слюсар.

43. Кривоносик Ян, 27 років (вул. Архікнязя Рудольфа, 109), ковбасник.

44. Критчук Дмитро, 18 років (вул. Собеського, 42), швець.

45. Кузьмяк Семен, 30 років (вул. Яблоновська, 30), швець.

46. Кулик Владислав, 20 років (вул. Мнихівка, 1213), столяр.

47. Кшановський Юзеф, 46 років (вул. Вінцентівка, 276), штукатур.

48. Ландманн Хаскель, 21 рік (вул. Кам'янецька, 384), скляр.

49. Левицький Юзеф, 33 роки (вул. Дідушицьких, 50), м'ясник.

50. Леферам Юзеф, 48 років (вул. Яґайлонська), швець.

51. Лехник Іван, 37 років (вул. Боднарська, 67), штукатур.

52. Лехник Ян, 48 років (вул. Млинська-нижня, 37), кравець.

53. Лирбер Мосес, 35 років (вул. Собеського, 30), м'ясник.

54. Люкс Вадій, 43 роки (вул. Дідушицьких, 50), м'ясник.

55. Макорський Іван, 31 рік (вул. Карпатська), колісник.

56. Малин Михайло, 25 років (вул. Яґайлонська вижня), пекар.

57. Малиновський Антон, 42 роки (вул. Боднарська, 104), *хворий на сухоти.*

58. Малиновський Юзеф, 41 рік (вул. Яґайлонська, 47), кравець.

59. Мальян Спульник, 18 років (вул. Боднарська, 14), друкар.

60. Марціновський Стефан, 49 років (вул. Міцкевича, 436), кравець.

61. Матейчук Михайло, 37 років (вул. Яблоновська, 29), кравець.

62. Матіяс Петро, 18 років (вул. Холоневська, 201), сажотрус.

63. Матович Ян, 32 роки (вул. Боднарська, 67), штукатур.

64. Мацькевич Франц, 32 роки (вул. Старогончарна, 511), маляр.

65. Медведюк Микола, 18 років (вул. Собеського, 35), ковбасник.

66. Микитюк Антон, 30 років (вул. Міцкевича, 734), кочегар.

67. Морозвицький Антон, 29 років (вул. Млинська-вижня, 22), швець, *горбатий*.

68. Мулевський Станіслав, 26 років (вул. Міцкевича, 140), ковбасник.

69. Нерадко Кароль, 25 років (вул. Вінцентівська, 590), опалювач.

70. Остафійчук Юрій, 46 років (вул. Карпатська, 89), столяр.

71. Островський Петро, 36 років (вул. Собеського, 97), пекар.

72. Палкер Горшук, 27 років (вул. Собеського, 6), бляхар.

73. Патковський Вікентій, 36 років (вул. Карпатська, 46), штукатур.

74. Патковський Іван, 37 років (вул. Стара дорога, 248), пекар.

75. Патковський Кароль, 25 років (вул. Новацького, 30), швець.

76. Патковський Микола, 34 роки (вул. Глейна, 13), майстерня пам'ятників.

77. Патковський Станіслав, 17 років (вул. Косачів, 844), швець.

78. Патковський Франц, 25 років (вул. Млинська-нижня, 420), пекар.

79. Петрук Карл, 36 років (вул. Міцкевича, 462), пічник.

80. Пец Антон, 43 роки (вул. Яґайлонська, 86), швець.

81. Пікар Микола, 38 років (вул. Млинська-нижня), м'ясник.

82. Піскозуб Антон, 36 років, штукатур.

83. Піскозуб Франц, 44 роки (вул. Гетьманська), каменяр.

84. Покричук Микола, 47 років (вул. Яблоновська, 24), пекар.

85. Полюк Дмитро, 33 роки (вул. Боднарська, 8), кравець.

86. Портик Войцех, 18 років (вул. Архікнязя Рудольфа, 105), машиніст друкарні.

87. Прончин Дмитро, 50 років (вул. Клюсика, 21), муляр-пічник.

88. Пудело Антон, 48 років (вул. Яблоновська), ковбасник.

89. Речепч Мечислав, 29 років (вул. Коперніка, 20), кондуктор.

90. Рихляк Рудольф, 31 рік (вул. Міцкевича, 181), ковбасник.

91. Рудич Тофій, 19 років (вул. Собеського, 476), маляр.

92. Савчук Антон, 31 рік (вул. Боднарська, 4), коваль.

93. Санойца Францішек, 19 років (вул. Мнихівка,104), м'ясник.

94. Скульський Францішек, 19 років (вул. Яґайлонська, 938), пекар.

95. Собужинський Трохим, 51 рік (вул. Чернецького), різник.

96. Сом'як Владислав, 19 років (Вінцентівка), столяр.

97. Стадніченко Ігнатій, 18 років (вул. Валова, 39), ковбасник.

98. Стадніченко Ігнатій, 45 років (вул. Міцкевича, 621), каменяр.

99. Стадніченко Микола, 36 років (вул. Мокра, 999), швець.

100. Стадніченко Франц, 44 роки (вул. Мокра, 760), швець.

101. Стромецький Андрій, 30 років (вул. Замкова, 23), слюсар.

102. Струматницький Володимир, 26 років (вул. Замкова, 23), механік.

103. Струмецький Ян, 44 роки (вул. Млинська-вижня), каменяр.

104. Твердохліб Микола, 18 років (вул. Карпатська), електромонтер.

105. Течинський Михайло, 47 років (вул. Архікнязя Рудольфа, 112), швець.

106. Ткачук Олександр, 48 років (вул. Новицька, 36), швець.

107. Туронський Єліан, 42 роки (вул. Яблоновська, 558), пічник.

108. Турянський Антон, 20 років (вул. Ягайлонська, 47), кравець.

109. Федевич Георгій, 33 роки (вул. Камінського, 7), кондуктор.

110. Фоєрман Зелік, 27 років (вул. Садова, 422), фарбувальник.

111. Фроверт Мосес, 18 років (вул. Кам'янецька, 140), різник.

112. Фуман Нута, 36 років (вул. Мокра, 1013), кравець.

113. Хрустовський Август, 49 років (вул. Українська, 35), столяр.

114. Червінський Йосиф, 39 років (вул. Мокра, 833), слюсар.

115. Шарен Войцех, 42 роки, при костьолі, органіст.

116. Шикора Олександр, 35 років (вул. Євангелицька), коваль.

117. Шиманський Петро, 18 років (вул. Баньковська, 51), складач друкарні.

118. Шпанарський Антон, 20 років (вул. Собеського), пекар.

119. Юрчишин Йосиф, 25 років (вул. Мокра, 830), механік-електротехнік.

120. Яворський Стефан, 38 років (вул. Собеського, 29), столяр.

121. Яніцький Казимир, 37 років (вул. Валова, 47), машиніст депо.

Окупаційна влада активно використовувала й т. зв. чорноробів, до яких принципово зарахувала й купців-євреїв. У списку коломийців-чорноробів знаходимо 80 українців, 47 поляків, 40 євреїв і трьох німців[58]:

1. Абрагамович Франц, 31 рік (вул. Новицького, 34), продавець худоби.

2. Альпредн Соломон, 43 роки (вул. Кам'янецька, 424), торговець.

3. Андрусевич Михайло, 49 років (вул. Ягайлонська-вижня, 77), чорнороб.

4. Антоневич Яків, 42 роки (вул. Романовська), торговець.

5. Бабій Йосиф, 21 рік (вул. Замкнена, 8), візник.

6. Банк Самуїл, 25 років (вул. Казимира, 2), торговець.

7. Бек Франц, 37 років (вул. Фільваркова, 307), чорнороб.

8. Беслер Мендель, 33 роки (Новий Світ, 1414), лавочник.

9. Білоскурський Юзеф, 43 роки (вул. Мнихівка, 48), купець.

10. Боднарчук Ян, 42 роки (вул. Млинська-нижня, 761), чорнороб.

11. Бозяловський Казимир, 33 роки (вул. Млинська), бондар.

12. Бойчук Василь, 46 років (вул. Карпатська, 13), продавець худоби.

13. Болехівський Іван, 47 років (вул. Карпатська,1536), ткач.

14. Болехівський Йосиф, 46 років (вул. Карпатська, 596), чорнороб.

15. Болехівський Микола, 25 років (Маріагільф, 931), землероб.

16. Болехівський Никифор, 18 років (вул. Карпатська, 1536), домашнє господарство.

17. Бончук Михайло, 36 років (вул. Мнихівка, 53), чорнороб.

---

[58] *Циркуляр чернівецького губернатора про формування робочих дружин з числа військовозобов'язаних і списки військовозобов'язаних м. Коломиї* / ДАІФО, ф. 603, оп. 1, спр. 73, арк. 46–51.

18. Бринк Франц, 35 років (вул. Млинська-вижня, 44), гончар.

19. Брунвасер Шмуль-Герш, 32 роки (вул. Дідушицькихбічна, 748), купець.

20. Брунмисер Михайло, 48 років (вул. Кам'янецька, 100), купець.

21. Будзяновський Іван, 18 років (вул. Міцкевича, 115), чорнороб.

22. Будзяновський Томаш, 20 років (вул. Мокра, 31), каменяр.

23. Бучинський Казимир, 29 років (вул. Баньковська, 3), домашнє господарство.

24. Валах Борух, 38 років (вул. Кам'янецька, 140), торговець.

25. Візенталь Герш, 23 роки (Ринок), торговець.

26. Візенталь Шмуель, 18 років (Ринок), торговець.

27. Візирканюк Антоніій, 40 років (вул. Українська, 311), чорнороб.

28. Возняк Станіслав, 42 роки (вул. Млинська-нижня, 933), чорнороб.

29. Войниловер Міхель, 23 роки (вул. Казимира, 12), торговець.

30. Волощук Гаврило, 47 років (вул. Мнихівка, 73), чорнороб.

31. Врублевський Юзеф, 49 років (вул. Пільна, 78), домашнє господарство.

32. Гейзлер Йосель, 39 років (вул. Шильоса, 26), чорнороб.

33. Гейслер Нахман, 18 років (вул. Ринок, 69), торговець.

34. Говера Антон, 49 років (вул. Архікнязя Рудольфа, 42), сажотрус.

35. Григорчук Антоній, 56 років (вул. Яблоновська, 50), чорнороб.

36. Гурський Карл, 44 роки (вул. Компельн.?, 943), горілочник.

37. Гольдштейн Давид, 40 років (Новий Світ), торговець.

38. Демський Модест, 33 роки (вул. Архікнязя Рудольфа, 131), домашнє господарство.

39. Дичевський Іван, 35 років (вул. Гетьманська), чорнороб, *горбатий*.

40. Долинський Ізидор, 22 роки (вул. Архікнязя Рудольфа, 34), чорнороб.

41. Доманський Адам, 26 років (вул. Тарновських, 158), помічник.

42. Драк Микола, 45 років (вул. Рейтана), чорнороб.

43. Дубен Йосиф, 44 роки (вул. Яґайлонська, 76), чорнороб.

44. Ейгельбах Лейзор, 18 років (вул. Кам'янецька, 137), торговець.

45. Ельман Азімант, 32 роки (вул. Яґайлонська, 4), помічник.

46. Жураківський Карл, 35 років (вул. Міцкевича, 770), землероб.

47. Жураковський Ян, 18 років (вул. Міцкевича, 215), домашнє господарство.

48. Залеський Карл, 37 років (вул. Архікнязя Рудольфа, 604), кабанник.

49. Заремба Сатурнин, 40 років (вул. Валова-нижня, 55), купець.

50. Зіберман Яків, 26 років (вул. Шпитальна, 25), торговець.

51. Івасюк Дмитро, 31 рік (вул. Дідушицьких, 50), чорнороб.

52. Ілюк Іван, 38 років (вул. Карпатська), чорнороб.

53. Йосенберґ Самуїл, 27 років (вул. Садова, 422), купець.

54. Калиновський Зиґмунт, 29 років (вул. Стара дорога), суддя.

55. Кантер Шльома, 62 роки (вул. Ринок, 11), торговець.

56. Канькевич Теодор, 40 років (вул. Міцкевича, 126), горілочник.

57. Кардибанюк Микола, 49 років (вул. Карпатська, 86), чорнороб.

58. Кваснюк Стефан, 53 роки (вул. Холонецьких, 3), чорнороб.

59. Кирковський Петро, 38 років (вул. Франца-Йосифа, 9), чорнороб.

60. Кобелянський Йосиф, 36 років (вул.Фарбарська, 26), управитель маєтку.

61. Ковальський Казимир, 38 років (вул. Боднарська, 12), чорнороб.

62. Козар Йосиф, 47 років (вул. Яблоновська, 17/64), домашнє господарство.

63. Козловський Федір, 38 років (вул. Мнихівка 36/112), чорнороб.

64. Козловський Франц, 18 років (вул. Млинська-нижня), мельник.

65. Кокурба Антон, 43 роки (вул. Млинська-нижня, 509), чорнороб.

66. Кокурба Микола, 44 роки (вул. Фузіворинська?, 743), підрядник.

67. Коль Якуб, 46 років, домашнє господарство.

68. Конопка Ян, 46 років (вул. Міцкевича, 332), продавець коней.

69. Копистинський Франц, 40 років (вул. Міцкевича, 148), чорнороб.

70. Косовський Владислав, 48 років (вул. Собеського, 33), торговець.

71. Кохмикевич Стефан, 46 років (вул. Міцкевича, 430), сторож.

72. Кселезник Ян, 49 років (вул. Яґайлонська-вижня, 71), купець.

73. Кшаловський Франциск, 50 років (вул. Млинська, 28), домашнє господарство.

74. Лапнер Мордко, 25 років (вул. Мокра), торговець.

75. Левицький Микола, 38 років (вул. Карпатська, 797), хлібороб.

76. Левицький Михайло, 49 років (вул. Карпатська, 63), хлібороб.

77. Лерах Войцех, 50 років (вул. Яблоновська, 326), чорнороб.

78. Лисак Стефан, 52 роки (вул. Млинська-вижня, 52), чорнороб.

79. Лукиянчук Іван, 36 років (вул. Млинська), чорнороб.

80. Лучацький Ян, 24 роки (вул. Яблоновська, 15), домашнє господарство, *горбатий*.

81. Лучицький Казимир, 43 роки (вул. Млинська, 835), кабанник.

82. Любіш Маєр, 28 років (вул. Казимира, 8), торговець.

83. Лясковський Францішек, 39 років (вул. Українська), торговець і візник.

84. Ляцковський Франц, 27 років (вул. Ягайлонська-вижня, 12), чорнороб.

85. Майданюк Стефан, 48 років, чорнороб.

86. Майданюк Стефан, 49 років (вул. Тарнавська, 915), домашнє господарство.

87. Максим'юк Онуфрій, 50 років (вул. Прутова), господарство.

88. Марціновський Михайло, 50 років (вул. Мнихівка, 66), столяр.

89. Матьяс Петро, 18 років (вул. Холоневська, 201), сажотрус.

90. Мельничук Петро, 42 роки (вул. Карпатська, 17), робітник.

91. Мензат Василь, 35 років (вул. Міцкевича, 304), чорнороб.

92. Микитюк Стефан, 48 років (вул. Млинська-нижня, 58), чорнороб.

93. Миронюк Іван, 40 років (вул. Прутовська, 49), чорнороб.

94. Міллер Артур, 35 років (вул. Собеського, 47а), купець.

95. Мінчинський Григорій, 39 років (вул. Млинська-нижня, 407), чорнороб.

96. Міхар Ян, 49 років (вул. Мокра, 40), чорнороб.

97. Мозер Беньямін, 21 рік (вул. Кам'янецька, 424), торговець.

98. Мочарнюк Стефан, 47 років (вул. Стара торговиця, 28), кабанник.

99. Мунчик Михайло, 18 років (Торговиця, 129), торговець.

100. Нерадко Петро, 38 років, (вул. Старогончарна, 115).

101. Нерадко Юзеф, 50 років (вул. Архікнязя Рудольфа, 71), чорнороб.

102. Нопастинський Бінес, 40 років (вул. Піскозуба, 22), чорнороб.

103. Обора Ґригорій, 17 років (вул. Смольки, 18), при батькові.

104. Обора Іван, 42 роки (вул. Смольки, 18), торговець.

105. Олінер Нісен, 22 роки (Ринок), торговець.

106. Оскрзецер Соломон, 32 роки (вул. Костюшка, 35), купець.

107. Патковський Карл, 20 років (Вінцентівка, 92), чорнороб.

108. Пікар Леон, 25 років (вул. Млинська-вижня, 32), чорнороб.

109. Піскозуб Антон, 46 років (вул. Фільваркова), чорнороб-каменяр.

110. Піскозуб Микола, 23 роки (вул. Міцкевича, 227), домашнє господарство.

111. Почемсаний Михайло, 23 роки (вул. Карпатська, 13), хлібороб, *відморозив ноги*.

112. Пригородський Микола, 33 роки (вул. Фільваркова, 768), чорнороб.

113. Райзель Герш, 26 років (вул. Ринок, 69), торговець.

114. Райзер Давид, 23 роки (вул. Ринок, 69), торговець.

115. Райф Мордко, 28 років (вул. Мокра), робітник.

116. Рибіцький Владислав, 39 років (вул. Архікнязя Рудольфа, 7), дроворуб.

117. Розенфельд Давид, 29 років (вул. Кам'янецька, 149), торговець.

118. Романюк Михайло, 53 роки (вул. Крашевського, 40), візник.

119. Рот Мендель, 34 роки (вул. Ринок, 58), торговець.

120. Ротмаєр Абрагам, 40 років (вул. Дідушицькихбічна, 450), візник.

121. Самсонович Іван, 36 років (вул. Блінська,12), торговець.

122. Санойца Антон, 47 років (вул. Крашевського, 60), домашнє господарство.

123. Санойца Йосиф, 37 років (Торговиця, 75), чорнороб, *кульгавий*.

124. Санойца Карл, 46 років (вул. Мнихівка, 104), чорнороб.

125. Санойца Петро, 21 рік (вул. Новицького-бічна, 87), чорнороб.

126. Сасан Франц, 37 років (вул. Боднарська, 955), чорнороб.

127. Свінцицький Карл, 29 років (вул. Карпатська, 110), чорнороб.

128. Свінцицький Франц, 28 років (вул. Млинська-нижня, 45), каменяр.

129. Семенюк Іван, 41 рік (Ринок, 1), чорнороб.

130. Сиси-Стернльоб Менухим, 33 роки (вул. Кам'янецька, 424), торговець.

131. Співак Дмитро, 36 років (вул. Боднарська, 22), чорнороб.

132. Стадниченко Михайло, 18 років (вул. Міцкевича, 157), чорнороб.

133. Стасюк Прокіп, 48 років, домашнє господарство.

134. Стовер Цейхер, 37 років (вул. Кам'янецька, 328), торговець.

135. Стойко Андрій, 48 років (вул. Боднарська, 84), чорнороб.

136. Стрельбицький Микола, 25 років (вул. Боднарська, 955), чорнороб, *горбатий*.

137. Судак Ян, 43 роки (вул. Млинська-нижня, 719), чорнороб.

138. Танцан Ісаак, 23 роки (вул. Ринок, 69), торговець.

139. Тарончук Михайло, 35 років (вул. Старогончарна, 191), чорнороб.

140. Тимчук Михайло, 37 років (вул. Карпатська, 25), чорнороб.

141. Ткачук Михайло, 43 роки (вул. Холоневських), пічник.

142. Ткачук Стефан, 43 роки (вул. Холоневських), лавочник.

143. Томенчук Микола, 38 років (Косачів), чорнороб.

144. Тулоковський Михайло, 42 роки (вул. Боднарська, 22), чорнороб.

145. Турянський Гнат, 45 років (вул. Тарновських), купець.

146. Турянський Михайло, 18 років (вул. Фільваркова, 230 3/4), чорнороб.

147. Турянський Михайло, 33 роки (вул. Млинська-нижня, 372), чорнороб.

148. Турянський Теодор, 43 роки (вул. Млинська-нижня, 33), домашнє господарство.

149. Турянський Юзеф, 28 років (вул. Млинська-вижня, 450), штукатур.

150. Угік Антоній, 39 років (вул. Євагелицька, 85), чорнороб.

151. Унятоцький Станіслав, 46 років (вул. Яґайлонська, 60), домашнє господарство.

152. Фербер Беньямін, 19 років (Ринок), торговець.

153. Филипович Микола, 18 років (вул. Карпатська), чорнороб.

154. Фішбаях Мендель, 29 років (вул. Кам'янецька, 419), торговець.

155. Фрік Вільгельм, 38 років (Косачів), чорнороб.

156. Хмуляк Іван, 35 років (вул. Холонецьких, 18), землероб.

157. Хмуляк Петро, 30 років (вул. Собеського), чорнороб.

158. Хрестан Дмитро, 25 років (вул. Крашевського, 80), чорнороб.

159. Червіцький Михайло, 48 років (вул. Староміська), чорнороб.

160. Чигнюк Микола, 18 років (вул. Млинська-нижня, 37), чорнороб.

161. Чоканко Іван, 46 років (вул. Мнихівка, 67), чорнороб.

162. Шехтер Ейног, 39 років (вул. Кам'янецька, 140), торговець.

163. Шидід Генрік, 49 років (вул. Банковська, 11), купець, *має падачку*.

164. Шикляр Самуїл, 50 років (вул. Архікнязя Рудольфа, 29), торговець.

165. Шмерт Роберт, 23 роки (Косачів), чорнороб.

166. Шор Лейб, 36 років (вул. Мокра, 857), торговець.

167. Шпанер Генріх, 50 років, гасовий завод.

168. Щестний Ігнат, 39 років (вул. Коперніка, 20), завідувач господарства.

169. Югман Айзик, 26 років (вул. Казимирівська, 12), торговець.

170. Юращук Павло, 30 років (вул. Млинська-нижня, 42), чорнороб.

Важливим джерелом доходів у воєнній Коломиї були кінотеатри[59], дозволи на відкриття або закриття яких окупаційна влада давала одноосібно. Зокрема 7 серпня 1916 р. начальник Коломийського повіту дозволив відкрити в місті кінотеатр «*Олімпія*»[60]. Відомо, що й міська влада утримувала кінотеатр, який був комунальною власністю.

---

[59] Напередодні Великої війни в місті працювали кінотеатри – «*Кіно-Сокіл*», «*Кіно-Олімпія*», «*Кіно-Геліос*» і «*Кіно-Корсо*». Так, 21–22 лютого 1914 р. в «*Кіно-Сокіл*» демонстрували фільм «*За покликом серця*» римської студії «*Cines*», яка зняла кінофільми «*Quo Vadis*», «*Останні дні Помпеї*», «*Королева Нілу*». 21–24 лютого «*Кіно-Олімпія*» показувало фільми «*Сфінкс*», «*Нордіск*», «*Вальдемарове життя змінилося*», «*Народження весни*», «*Історія на воді*». В цей же час «*Кіно-Геліос*» демонструвало стрічки «*Цюрих: озеро та околиці*», «*Клятва*», «*Дивацтва Йона*», «*Чорна ріка*». 20–23 лютого *Кіно-Корсо* показувало трагедію «*Вічний Жид*» (*Gazeta Kołomyjska: bezpartyjne pismo, poswięcone sprawom narodowym, spolecznym i politycznym*, 21 lutego 1914, Nr. 8, s. 5).

[60] *Листування з поліцмейстером м. Коломиї про відкриття кінотеатру «Олімпія» в Коломиї* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 62, арк. 3.

У вересні 1916 р. бурмістр С. Букоємський повідомляв російську владу, що магістрат утримує за власний кошт кінотеатр, а також віддає на добродійні цілі для Коломийського повіту майже 25% з прибутків цього підприємства[61]. Щоправда, запаси технічних засобів були невеликі, і їх, як свідчать документи, мало б вистачити тільки до 23 вересня. Тому,

Позаяк в містах Галичини не можна заосмотритися в сьвітляні образи, а замкненє кіна позбавилоби Магістрат доходів, та і жителів міста одинокої гідної розривки, — про се Магістрат просить о ласкаве призволень щоби управитель кіна Маріян Пташек міг виїхати до Кієва задля випозиченя сьвітляних образів з тамошних кінотеатрів[62].

Допоки окупанти думали, що відповісти, бурмістр вдруге звернувся до них з проханням відрядити М. Пташека до Києва і вже 15 вересня зауважив, що

магістрат доность, що більше кіна не може платити на добродійні цілі, бо дохід з кінотеатру на заспокоєнє видатків магістрату не єсть і так великий[63].

Незважаючи на війну, під час Великого посту в Коломиї кінотеатри, як правило, не діяли. Так, 13 лютого 1917 р. заступник бурмістра С. Вербер писав до начальника Коломийського повіту:

Внаслідок розпорядження Світлого начальства міське кіно повинне бути за увесь час Великого посту зачинене. Вистави кінематоґрафічні відбувалися в нас, звичайно, увесь піст, окрім трьох днів на Страстному тижні. Не дивлячи ся на це, Магістрат повинен зауважити, що кіно це одиноке джерело приносячий великі доходи Магістрату, в силу чого просить ся ласкаво дозволу давати вистави в кіно під час Великого посту[64].

Вже 17 лютого помічник чернівецького губернатора відповів, що, незважаючи на прохання коломийської влади,

[61] Там само, арк. 1.

[62] Там само.

[63] Там само, арк. 1 (зв.).

[64] *Листування з чернівецьким губернатором про проведення виборів бургомістра і членів магістрату м. Коломиї* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 232, арк. 3.

демонстрація кіно може відбуватися в місті, окрім першого, четвертого і сьомого тижня посту[65].

Невідомо, як склалася доля власне міського кінотеатру, а от щодо російської «*Олімпії*» (яка до другої російської окупації належала коломийцеві Іванку Ванке), то знаємо, що за використання приміщення власникові будинку д-рові Юліушу Аллерґанду щомісяця сплачували 10 російських рублів, за використання технічних апаратів і крісел в залі – відповідно 6 рублів, за динамік з приладами з крамниці «*Гуманік*» – 5 рублів. Комплект фільмових стрічок за одноразову оплату в сумі 50 рублів використовували з іншого коломийського кінотеатру – «*Геліос*»[66].

Небагато відомо й про кінотеатри коломийців Йосифа Капка і Юліана Моравського, дозволи на відкриття яких власники отримали в січні 1917 р.

Так, у відповідь на прохання знаного в місті службовця Й. Капка відкрити новий кінотеатр у приміщенні зали *Каси щадничої* коломийський поліцмейстер заявив, що з огляду на перебування в місті військових частин, а також малу площу наявних у Коломиї аналогічних установ таке прохання слід задовольнити. Цікаво, що в такому кінотеатрі, щоправда, без назви, було 120 «плюшевих», 176 «плетених» місць, а також 73 – дерев'яні[67].

Натомість мешканець вул. Крашевського, 24 Юліан Мечиславович Моравський, щоб отримати дозвіл відкрити кінотеатр на вул. Костюшка, 11, мусив дати письмове зобов'язання, що «картини сінематоґрафу будуть демонструватися виключно з російського життя»[68]. Ще один кінотеатр, мабуть, вже останній за російської займанщини,

---

[65] Там само, арк. 5.

[66] *Листування з поліцмейстером м. Коломиї про відкриття кінотеатру «Олімпія» в Коломиї* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 62, арк. 4, 4 (зв.).

[67] *Прохання мешканців м. Коломиї Моравського і Капка про видачу їм дозволів на відкриття кінематографа* / ДАІФО, ф. 603, оп. 1, спр. 118, арк. 1, 2, 13.

відкрив після 25 червня 1917 р. Антон Віммер у приміщенні Товариства *«Ґвязда»*[69].

За часів третьої російської займанщини в місті працювали дві окремі театральні трупи — українська і польська.

Не пізніше січня 1917 р. *Український драматичний кружок* (під дирекцією І. Леонтовича та О. Карашкевича) займався постановкою оперети *«Наталка Полтавка»* І. Котляревського. Скупі відомості афіші подають таких виконавців: Т. Василівна (Наталка), С. Антонович (Горпина Терпелиха, мати Наталки), Селянський (Петро, Наталчин коханець), Б. Мирон (Микола, дальший свояк Терпелихи), Є. Господаревський (Тетерваковський, возний, Наталчин жених), О. Михайленко (Макогоненко, сільський виборний). Диригував оперетою Дмитро Николишин[70].

Друга постановка цього театрального гуртка — вистава на три дії *«Назар Стодоля»* — відбулася в неділю 26 лютого 1917 р. Її присвятили 56-м роковинам смерті «Кобзаря України Тараса Г. Шевченка». В цій постановці грали О. Карашкевич (Хома Кичатий), Т. Стадниченко (Галя, дочка Кичатого), О. Стефанівна (Стеха, ключниця у Кичатого), І. Адріанович (Назар Стодоля, приятель Кичатого), Б. Мирон (Гнат Карий, приятель Кичатого), С. Антонова (хазяйка на вечорницях). Опісля вистави відбувалися вечорниці (режисер — Т. Петровський, диригент — Д. Николишин)[71].

У неділю 17 березня у залі Каси щадничої відбулися дві постановки — міщанської комедії *«Тато на заручинах»* Г. Цеглинського та оперети *«Бувальщина»* Великовського. Афіші українською, російською і польською мовами вказували, що цього вечора залучені такі актори: І. Михай-

---

[69] *Прохання мешканця м. Коломиї Віммера Антона про видачу йому дозволу на відкриття кінематографа* / ДАІФО, ф. 603, оп. 1, спр. 98, арк. 1, 5.

[70] *Листування з чернівецьким губернатором про крадіжки, убивства, пожежі та інші події у м. Коломиї* / ДАІФО, ф. 603, оп. 1, спр. 91, арк. 52.

[71] Там само, арк. 74, 95.

ленко (Максим Простогуб, багатий міщанин), С. Антонова (Олена, його жінка), Т. Селянський (Осип, його син), Д. Николишин (Станіслав Порожніцький, лісничий), З. Юлієва (Кордуля, його жінка), А. Стадніченківна (Ванда, його дочка), Б. Мирон (Маріан Пшепльонтальський, отаман), М. Кукурбівна (Маріанна, його жінка), Є. Коломийченко (Андрій Пшекренціцький, стаєнний), О. Стефанівна (Анеля, його жінка), Р. Стефанич (Матеуш Підпанковський) («*Тато на заручинах*»); І. Михайленко (Панас Базюра, підстаркуватий чоловік), О. Стефанівна (Химка, його жінка по другому шлюбі), Ф. Молодіївна (Галька, його донька від першої жінки), Б. Мирон (Василь Крутько, коваль), Р. Стефанич (Акакій Ферапонтович, паламар) («*Бувальщина*»). Ціна квитка на ці постановки коливалася від 60 копійок до 3 рублів 60 копійок[72].

Мало відомо про *Польський театр в Коломиї*, який містився у приміщенні Каси щадничої. Дозвіл на його діяльність дав чернівецький губернатор 22 березня 1917 р. У дозволі керівникові трупи Здіславові Едуардовичу Копечному повідомлялося, що це стало можливим

при условіи, что за дѣятельностию этого театра будетъ установленъ надлежащий надзоръ и пьесы либо спектакли будутъ исполняться по програмамъ, предварительно просмотрѣнно цензурой[73].

Натепер немає достовірних відомостей про постановки цього театру, проте маємо його персональний склад[74]:

1. Бакер Жиґмонт.
2. Білінська Марія.
3. Білінська Стефанія.
4. Білоус Іван.
5. Бориславська Йоанна.
6. Винницький Франц.
7. Войтовичівна М.
8. Галенчик Софія.

[72] Там само, арк. 118, 119.
[73] Там само, арк. 180, 180 (зв.), 181.
[74] Там само, арк. 182, 182 (зв.).

9. Герасимович Ванда.
10. Горгонівна Софія.
11. Горчицівна Броніслава.
12. Ґоґела Зиґмунт.
13. Дембська Вікторія.
14. Дембська Емілія.
15. Дембська Леонарда.
16. Драгомирецька Ядвіґа.
17. Драгомирецький Йосиф.
18. Драгомирецький Казимир.
19. Ендель Стефан.
20. Завальницький Адольф.
21. Зьолецький Ізидор.
22. Капко Адам.
23. Кендзерський Йосиф.
24. Лер Марія.
25. Лер Олена.
26. Маєрановський Роман.
27. Пек Казимира.
28. Піскозуб Казимир.
29. Рековський Броніслав.
30. Свйонтовська Елеонора.
31. Слабий Володислав.
32. Созанський Тадей.
33. Стаєвський Петро.
34. Стеткевичівна ?
35. Стефаницька Марія.
36. Тимочко Станіслав.
37. Тимочко Франц.
38. Шустер Катерина.
39. Шустер Марія.
40. Щасний Ігнатій.

Наприкінці грудня 1916 р. бурмістр повідомив російську адміністрацію, що на території міста працюють тільки два підприємства — дистилярня нафти Еліаша Крісса і млин

Мойсея Ґартенберґа, всі інші — знищені, а жодне з підприємств Коломиї не є державною власністю. У переліку цих фабрик та заводів знаходимо такі відомості[75]:

1. Фабрика дахівок Рамлера і спадкоємців — поблизу с. Королівки — згоріла.

2. Фабрика дахівок Радзивілла, Віммера і Желенського — поблизу залізничного вокзалу — згоріла.

3. Дистилярня нафти Фрідмана — за залізничним переїздом — знищена.

4. Дистилярня нафти Еліаша Крісса — поблизу залізничного вокзалу на Вінцентівці — частково знищена.

5. Цегельня Рамлера і спадкоємців — вул. Банковського — пошкоджена.

6. Цегельня Фумта і Спілки — вул. Карпатська — пошкоджена.

7. Цегельня Фумта і Спілки — вул. Архікнязя Рудольфа на Вінцентівці — пошкоджена.

8. Фабрика талесів Ґеллера — частково знищена.

9. Фабрика талесів Заґера — вул. Ягайлонська — знищена.

10. Млин Байдаффа — поблизу залізничного вокзалу — знищений.

11. Млин Ґартенберґа — вул. Староміська — частково знищений.

12. Млин Ґартенберґа — вул. Млинська-долішня — знищений.

13. Міська газовня на Вінцентівці — знищена.

Особливе економічне значення для нашого міста в роки війни мав уже згаданий млин Мойсея Ґартенберґа. Згідно з інвентарем від 24 жовтня 1916 р. він складався з трьох окремих частин: будівлі млина, дерев'яного маґазину на його території й водяного млина. Підкреслюючи важливе економічне значення останнього в повсякденному житті Коломиї і складність воєнного стану в умовах російської окупації, 9 вересня 1916 р. коломийський бурмістр

[75] *Список фабрик, заводів та інших підприємств м. Коломиї* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 26, арк. 5, 5 (зв.).

С. Букоємський повідомляв начальника Коломийського повіту:

задля заосмотрення людности міста Коломиї в(одяного) спуску, якого недостача дає ся дітькливо відчувати, наміряє Магістрат пустити в рух млини фірми Ґартенберґ при ул. Старомійській і евентуально також млин при ул. Млинській нисшій. Тому просить Магістрат іменем громади міста Коломиї о уділенє призволеня та пушенє в рух сказаних млинів[76].

Окупаційна влада не поспішала з відповіддю, а тому вже 20 вересня 1916 р. заступник бурмістра С. Вербер знову звертається до керівництва повіту:

В тутейшнім місті дає ся дітькливо відчувати недостача муки і людність звертає ся до Магістрату з прошенням о пущенє млинів в рух, аби могла збіжє молотити. Покликуючи ся на своє прошенє з 9/9 1916 ч. 11990 просить проте Магістрат о ласкаве виданя призволеня на пущенє в рух млинів фірми Ґартенберґ і Сп(ілки)[77].

Проблему підприємства М. Ґартенберґа розглядали вище російське командування Південно-Західного фронту та генерал-губернатором у Чернівцях, внаслідок чого 21 жовтня 1916 р. начальник Коломийського повіту отримав телеграму з твердженням, що «командування 8-ї армії не зустріло перешкод відкриттю в Коломиї млина»[78]. 22 жовтня 1916 р. голова Районної евакуаційної комісії Південно-Західного фронту генерал-майор барон Кноррінґ розпорядився, щоб

млин, що перебуває у власності магістрату, передати, не припиняючи обробіток збіжжя для населення, Всеросійському Земському Союзу, який зобов'язується пустити її повним ходом і буде відпускати борошно місцевому населенню[79].

Цікаво, що млин не передали в розпорядження міста, а реквізували відразу ж по завершенні ремонтних робіт і

[76] *Постанова і листування з комендантом міста про передачу водяного млина Гартенберга у власність Всеросійського земського союзу* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 27, арк. 1.

[77] Там само, арк. 7.

[78] Там само, арк. 13.

[79] Там само, арк. 14.

передали інженеру Яцекові Генріховичу Домбровському, царському службовцеві відділу допомоги населенню Коломийського повіту. 15 листопада 1916 р. млин, згідно з наказом командувача 8-ї російської армії, було передано у власність Всеросійському земському союзові для прохарчування російських військ і цивільного населення.

На спеціальному засіданні Ради міста 27 листопада 1916 р. члени магістрату та особисто бурмістр обурено вимагали від начальника Коломийського повіту, щоб «за великі труди і наклади, якими відремонтовано млин Ґартенберґа», російська сторона повернула кошти, які місто вклало у відбудову млина. Створена спільна комісія у складі інженера Юзефа Стоєвського, віце-бурмістра С. Вербера і помічника начальника Коломийського повіту Б. К. Домова так і не дійшла згоди. Кошти, витрачені на ремонт млина, російська сторона не відшкодувала, запевнивши, що Всесросійський земський союз буде роздавати безоплатно частину борошна місцевому населенню і продавати його решті вже нижче від встановленої такси на 15 коп. Фактично млин став власністю російської армії[80].

Спорадичною і маловідомою була й акція російської адміністрації у грудні 1916 р., метою якої була відбудова міста та його околиць. Так, відомо, що до Коломиї прибула група з 84-х робітників з Царицина, прикріплена до 24-го гідротехнічного відділу Південно-Західного фронту. Натепер знаємо про одного з цих працівників-відновлювачів міста — коваля Олександра Філіпповича Майорова, який після прибуття до міста раптово помер[81].

25 грудня 1916 р. начальник Коломийського повіту в спеціальному рапорті повідомив чернівецького губернатора про маєтності на території повіту, які власники покинули внаслідок війни. Як свідчать джерела, це були як великі, так

---

[80] Там само, арк. 17, 25, 27.

[81] *Протоколи допитів осіб, запідозрених у грабунках та убивствах* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 30, арк. 82.

і малі землевласники — українці, поляки, євреї та вірмени. До цього списку потрапили[82]:

1. Агупсович Каетан (Трофанівка, 70 морґів).
2. Агупсович Мечислав (Балинці, 400 морґів; Кулачківці, 400 морґів).
3. Антонов Білось (Виноградівка, 900 морґів).
4. Богданович Антон (Матіївці, 300 морґів).
5. Брітлер Анкель (Турка, 3500 морґів).
6. Волянський (Велика Кам'янка, 4000 морґів).
7. Габер Шайло (Мала Кам'янка, 280 морґів).
8. Ґрифель (Дебеславці, 80 морґів).
9. Жданська Броніслава (Острівець, 460 морґів).
10. Жуковський (Слобідка-Лісна, 1400 морґів).
11. Жулинська Евеліна (Черемхів, 200 морґів).
12. Іко Герш (Слобідка-Лісна, 2000 морґів).
13. Каглер Нусим (Коршів, 22 морґи).
14. Казимир Кобилянський (Виноградівка, 350 морґів).
15. Каннер Натан (Ліски, 1300 морґів).
16. Кельнер Маєр (Слобідка-Лісна, 330 морґів).
17. Кіян Хастель (Хлібичин, 300 морґів).
18. Комаровський Владислав (Старий Гвіздець, 1500 морґів).
19. Косинський Кая (Замулинці, 300 морґів).
20. Крумгольд Ушер (Коршів, 26 морґів).
21. Кузій Петро (Черемхів, 34 морґи).
22. Левицький Зіновій (Коршів, 300 морґів).
23. Ленде Станіслав (Черемхів, 70 морґів).
24. Ленде Юліуш (Черемхів, 100 морґів).
25. Лукашевич Миколай (Підгайчики, 700 морґів).
26. Ляховский Карл (Черемхів, 295 морґів).
27. Марморош Соломон (Сороки, 500 морґів).
28. Мойса Андрій (Слобідка-Пільна, 600 морґів; Росохач, 445 морґів).

---

[82] *Листування з чернівецьким губернатором і бурмістром м. Коломиї про охорону, покинутих власниками маєтків; списки маєтків* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 60, арк. 119, 119 (зв.).

29. Пузина Леон (Гвіздець, 1200 морґів).
30. Пузина Рузя (Рогиня, 400 морґів).
31. Пузина Тадеуш (Хвалибога, 380 морґів).
32. Татарчук Євгеній (Корнич, 1000 морґів).
33. Хлебовський Іван (Черемхів, 45 морґів).
34. Христан Павло (Хлібичин, 600 морґів).
35. Штайн Айзин (Хомяківка, 700 морґів).
36. Штар Янкель (Слобідка-Лісна, 30 морґів).
37. Щебельський Антон (Волове, 400 морґів).
38. Ясінська Ванда (Загайпіль, 500 морґів; Перерів, 300 морґів).

Землями, які за часи війни запустіли, російська адміністрація вважала і маєтності німецьких колоністів на околицях міста. До таких вона відносила земельні площі Флеберґа, Баґінсберґа і Маріягільфа. Як правило, це були середні і малі ділянки землі, а також власні будинки колоністів, зазвичай покриті соломою, ґонтами або бляхою (середні розміри 7х12, 8х13 м).

Ще восени 1916 р. 64 піші і 16 робітників з підводами і кіньми зібрали й обробили врожай, зібраний на сільськогосподарських ділянках у Флеберзі на суму 502 рублі 50 копійок. Додатково з колонії було продано продуктів і фуражу на суму 406 руб. 10 коп.

Взимку 1917 р. колонія перебувала в запустінні, оскільки всі будинки були непридатні до життя, а тому 31 січня 1917 р. землі Флеберґа і все нерухоме майно передали у володіння міністерства землеробства Російської імперії. Останніми законними власниками Флеберґа були 45 німецьких колоністів, які обробляли 245 морґів землі[83]. З-поміж господарств колоністів-утікачів відзначмо власність таких[84]:

1. Бель Катерина (2 морґи, будинок).
2. Бляханґер Розалія (10 морґів).

---

[83] *Акт передачі маєтку, що належав 45 німецьким колоністам в с. Флеберг, у володіння Міністерства землеробства* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 112, арк. 36, 36 (зв.), 39–48 (зв.).

[84] Там само, арк. 49–75.

3. Борш Анна (3 морґи, будинок).
4. Брош Едвард (2 морґи, будинок).
5. Ваґнер Альберт (5 морґів, будинок).
6. Вінкельбауер Роберт (8 морґів, будинок).
7. Ленерт Анна (7 морґів, будинок).
8. Лепп Марія (6 морґів, будинок).
9. Мінях Марія (11 морґів, будинок).
10. Ратмаєр Йозеф (6 морґів, будинок).
11. Ратмаєр Томас (6 морґів, будинок).
12. Шафівцзер Йоганн (4 морґи).
13. Шафівцзер Йозеф (10 морґів, будинок).
14. Шмідт Анна (5 морґів, будинок).

Схожа була ситуація з колонією Баґінсберґ. Восени 1916 року там працювали 139 вільнонайманих робітників, які займалися збором врожаю. Їхній розрахунок обчислювався в 982 руб. 25 коп. Коли 31 січня 1917 р. Баґінсберґ передавали в російську власність, члени комісії записали, що фактично в колонії є 15 уцілілих будинків, а 30 — напівзруйнованих, а землі — 280 морґів, які належали 51 колоністові[85]. Акти передачі маєтків німців-колоністів Баґінсберґа зафіксували таких осіб[86]:

1. Адем ? Йоганн (1 морґ, будинок).
2. Аптекер Ісаак (будинок).
3. Баумук Адам (23 морґи, будинок).
4. Баумук Христина (31 морґ, будинок).
5. Баумук Якуб (16 морґів, будинок).
6. Баумук Якуб (21 морґ, будинок).
7. Бернгавт Марія (будинок).
8. Бернгавт Фіда (будинок).
9. Бернгардт Ґенрік (2 морґи, будинок).
10. Бернгаупт Мендель (будинок).
11. Вальтер Ґеорґ (5 морґів, будинок).

---

[85] *Акт передачі маєтку, що належав 51 німецькому колоністу в с. Багінсберг, у володіння Міністерства землеробства* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 111, арк. 30, 32.

[86] Там само, арк. 33–97.

12. Вальтер Філіпп (5 морґів, будинок).
13. Вебер Людвіґ (3 морґи, будинок).
14. Гайхерт Якуб (16 морґів, будинок).
15. Гінтюн ? Петер (1 морґ, будинок).
16. Гоган Генрік ? (4 морґи, будинок).
17. Дерн Генрік (2 морґи, будинок).
18. Дорель Якуб (19 морґів, будинок).
19. Жураковський Юзеф (будинок).
20. Зандлер Конрад (16 морґів, будинок).
21. Кан Гендріх (2 морґи, будинок).
22. Кан Шая (будинок).
23. Коль Адам (2 морґи, будинок).
24. Коль Валентій (будинок).
25. Коль Філіпп (4,5 морґи, будинок).
26. Коль Філіпп (будинок).
27. Кольбушевська Катерина (будинок).
28. Корон Фіц ? (16 морґів, будинок).
29. Ленер Абрагам (будинок).
30. Ленер Йоганн (будинок).
31. Лянґер Валентина (будинок).
32. Микитень Павлина (будинок).
33. Мюллер Філотина (1 морґ, будинок).
34. Петраш Микола (будинок).
35. Рар Ґеорґ (будинок).
36. Цвіхер Фроїм (будинок).
37. Швайцер Генрік (14 морґів, будинок).
38. Шванцер Ґеорґ-Філіпп (15 морґів, будинок).
39. Шванцер Якуб (3 морґи, будинок).
40. Шванцер Якуб (9 морґів, будинок).
41. Шефман Арон (2 морґи).
42. Шмаленберґ Валентій (2 морґи, будинок).
43. Шмаленберґ Йоганн (1 морґ, будинок).
44. Шмаленберґ Філіпп (9 морґів, будинок).
45. Шмаленберґ Філіпп-Генрік (2 морґи, будинок).
46. Шмідт Генрік (16 морґів, будинок).
47. Шмідт Ґеорґ-Філіпп (43 морґи, будинок).

48. Шмідт Філіпп (15 морґів, будинок).
49. Шмідт Філіпп, син Йоганна (1 морґ, будинок).
50. Шрандополь Фердінанд (2 морґи, будинок).
51. Шустер ? (2 морґи, будинок).

А що голод і далі був найдошкульнішим супутником повсякденного життя коломийців, прохання до влади були непоодинокі. Зосібна наприкінці жовтня 1916 р. коломієць Ігнатій Патковський, який мешкав на вулиці Купелевій, звернувся до начальника Коломийського повіту з таким проханням:

Сьвітле Начальство! Маючи численну родину — зложену з 12 осіб — потребую відповідної скількости збіжа на муку для прокормлення сеїж родини. По причині скупих запасів збіжа у тутешніх і доокрестних господарів не можу дістати у них потрібної скількости збіжа на сказану ціль і тому удаю ся до Сьвітлого Начальства з уклінним прошеням о ласкаве спроданє мені з запасів знаходячих ся на передмістю Баґінсберґ збіжа зібраного з поля полишеного властителями 18 пудів пшениці і 24 пудів жита потрібних на муку для прокормленя моєї родини[87].

Подібною була й заява чиновника маґістрату Олекси Печерського, мешканця тієї ж вулиці:

На прокормленя моєї родини зложеної з 8 осіб потребую відповідної скількости муки, однакже поміж тутейшими і доокрестними господарями не можу дістати ... з уклінним прошенєм о ... 18 пудів жита і 12 пудів пшениці ...з запасів ... Баґінсберґ, бо спровадженє збіжа з запасів знаходячих ся поза Коломиєю було би получене з трудностями по причині недостачі подвод[88].

Траплялися прохання й такого змісту:

Єго Високородію Начальнику уїзда Коломийского
ґімназиста Василя Француза
Просьба

Просячий, студент осьмої кляси ґімназияльної, є бідний і удержує ся від лекций. Трафяє ся єму лекция разом з удерзанєм і мешканєм у Галяревича, який був під слідством, і якому власти заборонили держати

[87] *Прохання мешканців Коломийського повіту про надання їм матеріальної допомоги та відомості про реквізиції товарів, які залишили їх власники* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 159, арк. 60, 60 (зв.).

[88] Там само, арк. 59, 59 (зв.).

у себе кого-небудь без позволеня начальства. Для того я прошу Ваше Високородія о розрішеня мені мешкати у Галяревича.

Прошу не відказати просьбі бідного студента.

Проситель

Василь Француз.

Коломия, 22 падолиста 1916.

Сим посьвідчаю, що лично мені знаний Василь Француз, ученик VIII кл. ґімн. заслугує на повне довірє.

Коломия, 22 падалиста 1916.

Бурмістр Букоємський[89].

У колонії Маріягільф, де проживало 107 осіб, які обробляли 500 морґів, половина з понад сотні будинків була зруйнована. Врожаю там не збирали, а лише 30 січня 1917 р. передали всю власність російським чиновикам[90]. Ось перелік тих колоністів-утікачів, чию власність задокументували окупанти, а відтак реквізували[91]:

1. Аґнер Рудольф (6 морґів, будинок).
2. Бауман Йозеф (4 морґи, будинок).
3. Бауман Рудольф (5 морґів, будинок).
4. Блехенґер Ян (7 морґів, будинок).
5. Брош Ванцель (2 морґи, будинок).
6. Вальтмаєр Авґуст (3 морґи).
7. Вермбікач? Абрам (1,5 морґа, будинок).
8. Вінкельбауер Людвіг (3 морґи, будинок).
9. Вурдан Кароль (3 морґи).
10. Герштель Анна (2 морґи).
11. Герштель Іґнац (5 морґів).
12. Герштель Йозеф (2 морґи).
13. Герштель Катерина (2 морґи, будинок).
14. Герштель Людвіга (3 морґи, будинок).

---

[89] *Листування з чернівецьким губернатором про крадіжки, убивства, пожежі та інші події у м. Коломиї* / ДАІФО, ф. 603, оп. 1, спр. 91, арк. 23.

[90] *Акт передачі та опис майна, що належить колоністам з колонії Маріягільф, у власність Міністерства землеробства* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 109, арк. 85.

[91] Там само, арк. 1–49.

15. Герштель Франц (4 морґи, будинок).
16. Герштель Ян (4 морґи, будинок).
17. Ґрубер Гендріх (1 морґ, будинок).
18. Ґрубер Карл (2 морґи).
19. Ґрубер Кароль (2 морґи).
20. Ґеорґ Франц (3 морґи, будинок).
21. Дубінський Томас (1 морґ).
22. Кольмер Ігнац (5 морґів).
23. Кольмер Йоганн (6 морґів, будинок).
24. Куделька Фердінанд (10 морґів, будинок).
25. Ленер Йоганн (2 морґи, будинок).
26. Лерах Рудольф (2 морґи).
27. Лерах Фердінанд (2 морґи, будинок).
28. Мілер Франц (5 морґів, будинок).
29. Мінель Йозеф (3 морґи).
30. Мінель Рудольф (2 морґи).
31. Мінер Рудольф (13 морґів, будинок).
32. Мінцес Югар (5? морґів).
33. Нембурґ Йоганн (4 морґи, будинок).
34. Павкнер Рудольф (2 морґи).
35. Ратмаєр Йоганн (2 морґи).
36. Ратмаєр Томас (5 морґів).
37. Санойца Леон (10 морґів, будинок).
38. Санойца Леон (2 морґи).
39. Санойца Мартін (4 морґи).
40. Цитель Йоганн (2 морґи).
41. Шкварчинський Фердінанд (1,5 морґа, будинок).
42. Штрауп Йоганн (8 морґів, будинок).
43. Штропп Карл (2 морґи).

1916-го — на початку 1917 року коломийський маґістрат публічно представляли 57-річний бурмістр Стефан Карлович Букоємський (українець), заступники бурмістра — 54-річний Станіслав Павлович Вербер (професор польської гімназії) і 40-річний Альбін Якубовський, який одночасно був касиром маґістрату (обоє — поляки). Членами

магістрату були 69-річний українець Йосип Лукич Капко (нотар), 54-річний поляк Мартін Іванович Шиндлер, 59-річний поляк Тадеуш Францович Зіма і 54-річний поляк Йосиф Рафаїлович Стоєвський[92]. Стосовно ж платні, то якщо ще в жовтні 1916 р. бурмістр і члени коломийського магістрату отримували платню за рахунок міста (бурмістр — 150 рублів, а члени магістрату — по 120 рублів щомісяця), то вже у грудні того ж року ця сума дещо збільшилася (бурмістр — 200 рублів, а його заступники — відповідно по 150 і 80 рублів)[93].

«Чинами» коломийського магістрату були такі офіційні особи та службовці[94]:

Магістрат

1. Букоємський Стефан, бурмістр.
2. Вербер Станіслав, товариш (заступник) бурмістра.
3. Якубовський Альбін, товариш (заступник) бурмістра.
4. Ґутовський Казимир, касир.
5. Букоємський Євстахій, контролер.
6. Беєровна Теофіля, стенографістка.
7. Рековський Броніслав, стенографіст.
8. Томаєр Тадей, стенографіст.
9. Бонковський Володимир, дрібний урядовець.
10. Делерова Євгенія, стенографістка.
11. Баранський Казимир, стенографіст.
12. Равський Едвард, будівничий.
13. Ґарлінський Станіслав, стенографіст.
14. Печерський Александр, дрібний урядовець.
15. Геффнер Іван, практикант.
16. Патковський Ігнатій, асесор.
17. Санойца Йосиф, асистент податкового бюро.
18. Левицький Йосафат, стенографіст.
19. Д-р Моравський Матей, міський лікар.

---

[92] *Списки війтів, урядників і вчителів в Коломийському повіті* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 166, арк. 15, 16.

[93] Там само, арк. 2, 35.

[94] Там само, арк. 46, 46 (зв.), 47, 47 (зв.).

Поліція

20. Палендюк Ґригорій, вахмістр поліції.
21. Станер Йосиф, капрал поліції.
22. Шнайдер Костянтин, капрал поліції.
23. Русководошин Тимофій, капрал поліції.
24. Зіолковський Михайло, капрал поліції.
25. Клюсік Іван, капрал поліції.
26. Багрійчук Роман, капрал поліції.
27. Лис Станіслав, капрал поліції.
28. Німчук Антон, капрал поліції.
29. Лютник Петро, капрал поліції.
30. Волошинський Йосиф, капрал поліції.
31. Клапчук Прокоп, капрал поліції.
32. Врублевський Михайло, капрал поліції.
33. Смержинський Ілько, капрал поліції.
34. Регула Яків, капрал поліції.
35. Бійовський Александр, капрал поліції.
36. Просулецький, перекладач.

Пожежна команда

37. Голодняк Іван, заступник брандмістра.
38. Семенюк Петро, пожежник.
39. Яворський Йосиф-старший, пожежник.
40. Бартошевський Єронім, пожежник.
41. Полюк Дмитро, пожежник.
42. Матович Іван, пожежник.
43. Говера Антон, пожежник.
44. Яворський Йосиф-молодший, пожежник.
45. Тишкевич Іван.

Лямпарі

46. Марчук Андрей.
47. Шолтик Роман.
48. Заячківський Михайло.

Фірмани

49. Гигель Іван.
50. Жеміяк Михайло.

Служба ремонту доріг

51. Боднарчук Іван.
52. Болехівський Петро.
53. Гринюк Микола.
54. Кобилецький Владислав.

Різночинці

55. Бальдит Антон, возний.
56. Бакес Іван, різночинець.
57. Волощук Гаврило, різночинець.
58. Кнігініцький Йосиф, інкасатор.
59. Францішкевич Марія, різночинець.

Постійні робітники

60. Кравчук Танасій, робітник.
61. Бек Іван, робітник.
62. Рудий, робітник.
63. Водзічко, робітник.
64. Остащук, робітник.
65. Кубіч, машиніст-різник.
66. Піскозуб, робітник.
67. Гайден, слюсар.

Газовня

68. Пташек Маріан, директор.
69. Єдлінський Казимир, газмістр.
70. Касевич Аліна, стенографістка.
71. Юрчишин Йосиф, монтер.
72. Крупа Михайло, інкасатор.
73. Возняк Іван, опалювач.
74. Сливінський Петро, опалювач.
75. Смеречинський Йосиф, лямпар.
76. Кавалерський Микола, лямпар.
77. Турлуковський Михайло, лямпар.
78. Томчук Дмитро, лямпар.

У січні 1917 року в Коломиї російська адміністрація нарахувала майже 170 службовців (103 особи, зокрема вісім

жінок) та вчителів (63 особи, зокрема 34 жінки), які постійно мешкали в місті[95]. Це, зосібна, такі коломийці:

1. Аргесгавер Еміль, учитель.
2. Аронець Андрій, судовий практикант.
3. Бабінський Франц, учитель народної школи.
4. Барановський Микола, доглядач в'язниці.
5. Баранюк Франц, податковий офіціал.
6. Бахматюк Федір, возний пошти.
7. Башинський Казимир, податковий офіціал.
8. Беньковська Софія, учителька.
9. Бичинська Станіслава, вчителька.
10. Бичинська Ядвіґа, вчителька.
11. Блажек Рудольф, учитель.
12. Бойцуляк, возний пошти.
13. Болюбаш Петро, возний суду.
14. Борженський Павло, офіціал суду.
15. Брилінський Володимир, ад'юнкт фінансової дирекції.
16. Бургґардт Йосиф, учитель.
17. Бяловус Антін, учитель.
18. Бяловусівна Марія, вчителька.
19. Бяловусова Софія, учителька.
20. Бянкевич Станіслав, професор польської гімназії.
21. Веллік Леопольд, поштовий підрядник.
22. Вербер Станіслав, професор польської гімназії.
23. Вишинський Іван, управитель народної школи.
24. Вишневський Маріан, учитель.
25. Вишневський Петро, возний пошти.
26. Воєвідкова, дружина геометра.
27. Гавзер Кароль, офіціал податкової інспекції.
28. Герасимович Ольга, вчителька.
29. Гілевич Іван, возний суду.
30. Глушкевич Андрій, управитель.

---

[95] *Списки війтів, урядників і вчителів в Коломийському повіті* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 166, арк. 49, 49 (зв.), 50, 50 (зв.), 51, 51 (зв.).

31. О. Ґісовський Євген, катехит.
32. О. Ґісовський Іван, катехит польської гімназії.
33. Ґреґорович Анна, вчителька.
34. Ґреґорович Теодор, управитель народної школи.
35. Ґюрчак Іван, професор польської гімназії.
36. Дейчаківський Едмунд, урядник крайового виділу.
37. Дембський Генрік, професор польської гімназії.
38. Дзюбанюківна Казимира, вчителька.
39. Дубельський Іван, учитель народної школи.
40. Дутка Микола, возний суду.
41. Єндик Дмитро, управитель народної школи.
42. Жукровський Антін, професор польської гімназії.
43. Задембський Франц, учитель.
44. Зачек Стефан, учитель української гімназії.
45. Зеневич Порфирій, офіціал.
46. Зощук Іван, возний.
47. Зощук Михайло, поштовий підрядник.
48. Зражевський Костянтин, старший секретар фінансової дирекції.
49. Івасюк Микола, старший офіціал пошти.
50. Кавальницька Ядвіґа, вчителька.
51. Карашкевич Іван, поштовий підрядник.
52. Кашовський Жиґмонт, судовий практикант.
53. Клюсік Ігнатій, поштовий підрядник.
54. Кміцікевич Костянтин, судовий практикант.
55. Коберський Роман, професор польської гімназії.
56. Козакевич Євген, професор української гімназії.
57. Кокотко Ґреґор, офіціал.
58. Кольмерова Анна, дружина урядника.
59. Копчинський Бруно, податковий офіціал.
60. Косовський Владислав, податковий екзекутор.
61. Красуська Марія, учителька народної школи.
62. Кроса Еміль, учитель.
63. Кузьма Леонтій, професор української гімназії.
64. Кулік Віктор, учитель.
65. Лазаренко Марія, учителька.

66. Лазаренко Михайло, вчитель.
67. Лазарський Марцелій, офіціал.
68. Леєр Едвард, інженер повітової ради.
69. Лещинський Тадей, професор польської гімназії.
70. Лисяк Роман, професор польської гімназії.
71. Лозинська Олена, вчителька.
72. Лозинський Мечислав, учитель.
73. Лучинська Йосифа, вчителька.
74. Лучинський Антін, управитель народної школи.
75. Лютниківна Людвіка, вчителька.
76. Лях Войцех, возний суду.
77. Маєраковський Валеріан, управитель народної школи.
78. Маринський Йосиф, старший офіціал пошти.
79. Марціновська Марія, дружина сторожа.
80. Мацкевич Матей, поштовий підрядник.
81. Мейснер Тадей, офіціал.
82. Мельник Маріан, поштовий підрядник.
83. Мержвинський Леопольд, офіціал суду.
84. Михалевський Іван, управитель.
85. Мілосівна Марія, учителька.
86. Містецький Едмунд, учитель.
87. Міськів Йосиф, возний.
88. Міськівна Марія, учителька.
89. Мостович Прокіп, професор української гімназії.
90. Мошоро Антін, офіціал пошти.
91. Навальковська Анна, вчителька.
92. Навальковська Вільгельміна, вчителька.
93. Навальковська Марія, учителька.
94. Навальковський Микола, управитель народної школи.
95. Навальковський Яків, управитель народної школи.
96. Неділська Ярослава, дружина директора української гімназії.
97. Николишин Дмитро, вчитель української гімназії.
98. Новацький Адольф, офіціал суду.
99. Оганович Іван, учитель.
100. Онисимов Вінцентій, учитель.

101. Оржеховський Щепан, учитель народної школи.
102. Паль Казимир, професор польської гімназії.
103. Пасіка Михайло, ад'юнкт фінансової дирекції.
104. Пашковський Ігнатій, возний суду.
105. Піатровський Теодозій, офіціал суду.
106. Пілявський Іван, учитель.
107. Піскозуб Владислав, суддя.
108. Піскозуб Едуард, учитель.
109. Побігущий Павло, управитель народної школи.
110. Познанський Едуард, податковий екзекутор.
111. Породко Василь, учитель.
112. Приймакова Євгенія, дружина професора української гімназії.
113. Прокопович Андрій, возний.
114. Проць Антін, возний суду.
115. Райнох, управитель народної школи.
116. Райнохова, вчителька.
117. Ратинський Йосиф, податковий екзекутор.
118. Розвадівна Ванда, вчителька народної школи.
119. Розвадовська Софія, заступник канцеляриста.
120. Роздольська, дружина професора української гімназії.
121. Рубрих Іван, учитель народної школи.
122. Рубрихівна Стефанія, учителька народної школи.
123. Світковська Марія, учителька.
124. Світликова Вікторія, дружина професора української гімназії.
125. Свйонтковський Леон, офіціал.
126. Семьон Юліан, учитель.
127. Сербинський Мечислав, судовий практикант.
128. Сидоровичівна Чеслава, вчителька народної школи.
129. Синорадзський, професор польської гімназії.
130. Сікорський Ромуальд, офіціал суду.
131. Скрутик Антін, возний суду.
132. Скупнявичівна Яніна, вчителька народної школи.
133. Слабий Казимир, урядник служби з продажу тютюну.
134. Слонецький Віктор, контролер.

135. Сролік Павло, возний.
136. Стахник Франц, професор польської гімназії.
137. Стефановичівна Софія, учителька.
138. Стефанюк Петро, шкільний сторож.
139. О. Станецький Іван, катехит української гімназії.
140. Стоєвський Йосиф, старший геометр ґрунтового кадастру.
141. Стульницький Антін, професор польської гімназії.
142. Тейхманн Кароль, управитель.
143. Тейхманн Мальвіна, вчителька.
144. Тимочко Михайло, вчитель.
145. Тимочко Франц, учитель.
146. Тимощук Ґреґор, професор української гімназії.
147. Тишинська Євстахія, учителька народної школи.
148. Торосевич Ізидор, урядник.
149. Тржецька Аврелія, учителька народної школи.
150. Трищила Іван, управитель.
151. Трищила Франц, учитель.
152. Турянський Микола, возний суду.
153. Усик Антін, возний пошти.
154. Фасцішевський Михайло, возний.
155. Халепяк Маріан, офіціал.
156. Хоміцький Йосиф, учитель.
157. Цалинюківна Павлина, вчителька.
158. Цесельський Леопольд, офіціал.
159. Чайківський Йосиф, професор української гімназії.
160. Чехович Еразм, управитель народної школи.
161. Д-р Чижевич Станіслав, комісар фінансової дирекції.
162. Чубатівна Стефанія, учителька.
163. Шайдзінська Марія, учителька.
164. Шиндлер Марцелій, управитель.
165. Шустерівна Емілія, учителька.
166. Щенський Ігнатій, учитель.
167. Щепанський Йосиф, завідувач податкової інспекції.
168. Якубович Марія, учителька.
169. Янішевський Ігнатій, офіціал податкової інспекції.

До емеритів (пенсіонерів) і «вдів по урядниках» зарахували 70 осіб – 42-х чоловіків і 28 жінок[96]. Це:

1. Барціка Емілія, вдова збирача податків.
2. Бернацька Йосифа, вчителька.
3. Білінський Маріан, поштовий підрядник.
4. Богаєвич Богдан, секретар суду.
5. Боґданович Валентина, вдова ад'юнкта повітової ради.
6. Бокайлова Анна, вдова судового офіціала.
7. Боядова, вдова працівника фінансової охорони.
8. Брушкевич Михайло, доглядач в'язнів.
9. Бурдзинський Володимир, поштовий підрядник.
10. Венгржинович Йосифа, вдова збирача податків.
11. Вербовий Микола, судовий радник.
12. Вольфарт Леокадія, вдова збирача податків.
13. Воляновський Ігнатій, працівник фінансової охорони.
14. Гаєвський Антон, працівник фінансової охорони.
15. Галеняк Яків, офіціал.
16. Герасимовська Олена, вдова офіціала.
17. Глинський Володимир, судовий радник.
18. Ґерман Леопольд, поштовий підрядник.
19. Ґерманська Модеста, вдова технічного інспектора.
20. Ґловацька Марія, вдова секретаря повітової ради.
21. Данилевич Павлина, вчителька.
22. Дзенцьоловська Емілія, вдова комісара фінансової охорони.
23. Дзюбакова Йоанна, вдова возного.
24. Завальницький Микола, працівник фінансової охорони.
25. Заремба Марек, податковий офіціал.
26. Захарків Теодор, поштовий підрядник.
27. Звержинський, комісар фінансової охорони.
28. Кавацюк Микола, поштовий підрядник.
29. Каперський Никодим, податковий інспектор.
30. Карпінські Тадей і Софія – сироти рахмістра повітової ради.

[96] *Списки війтів, урядників і вчителів в Коломийському повіті* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 166, арк. 52, 52 (зв.), 53.

31. Кендзерська Валерія, вдова вчителя.
32. Кітова Павлина, вдова збирача податків.
33. Козловська Марія, вдова ад'юнкта.
34. Корбутяк Іван, учитель.
35. Корженевич Володимир, управитель школи.
36. Кощ Валентин, поштовий підрядник.
37. Левицький Іполит, учитель.
38. Луцький Михайло, поштовий підрядник.
39. Марквартирьова Чеслава, вдова офіціала.
40. Масояра Михайло, поштовий підрядник.
41. Насальська Олена, вдова професора гімназії.
42. Нівелінський Антін, судовий радник.
43. Новодворська Вікторія, учителька.
44. Павліщак Василь, управитель школи.
45. Патковський Іван, працівник фінансової охорони.
46. Пельвецька, вдова вчителя.
47. Пільтош Леокадія, вдова вчителя.
48. Подгельський Казимир, суддя.
49. Попадюк Андрій, управитель.
50. Ремішевський, офіціал.
51. Сеніцька Людмила, вдова вчителя.
52. Смалець Альберт, податковий возний.
53. Сороньова Броніслава, вдова судового секретаря.
54. Стефанів Євгенія, учителька.
55. Стефанів Марія, учителька.
56. Тарнавська Теофілія, вдова офіціала.
57. Теліщак Іван, старший офіціал.
58. Тиффергова Йоанна, вдова фінансового надрадника.
59. Трибальський Ґустав, ад'юнкт.
60. Фандарис Тома, управитель школи.
61. Федорович Рафал, секретар суду.
62. Фрік Фільгельм.
63. Цар Ґреґор, учитель.
64. Центнер Іван, поштовий офіціал.
65. Чубатова Юлія, вдова судового радника.
66. Щельбицький Володимир, учитель.

67. Щепеняк Микола, комісар фінансової охорони.
68. Щибальський Щасний, канцеліст повітової ради.
69. Яніцький Йосиф, працівник фінансової охорони.
70. Ярмолович Іван, управитель школи.

Восьмого лютого 1917 р. бурмістр С. Букоємський надіслав листа начальникові Коломийського повіту з проханням звільнити його від обов'язків міського голови, покликаючись на незадовільний стан здоров'я. Виходячи з цього, в рапорті до чернівецького губернатора вказувалося, що в такому разі новим бурмістром можна було б призначити довголітнього члена магістрату українця Йосифа Капка, який «является вполне подходящимъ для заняття этой должности». Для більшої аргументації у рапорті наводили думку радних магістрату — «щоб на засіданнях Магістрату число поляків не перевищувало числа русинів в цели встановленія рівноваги»[97]. Щоб здійснити останнє, пропонували ввести до складу магістрату ще чотирьох українців: директора української гімназії Прокопа Мостовича, колишнього директора приватного банку Захара Скварка, завідувача української народної торгівлі Коновала і суддю Андрія Аронця[98]. Фактично, з'ясувалося згодом, це була особиста позиція вже колишнього бурмістра, українця С. Букоємського.

В такій непростій ситуації, коли місто в лихолітті війни могло опинитися без бурмістра і дієздатного магістрату, 23 лютого відбувається засідання Ради міста під головуванням заступника бурмістра, поляка С. Вербера. На ньому, окрім нього, присутні члени магістрату поляки Альбін Якубовський (одночасно і заступник бурмістра) і Йозеф Стоєвський, а також українці Йосиф Капко (член Ради) і Євстахій Турянський[99]. Виявилося, що, окрім бурмістра, скласти повноваження бажає і радний, член магістрату, поляк Тадеуш

[97] *Протоколи засідань членів магістрату м. Коломиї* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 204, арк. 1.

[98] Там само, арк. 1 (зв.).

[99] Там само, арк. 4.

Зіма. Обмірковуючи такий стан справ, присутні погодилися, що в такому разі нова кількість членів Ради разом із членами магістрату мала б становити 11 осіб – по п'ять поляків і українців, а також один єврей. З цього приводу для урівноваження складу Ради запропонували п'ять нових радних – чотирьох українців (З. Скварка, П. Мостовича, А. Аронця і Миколу Вербового замість Коновала) і одного єврея (Йосифа Тернера)[100].

Однак, як показав час, це відбувалося без дотримання встановлених процедур та інформування неприсутніх членів магістрату, головно поляків. Це стосувалося саме тих чиновників, які лишень де-факто залишалися членами коломийського магістрату ще з австрійських часів, проте де юре жодного разу за часи трьох російських окупацій не брали участі в його роботі.

Противники такого одноосібного рішення магістрату апелювали до чинного навіть в тих умовах статуту міст Галичини від 13 березня 1889 р. На його підставі Коломия входила до 30-ти міст краю, в яких магістрат складався із 36-ти членів і шістьох заступників бурмістра. Це положення підтвердив і новий статут від 3 червня 1896 р. Однак їм пригадали зміст листа С. Букоємського, в якому він запевняв, що

> тому що теперішні відносини у місті перемінилися, з 42.000 мешканців залишилося не цілими 12.000, так і відновлення повної [міської] управи було б получено з великими трудощами[101].

Хоча зауважмо, що 36-х членів магістрату можна було затвердити лише в тому разі, якщо місто мало б під ту пору понад 20 тис. мешканців. Лишень тоді Коломия підтвердила б попередній (довоєнний) статус міста – центру політичної округи. Отож було зрозуміло, що кожна із сторін конфлікту стоятиме на своєму.

Як показують документи, в середовищі коломийського муніципалітету розгорівся конфлікт саме на національному

---

[100] Там само, арк. 5, 6.
[101] Там само, арк. 3.

ґрунті. Майже два місяці перемовин результату не дали, а тому 24 квітня до маґістрату надійшла термінова телеґрама такого змісту:

Внаслідок телеграфічного розпорядження пана Чернівецького губернатора доручаю маґістрату негайно провести встановленим порядком нові вибори бургомістра його заступників та всіх членів маґістрату і про день виборів донести мені. Начальник Коломийського повіту[102].

Це вже була офіційна позиція окупаційної адміністрації, а тому треба було її виконувати за будь-яких обставин.

Лишень 8 травня 1917 р. в ратушевій залі відбулися загальні збори представників коломийської громади. Переважну більшість на них становили коломийські поляки, значну меншість – українці, євреї та німці. Однак, не дійшовши згоди з організаційних питань щодо майбутніх виборів і, незважаючи на заклики чиновників маґістрату щодо важливості зібрання, всі вони почергово демонстративно залишили залу[103].

Ось як згадував про ці події В. Глинський, чиї спогади дотепер були єдиним достовірним джерелом з історії цих коломийських виборів:

У неділю 20/5 відбулися в залі маґістрату бурхливі збори всіх повнолітніх і до громади коломийської приналежних горожан, щоби рішити спосіб вибору заряду міста. В зборах взяло участь кількасот горожан всіх народностей. Зала була повна. Сецесіонували найперше жиди з приводу, що міщани-поляки запротестували проти запропонованого вибору жида (Оренштайна) на другого заступника предсідателя зборів, а опісля також Ціманда на секретаря. Предсідателем збору вибрано д-ра Красніцького, першим заступником професора Кузьму і другим суддю Піскозуба (а третім Фріцарна), секретарів покликав предсідатель Штенцля і Печарського. По ... жидів, хотіли поляки перехитрити русинів-українців, ставлячи внесок (Євстахія Турянського і Красніцького), щоби остаючих в Коломиї старих 11 членів старої, на основі законів австрійських вибраної Ради міської, узнати за легальну репрезентацію міста і їм віддати управу міста.

---

[102] *Листування з чернівецьким губернатором про проведення виборів бургомістра і членів магістрату м. Коломиї* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 232, арк. 8 (зв.).

[103] *Протоколи засідань членів магістрату м. Коломиї* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 204, арк. 14, 14 (зв.).

З тих 11 членів, які якраз суть самі поляки, двоє єсть тяжко (невилічимо) хворі. (Заремба осліп, а Кореневич не стає з ложа, отож лишається лише 9). Русини-українці, присутні на зборах, супротивилися цьому (Капко, Мостович, Скварко, Лазаренко) і жадали вибору нового на час інвазії важного заряду міста з 24 членів; а щоби довести остаточно до згоди, посунулись у своїх уступках так далеко, що рішилися узнати 9 членів старої Ради яко легальну репрезентацію міста, але, жадаючи доповнити цю репрезентацію до 24 членів, через вибір нових 15 членів, у яких має ввійти 9 українців, 5 жидів і один німець. При голосуванні над цим внесенням українців (заряджені через предсідателя в цей спосіб, щоб ті з присутніх, котрі суть за тим, мають станути під вікнами по правій стороні зали, а котрі суть проти нього, мають станути коло дверей по лівій стороні), хотя й ще не всі ушикувалися, поспішився предсідатель оголосити, що більшість є проти внесення українців. Це обурило всіх українців, котрі цей час опустили залу магістратську і зібралися в Народнім домі на нараду над протестом. Там явилося також кількох жидів осцеспоністів (всіх було звиж 50) і поручили комітетові організаційному давніше вибраному, до котрого додали ще Скварка і Капка, щоби, спільно з комітетом жидівським, пребували з поляками, наколиби ті цього бажали, увійти в компроміс на тій основі, щоби внесення українців удержати в силі, але з тим застереженням, що вибір нових 15 членів заряду міста має відбутись після національних курій, так що самі українці з-поміж себе виберуть 9, а жиди і німці 6 членів. Поляки були сконстерновані сецесією українців. Красніцькіий предложив Кузьмі слідуючогог дня до підпису протокол зборів, але що там були неточно вписані ставлені внесення і запавши рішення, відмовив Кузьма підпису. Здаєсь, що прийде до нових зборів, бо якби магістрат відіслав цей протокол губернаторові в Чернівцях, тоді поїде там українська депутація з протестом і поясненням»[104].

І все-ж таки, допоки існувала конфронтація у взаєминах між громадою міста, підконтрольний російській окупаційній адміністрації *Виконавчий комітет депутатів солдатів, робітників і громадських організацій міста Коломиї* вже 6 червня 1917 р. настійливо рекомендував бурмістрові «вибори провести пропорційно чисельності кожної народности міста Коломиї»[105]. Тому як певний

[104] Володимир Глинський, *Щоденник 1916–1920 рр.,* Коломия 2010, с. 47–48.

[105] *Листування з чернівецьким губернатором про проведення виборів бургомістра і членів магістрату м. Коломиї* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 232, арк. 21.

компроміс було вирішено провести спочатку збори кожної з національностей міста і делеґувати на загальні збори своїх представників.

Збори єврейської громади, які відбулися 27 травня в ратушевій залі і були, мабуть, найкоротші з усіх подібних, визнали ситуацію, що склалася, проблемною і постановили обрати делеґатів на майбутні збори. Ними стали Ізмаїл Циманд і Яків Оренштайн. Ось як про це свідчать історичні документи:

В першим ряді отворив згромадженє Пан Бурмістр проф. Вербер, котрий обяснив в якій ціли запросив те зібранє, позаяк теперішна Власть веліла єму, щоби, заким наступить вибір заряду міста засягнути вперед опініі кождої народности зосібна.

В тій ціли веліла Власть щоби кожда народність вибрала своїх двох повновласників, щоби з ними в справи вибору заради міста ся порозуміти.

По промові й проф. Вербера приступлено до вибору предсітателя нинішнього зібраня і вибраними зістали загальним голосованєм слідуючі.

Генрік Кестен яко предсідатель.

Ілія Ціманд яко переводець.

Перший забрав голос п. Яков Оренштайн обговорюючи також ціль того зібраня пропонуючи, щоби в першім ряді вибрати згаданих двох делєґатів взглядно повно власників котріби мали з делєґатами иншої народности обговорити справу виборів будучого заряду міста при комісару теперішньої власти.

Внесок зістав принятий і приступлено до вибору двох повновласників взглядно делєґатів.

Вибір пав на Якова Оренштайна і Ілиї Ціманда.

Зібранє ухвалило, щоби делєґати осьвідчили делєґатам иншої народности як також теперішній Власти, що жадають при виборах до заряду міста курії національної, з тим, що при заряді міста має бути 1/3 часть членів жидів, однак уповажнюють своїх повновласників Оренштайна і Ціманда до угоди, даючи їм в тім напрямі повну повновласть.

Згромадженє ухвалило одноголосно, що члени старої ради мійської, котрі тепер ся тут знаходять, не мають по мислі австрийського закона права урядованя в тим характері позаяк суть здекомплєтовані, в слід чого чинностий теперішних, вигляд веденє мійської господарки їм в характері старої ради мійської віддати не можна.

В дальшій черзі зістала через пп Кріґсмана і Оренштайна порушена справа теперішньої господарки мійської і заряд маєтків жидівських,

но на внесок п. Ціманда зістала та справа вилучена, яко не належача до обрад нинішнього засіданя.

По промові Лібера Щалера і инших в предметі нинішнього згромадженя, замкнено згромадженє[106].

Збори українців і німців Коломиї відбулися 28 травня 1917 р. в два тури: спочатку в залі магістрату (де присутнім поза будь-яким дозволом намагався бути С. Вербер), а згодом, по обіді, в залі Народного дому. Головував на них професор гімназії Йосиф Чайківський, секретарем обрали Юліана Колцуняка.

А ось як про це записали у протоколі зборів:

Збори отворив в салі засідань громадської ради м. Коломиї о годині 3 $^{1}/_{2}$ попол. тимчасовий заступник бурмістра п. Станіслав Вербер відчитанєм письма п. правит. комісаря, в якому той взиває бурмістра занятись скиликаням 3 віч а се: Українців, Поляків і Жидів в ціли вибору по 2 делєґатів і обговореня способу переведеня виборів до тимчасової управи міста та становища щодо 11 давних автономно вибраних членів мійської ради. По візваню п. Вербера приступити до дневного порядку нарад збори вибрали одноголосно предсідателем зборів проф. п. Осипа Чайківського, який покликав на секретаря п. Юліяна Колцуняка. З огляду на те, що на збори явились також представники народности німецької а п. Вільгельм Фрік заявив, що він являється представником Німців — вибрали збори одноголосно також п. Вільгельма Фріка до президії. По заяві п. Вербера, що він на зборах буде і мусить бути присутний і то як урядова особа, бо до сього чуєсь управненим на підставі прочитаного щойно письма — відчитано ще раз дотичне письмо, почім по виводах п. Захара Скварка, який доказував, що присутність дальша п. Вербера на зборах як урядової особи не є оправдана ані текстом відчитаного письма, ані загально зобов'язуючими законами, збори на його внесенє більшістю 21 (двайцять один) голосів на 40 (сорок) учасників зборів рішили о годині 4 15 попол. перенести сі наради до льокалю «Народнього Дому» - почім переходять учасники до льокалю Народного Дому.

В льокали «Народнього Дому» предсідатель сконстатував о годині 4 30, що є присутних 41 (сорок один) учасників, почім доповнено президію вибором п. нотаря Осипа Капка. На внесенє п. Кузьми Леонтія збори одноголосно вибрали 2 делєґатами Українців панів: Прокопа Мостовича, професора гімназії та Осипа Капка нотаря.

П. Вільгельм Фрік заявляє, що народности німецькій формально не дано можности переведеня вибору своїх делєґатів так як не скликано для неї окремих зборів все ж таки та народність вибрала собі його своїм делєґатом і представляє його як такого — наколиб однак власти

---

[106] *Протоколи засідань членів магістрату м. Коломиї* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 204, арк. 29, 29 (зв.), 30.

з тим незгодились то просить він, щоб вибрані делєґати українці взяли на себе заступництво інтересів німецької народности Коломиї — що збори оплесками одноголосно приймають до відома.

На внесенє п. Юліяна Колцуняка по переведеню основної дискусії збори одноголосно ухвалили отсі резолюції а заразом директиви для вибраних делєґатів Українців і Німця:

1) Збори стверджують передусім, що одинокою правною репрезентацією міста малаби бути давня мійська рада, складаючася з 36 радних, вибрана на основі австрийського громадського закона, стверджують одначе, що під теперішню пору в Коломиї є лиш 10 членів тоїж Ради а вони після закона громадського по причині браку комплєту не суть в можности повзяти жадної важної ухвали а що більше навіть на жадну нараду не могуть зійтися бо нема кому їх на нараду скликати тому, що так бурмістр як і його заступник з Коломиї ще перед роком виїхали а п. Патковскі уходячий за асесора заступника бурмістра ним не є тому, бо вибрано його в присутности лише 14 радних (як свідчить протокол дотичного засіданя перехований в актах маґістрату) місто жаданих 27 отже нелєґально і супроти того під ніяким услівєм не можуть уважати їх лєґальною репрезентацією міста, тим більше, що всі 10 згаданих членів давної Ради належать до одної лише народности (польської).

2) Супроти сего як також в виду того, що управою міста займаєсь тепер тимчасова управа накинена місту старим росийським правительством без вибору і вислуханя голосу горожан м. Коломиї збори уважають конечним вибранє негайно тимчасової управи міста, в склад якої входилиб вибрані представителі усіх 4 народів замешкуючих Коломию с.є. Українців, Поляків, Німців і Жидів.

3) (Цей пункт записано на полях документа, мабуть Ю. Колцуняком, який засвідчив його власним підписом. — І. М.) Число представників тимчасової управи, яка має бути вибрана по національним куріям має виносити найбільше 15-16 осіб з тим, що в тій управі представників української народности не може під жодним услівям бути менше від числа представників народности польської.

4) Право вибору тимчасової управи міста має прислугувати всім австрійським горожанам мужеського пола, що є повнолітні (угорі над цим словом записано у дужках *24 літ.* — І. М.), власновільні і принайменше від 1 січня 1917 [р.] в Коломиї мешкають — впрочім як в сій так і в инших справах зв'язаних з виборами — збори лишають вибраним делєґатам свобідну руку.

По ухваленю сих резолюцій коли більше ніхто не забирав голосу предсідатель оголосив збори о 6й год. за покінчені з тим, що протокол передсть тимчасовому маґістратови до дальшого представленя[107].

---

[107] Там само, арк. 24, 24 (зв.), 25, 25 (зв.).

Збори польської громади відбулися 10 червня 1917 р. Ось як про це записали у протоколі засідання:

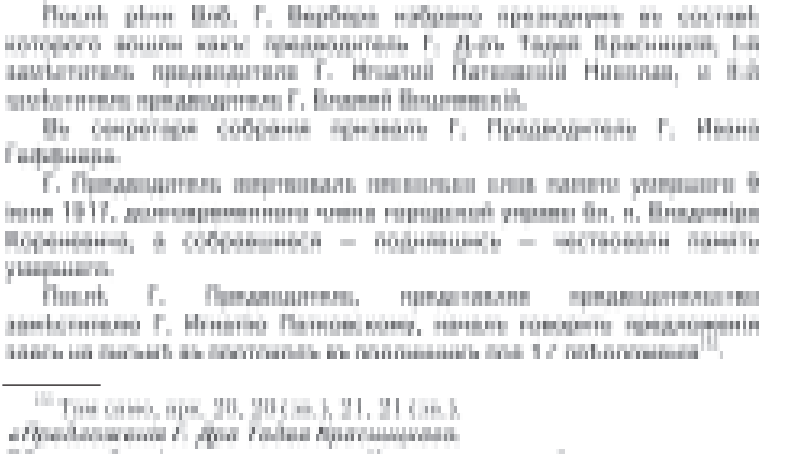

---

[1] Так само, арк. 20, 20 (зв.), 21, 21 (зв.).

Вбл. Г. Верберъ сделалъ предложеніе чтобы перевести выборы в городскую управу съ всякой народностью пропорціонально къ количеству остающихся въ настоящее время въ городѣ граждань гор. Коломыи относительно народности, равно же чтобы по мнѣнію упомянутого выше письма Г. Комиссара Коломыйскаго уѣзда выбрать 2 уполномоченныхъ в комитете.

Г. Вирскій дѣлаетъ предложеніе чтобы избрать выборныхъ, которые пошлибъ къ Г. Комиссару Коломыйскаго уѣзда и изложить что собраніе граждань города Коломыи польской народности требуетъ, чтобы должность в магистратѣ исполняли чины прежней городской управы и чтобы в эту управу вошли представители со всякой народности пропорционально изъ решительныхъ голосовъ.

Г. Слонецкій дѣлаетъ одинаковое предложеніе съ Г. Д-ромъ Тадеемъ Красніцкімъ.

Г. Лопатка дѣлаетъ слѣдуещее предложеніе.

"1. Сегодняшнее собраніе поручаетъ теперешнему Правленію города Коломыи, какъ навязанному прежней царской системой, въ самому непродолжительном времени уступить.

2. Сегодняшнее собраніе избираетъ 2 выборныхъ и поручаетъ имъ войти в компромисъ съ выборными украинскими и еврейскими, при чемъ эти польские выборные должны имѣть на виду польскія дѣла и общее добро города Коломыи и не должны допустить къ куріяльныхъ выборамъ по народності".

города Коломыи ассесору г. Игнатію Патковскому и дальшихъ 10 членамъ городской прежней управы.

4. Главное собраніе гражданъ польской народности принимаетъ къ свѣдѣнію докладъ Дра Тадея Красніцкаго этого содержанія, что г. Дорошенко, комиссаръ русскаго временного Правительства для черновецкой губерніи (къ которой принадлежитъ Коломыя) 27 мая 1917 представителямъ польской и украинской народности въ присутствіи г. бургомистра Вербера и г. Комиссара русскаго временного Правительства для Коломыйскаго уѣзда точно объявилъ, что они русское временное Правительство, они комиссаръ этого Правительства для Коломыйскаго уѣзда въ дѣлахъ самоправленія города Коломыи не давятъ и не будутъ давать никакихъ приказовъ, повелѣній ни порученій и что граждане города Коломыи должны самые установить, какъ это самоправленіе должно быть сорганизовано.

Въ виду того

5. Главное собраніе гражданъ польской народности протестуетъ противъ порученію г. Комиссара русскаго временного Правительства для коломыйскаго уѣзда отъ 19 мая (старого стиля) № 61, какъ предисловному объясненію г. Дорошенко, главное собраніе гражданъ польской народности объявляетъ, что не наберетъ никакого изъ своихъ двухъ представителей польской народности въ Комитетъ, какой г. Комиссаръ Коломыйскаго уѣзда хочетъ созвать для назначенія

Г. Вишневскій относительно предложеній Г. Д-ра Красіцкаго дѣлаетъ предложеніе: "Главное собраніе гражданъ города Коломыи польской народности заявляетъ, что если бы вслѣдствіе этого рѣшенія какіе нибудь Поляки взяли участіе въ выборахъ и кого нибудь изъ Поляковъ въ случаѣ временнаго Правленія городского избрали — этого шага будетъ противорѣчащій положенію всѣхъ Поляковъ въ Коломыи".

Г. Станькевъ дѣлаетъ votum separatum противъ предложенія Г. Вишневскаго.

Г. Д-ръ Штенцель дѣлаетъ предложеніе, чтобы собраніе избрало депутацію къ Г. уѣздному Комиссару, которая представила бы протест Д-ра Красіцкаго.

Г. Иванъ Троцкій дѣлаетъ предложеніе закрыть дебату.

Г. Председатель даетъ предложеніе Г. Троцкаго подъ голосованіе, который было большинствомъ собравшихся рѣшенъ, въ виду чего приступлено къ голосованію, а Г. Председатель позвалъ на секретаря Г. Гофбауера.

Г. Председатель далъ подъ голосованіе 1-е предложеніе Г. Вербера, чтобы перевести выборы въ городскую управу по всякой народности пропорціонально къ количеству оставшихъ въ настоящее время в городѣ Коломыи относительно народности, равно, чтобы по мнѣнію упомянутого выше письма Г. Комиссара Коломыйского уѣзда избрать 2 уполномоченныхъ въ Комитетъ.

На это предложеніе дали голосовъ 8 человѣкъ противъ 99, ввиду чего предложеніе не принято.

II. Предложеніе Г. Д-ра Тадея Красіцкаго противъ всякое рѣшенія отдѣльно. Резолюціи I, II, III, IV і V в одинъ голосъ рѣшено за

вопросовъ соеденненныхъ изъ замѣренными выборами новыхъ членовъ городской Управы или городского управленія, — а то тѣмъ болѣе, что Комитетъ, сложенный изъ 6 лицъ, по два изъ народности польской, украинской и еврейской, вредитъ Полякомъ въ пользу Украинцовъ и евреемъ и вредитъ даже Украинцамъ въ пользу евреевъ, такъ какъ въ Коломыи есть въ настоящее время Украинцовъ гораздо больше чѣмъ евреевъ, а Поляковъ гораздо больше, чѣмъ евреевъ и украинцовъ вмѣстѣ. — Кромѣ того есть въ Коломыи Нѣмцы, въ количестве не меншемъ какъ евреи, а Нѣмцы въ замѣренномъ Комитетѣ не имѣютъ замѣстительства.
6. Главное собраніе гражданъ польской народности объявляетъ загѣмъ, что не будетъ разсматривать ани рѣшать ани способу для выборовъ, ани количества должныхъ быть избранными новыхъ членовъ городской Управы или Правленія городского, ани равноже не будетъ рѣшать о судьбѣ тихъ 11 членовъ прежней городской Управы, которые предыдущимъ Правительствомъ русской Державы были устранены отъ должности; в во виду этого
7. Главное собраніе гражданъ польской народности протестуетъ противъ какимъ небудъ выборамъ новой городской управы или

резолюцій VI дало голосъ 100 а противъ 7 лицъ — резолюція VI была рѣшена значительнымъ большинствомъ голосовъ.

III. Предложеніе Г. Вишневского: "Главное собраніе гражданъ города Коломыи польской народности замѣчаетъ, что еслибы мимо этого рѣшенія какіе нибудь Поляки взяли участіе въ выборахъ и кого нибудь изъ Поляковъ въ случаѣ временного Правленія городского избрали — этотъ шагъ будетъ прекословнымъ положенію всѣхъ Поляковъ въ Колом" — рѣшено значительнымъ большинствомъ голосовъ.

По виду рѣшенія предложеній Г. Д-ра Тадея Красніцкаго, не давая предложеній Г. Вирского отдѣльно подъ голосову — признавая судьбу этого предложенія рѣшену черезъ голосовку под предложеніями Г. Д-ра Красніцкаго.

IV. Предложенія Г. Лопатки:

"1. Сегодняшнее собраніе поручаетъ теперешнему Правленію города Коломыи, какъ навязанному прежней царской системой, въ санону непродолжительномъ времени уступить.

2. Сегодняшнее собраніе избираетъ 2 выборныхъ и поручаетъ имъ войти в компромисъ съ выборными украинскими и еврейскими, при чемъ эти польские выборные должны имѣть на виду польскія дѣла и общее добро города Коломыи и не должны допустить къ куріяльныхъ выборамъ по народности"

на предложеніе дало голосовъ 3 чѣловѣка, въ виду чего Г. Предсѣдатель констатировалъ, что предложенія эти не рѣшены.

V. Предложеніе Г. Малиновского поставленъ сейчасъ послѣ голосовки надъ пръдложеніями Г. Лопатки, чтобы набрать выборныхъ в цѣли согласия с выборными украинской и еврейской народности — на предложеніе дало голосовъ 7 лицъ во виду чего предложеніе не рѣшено.

VI. Предложеніе Г. Трищила ровно не вставленъ после голосовки подъ предложеніемъ Г. Малиновского, чтобы въ отдѣльномъ письмѣ предложить протоколъ съ сегодняшнего собранія временному Правленію въ Петроградѣ и Губерніи въ Черновцѣ — рѣшено значительнымъ большинствомъ голосовъ.

На этомъ протоколъ конченъ въ 8 ч. 55 минутъ вечера.

Предсѣдатель: Д-ръ Тадей Красніцкій, с. р.

Секретаръ: Иванъ Геффнеръ, с. р.[108]

временного городского Правленія и устанавляетъ на этые выборы не явится и въ выборахъ не принимать никакого участия.

Коломыя, 10 іюня 1917 н. ст.

Дѣлающій предложеніе: Дръ Тадей Красницкій, с. р.

[109] Там само, арк. 19, 19 (зв.), 22, 22 (зв.), 23.

Щоправда, згоди сторони таких перемовин (з одного боку — поляки, з другого — українці, німці та євреї) не дійшли. Це змусило Захара Скварка внести пропозиції щодо громадських виборів у Коломиї:

Захар Скварко, директор "Покутського Союза" в Коломиї вносить

Представленє в справі громадських виборів міста Коломиї

До Високоповажаного фактично урядуючого Начальства міста Коломиї

На основі §31 ординації виборчої для громад Галичини (закон з 12.8.1866 В(існик) з(аконів) кр(аєвих) і закона гром(адського) з 17.6.1874 В(існик) з(аконів) кр(аєвих) ч. 48) вносить отсим підписаний

Представленє

в справі громадських виборів для міста Коломиї до рук Високоповажаного фактично урядую чого Начальства міста Коломиї з просьбою о предложенє сього представленя до порішеня відповідним компетентним Властям, яким предложено протокол з передвиборчих зборів відбувших ся в Коломиї дня 20 (7 ст. ст.) мая 1917.

Отсе своє представленє вносить підписаний із слідуючих причин фактичних і правних:

Внаслідок публичної відозви Вп. Начальства відбулися в дни 20 (7 ст. ст.) мая 1917 в салі магістрату в Коломиї збори горожан сего ж міста в справі виборів автономної репрезентації зглядно ради міста Коломиї.

На тих зборах зяавив Вп. Д-р Тадеуш Красніцкі, що: 1) він і 10 инших горожан Коломиї, а се: 2) Юзеф Хщановскі Францішка, 3) Еразм Чеховіч, 4) Д-р Станіслав Гачевскі, 5) Влодзімєрж Корженевіч, 6) Ігнаци Патковскі Міколая, 7) Єнджей Піскозуб Якуба, 8) Евстахи Туржанскі, 9) Антоній Віммер, 10) Блажей Вісьньовскі і 11) Генрік Заремба — внесли до окупаційних ґуберніяльних Властий протест (підкреслено в оригіналі. — І. М.) проти дозволених виборів автономної репрезентації для міста Коломиї на час воєнної окупації на тій основі, будьтоби виключно лише вони, се є повисші 11 осіб, є управнені репрезентувати і адмініструвати громаду Коломия на тій підставі, що вони враз з иншими майже від року неприсутними в Коломиї із теперішнього місця побуту незвісними 25 особами перед 6 літами були вибрані до ради міста Коломиї, і що неприсутнього бурмістра (І. Клєського), зглядно неприсутнього його заступника (Д-ра Ляндав-а) має заступити мнимий асесор п. Ігнаци Патковскі Міколая.

На дотичних виборах виказали 1) нотар п. Йосиф Капко і 2) підписаний Захар Скварко, що дотичний протест немає ніякого попертя ні в постановах австрійських законів, ні у фактичних відносинах.

Одначе супроти того, що в дотичнім протоколі зборів з дня 20 н. ст. мая 1917 — на жаль — зовсім поминено правні і фактичні виводи п. Йосифа Капка і підписаного (як також хибно подано деякі внесеня і факти), задля чого заступник предсідателя зборів п. Л. Кузьма відмовив свого підпису на дотичнім протоколі) — які то виводи виказували наглядно конечну потребу вибору нової автономної репрезентації для міста Коломиї на час окупації і супроти того, що дотичний протокол , в якім затемнено правні і фактичні відносини, Високоповажане Начальство предложило відповідним політичним властям, підписаний позволяє собі отсим основнійше справу представити і роз'яснити як з правного, так і з фактичного боку і просити вислати се представленє вслід за протоколами зборів з дня 20 н. ст. мая 1917.

По мисли австрійських законів, а саме закона громадського і ординації виборчої для громад Галичини з 12.9.1866 В(існик) з(аконів) кр(аєвих) ч. 19 — :

1) Громаду міста Коломиї має репрезентувати Рада громадська і Старійшина (зверхість) разом із 36 радних (§§ 12 і 14);

2) "Начальник громади або в случаю перешкоди також заступник скликує Раду на засіданє; кожде засіданє скликане не в той спосіб, є неправне та запавши рішення неважні (підкреслено в оригіналі. — І. М.)" (дослівно §41);

3) "Рада не може рішати, наколи більше ніж половина радних не є присутня на засіданю" (§42);

4) "На засіданнях провадить Начальник громади а в случаю перешкоди його заступник. Засіданє, без захованя сего припису відбуте, є неважне" (підкреслено в ориґіналі. — І. М.) (§45);

5) В случаю, коли ані начальник, ані його заступник не можуть урядувати, заступає їх на час перешкоди недовшої від одного року — асесор (реґулямін міста Коломиї на основі законів громадських §§ 49 і 55 зак(ону) гром(адського) з 12.8.1866 та зак(ону) гром(адського) з 17.6.1874 В(існик) з(аконів) кр(аєвих) ч. 48);

6) "До важности вибору громадської старшини, се є, начальника, заступника і асесорів, є потрібна присутність «що найменше 3/4 частий членів Ради" (отже 27 членів) — §§ 36, 37, 38, 40 і 42 ординації виборчої з 12.8.1866 В(існик) з(аконів) кр(аєвих) ч. 19).

Бурмістр міста Коломиї п. Клєскі, його заступник Д-р Ляндав і кромі них ще 23 инших членів ради (2 з яких померло), виїхали — деякі перед 2, а деякі майже перед 1 роком, і теперішнє місце їх побуту є незвісне в Коломиї, і як свідчить протокол "засідання ради громадської" в Коломиї з 18.5.1915, перехований в актах маґістрату, перебуваючий тепер в Коломиї п. Іґнаци Патковскі Міколая (названий в протесті "асесором") був вибраний "асесором" на засіданю Ради громадської при участи всього 14 радних (замість законом вимаганих 27 членів), отже на засіданю, яке ніякої важної ухвали не могло повзяти,

а проте вибір п. Патковского на асесора є законно неважний (підкреслено в оригіналі. — І. М.) і тому п. Патковскі як асесор в Коломиї не істнує (підкреслено в ориґіналі. — І. М.), тим більше, що і дозволений реґуляміном міста Коломиї один рік «асесорства» п. Патковского минув вже з днем 18.5.1916.

Кромі всего повислого, повинні 11 остаючі в Коломиї радні — з яких 2 є тяжко хорі — без старшини (зверхности) громадської не можуть по мисли §22 зак(ону) гром(адського) з 12.8.1866 законно важно вибрати старшини громадської і доповнити раду заступництвом та важно заступати всі виборчі кола Коломиї.

З представленого слідує, що вносячи протест оставші в Коломиї 11 членів Ради громадської не становлять вимаганого законом комплєту до якого-небудь важного законного (підкреслено в оригіналі. — І. М.) рішення і не є вони навіть в можности зійти ся на законно важне (підкреслено в оригіналі. — І. М.): засіданє супроти неприсутности в Коломиї старшини громадської і тому не мали вони і права вносити протест іменем Ради громадської міста Коломиї (підкреслено в ориґіналі. — І. М.).

Щоби справа стала яснішою, представмо собі часи і відносини зовсім нормальні, в яких на 36 радних 25 враз з громадською старшиною або цілком не присутні в Коломиї або з причин фізичних або якоїсь vis maior не є в силі брати участь в засіданнях і адміністрації громади.

Сеж розуміє кождий і не юрист, що тоді оставші 11 а властиво лише 9 радних без громадської старшини не були би по мисли наведених законних постанов управлені відбувати законно важні засідання законно важно репрезентувати і адмініструвати громаду Коломиї.

А з тим случаєм сходять ся зовсім і теперішні відносини, при яких 25 членів громадської Ради враз зі Старшиною майже від пів року не є присутні в Коломиї з причин ноторичних так і фізичної неможливости як і задля vis maior не можуть брати участи в адмініструванні громади.

Не можна преціньзадля того оставати при тім, щоби всі жителі громади Коломиї в XX столітю і до того ще в часах так виїмкових і тяжких як воєнні, не мали відповідної, їх жизненим інтересам відповідаючої, зорґанізованої, автономної, громадської репрезентації і управи, до того в часах, коли і окупаційні власти оставляють сю справу свобідній волі австрійських громадян міста Коломиї.

Супроти всего наведеного, протест проти намірених виборів відповідної автономної репрезентації і управи міста Коломиї на час воєнної окупації не лише не є узасаднений в австрійських законах, але навпаки, переведеня таких виборів являється законною конечністю, а кромі того і сучасні фактичні відносини, при яких хибує відповідної державної екзекутиви і проявляєть ся в певних напрямах щораз більш анархія, горожами міста Коломиї зорґанізували собі відповідну

автономну репрезентацію і управу — оперті на загальнім довірю і слухняности всіх суспільних і національних мас замешкуючих Коломию, і щоби авторітетна громадська управа може зорґанізувати відповідну всесторонну охорону і опіку горожан міста Коломиї.

Захар Скварко, в. р.[110]

Внаслідок революційних настроїв, громадянських заворушень в Росії, ситуації на Східному фронті 14 червня 1917 р. комісар Коломийського повіту наказав бурмістрові Коломиї і членам магістрату скласти свої повноваження[111]. За два дні, 16 червня, було утворено *Тимчасовий міський комітет,* до якого ввійшло сім представників від усіх національних громад міста. Від українців до складу комітету делеґували нотаря Йосифа Капка і директора гімназії Прокопа Мостовича, від поляків — Владислава Дроздевича і професора гімназії Яна Ґурчака, від євреїв — Еліяша Циманда і Лейбеша Горовіца, від німців — Вільгельма Фріка. Головою комітету одноголосно обрали українця Й. Капка, якому доручили тимчасово виконувати обов'язки бурмістра Коломиї[112].

Незважаючи на певні ознаки лібералізації життя в місті за доби царського Тимчасового уряду, окупаційна влада активно складала списки діячів громадського й культурного життя.

«Список интелегентныхъ лицъ города Коломыи» від 22 червня 1917 р. зафіксував таких коломийців-чоловіків (45 українців, 60 поляків, шість євреїв та двох німців)[113]:

1. Арбербовер Еміль, 43 роки (вул. Млинська-вижня, 44), вчитель.

---

[110] Там само, арк. 34.

[111] *Протоколи засідань членів магістрату м. Коломиї* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 204, арк. 43.

[112] Там само, арк. 45, 45 (зв.).

[113] *Циркуляр чернівецького губернатора про формування робочих дружин з числа військовозобов'язаних і списки військовозобов'язаних м. Коломиї* / ДАІФО, ф. 603, оп. 1, спр. 73, арк. 38—41.

2. Аронець Андрій Васильович, 31 рік (вул. Костюшка, 34), член повітового комітету.

3. Атаманюк Стефан, 44 роки (вул. Яблунівська, 1665), залізничник-пенсіонер.

4. Бакись Зиґмунд, 18 років (вул. Костюшка, 35), студент.

5. Баранюк Франц, 46 років (Вінцентівка, 686), чиновник староства.

6. Безик Генріх, 21 рік (вул. Міцкевича, 19), студент.

7. Берінберґ Яків, 48 років (вул. Староміська, 486), чиновник.

8. Білоус Антон, 37 років (вул. Тарнавська, 712), учитель.

9. Блажек Рудольф, 39 років (Ринок, 168), учитель.

10. Боєвський Владислав, 25 років (вул. Коперніка, 20), банківський чиновник, *глухий*.

11. Бопсемський Павло, 29 років (вул. Шевченка, 9), чиновник.

12. Бролінський Лев, 21 рік (вул. Старогончарна, 689), гімназист.

13. Букосинський Євстахій, 43 роки (вул. Млинська-нижня), чиновник.

14. Букшований Остап, 18 років (вул. Шимкевича, 822), вчитель гімназії.

15. Вербер Станіслав, 36 років (вул. Тарнавських, 855), бурґомістр.

16. Винницький Франц, 27 років (вул. Баньковська, 79), прикажчик.

17. Вірський Адольф, 37 років (вул. Архікнязя Рудольфа, 127), учитель.

18. Вомзнер Тадеуш, 31 рік (вул. Яґайлонська, 65), чиновник.

19. Гаєвський Микола, 37 років (вул. Собеського, 42), вчитель.

20. Гаєк Франц, 38 років (вул. Мнихівка, 75), управитель маєтку.

21. Галиняк Маріан, 30 років (вул. Кілінського, 10), чиновник.

22. Гасліндорф Герш, 20 років (вул. Кам'янецька, 425), прикажчик.

23. Гаузер Кароль, 35 років (вул. Вербова,7), помічник провізора.

24. Гефнер Іван, 29 років (вул. Смольки, 16), чиновник.

25. Глинський Едмунд, 43 роки (вул. Міцкевича, 14), чиновник.

26. Гурчак Ян, 40 років (вул. Яґайлонська, 2), вчитель гімназії.

27. Дембський Генрік, 40 років (вул. Архікнязя Рудольфа, 139), професор гімназії.

28. Долинський Фелікс, 33 роки (вул. Костюшка, 8), управитель друкарні.

29. Дубельський Юліан, 44 роки (вул. Мнихівка, 39), учитель.

30. Дудка Микола, 48 років (вул. Дідущицьких, 8), чиновник суду.

31. Задембський Франц, 29 років (вул. Боднарська, 32), вчитель.

32. Заїмський Чеслав, 25 років (Баґінберґ, 158), юрист.

33. Зачек Стефан, 36 років (вул. Замкова, 23), професор гімназії.

34. Івасюк Микола, 38 років (вул. Тарнавських, 763), чиновник пошти.

35. Камінський Михайло, 41 рік (вул. Мнихівка, 83), чиновник.

36. Карцхо Еміль, 22 роки (вул. Старогончарна, 123), вчитель.

37. Катео Адам, 21 рік (вул. Костюшка, 35), юрист.

38. Кжижановський Франц, 41 рік (вул. Архікнязя Рудольфа, 94), вчитель.

39. Кміцекевич Костянтин, 43 роки (вул. Староміська), чиновник.

40. Книш Михайло, 37 років (вул. Собеського, 41), учитель гімназії.

41. Коберський Роман, 32 роки (вул. Староміська, 911), професор гімназії.

42. Конечний Зіслав, 28 років (вул. Яґайлонська, 19), студент.

43. Коновалов Микола, 34 роки (Ринок, 48), начальник *Товариства народної торгівлі*

44. Копчинський Бруно, 36 років (вул. Крашевського, 44), чиновник.

45. Корбутяк Микола, 25 років (вул. Дідущицьких-бічна), богослов.

46. Кпожицький Йосиф, 48 років (вул. Млинська-нижня, 30), екзекутор.

47. Лазаренко Михайло, 33 роки (вул. Мнихівка, 75), учитель.

48. Леонтович Іван, 24 роки (вул. Дідущицьких, 18), директор театру.

49. Лещинський Тадеуш, 36 років (вул. Староміська, 911), професор гімназії.

50. Лисяк Роман, 38 років (вул. Коперніка, 22), професор гімназії.

51. Лучинський Антон, 33 роки (вул. Крашевського, 4), завідувач училища.

52. Мальц Броніслав, 34 роки (вул. Гетьманська, 12), учитель.

53. Маринський Йосиф, 46 років (вул. Міцкевича, 2), чиновник.

54. Маркусь Імбер, 27 років (вул. Банковська, 9), фармацевт.

55. Мацькевич Матвій, 42 роки (вул. Дідущицьких, 19), чиновник пошти.

56. Мигденюк Петро, 29 років (вул. Крашевського, 44), чиновник канцелярії.

57. Мистецький Едмунд, 28 років (вул. Староміська), вчитель.

58. Михалевський Іван, 40 років (вул. Мнихівка, 52), вчитель.

59. Николишин Дмитро, 33 роки (вул. Дідущицьких, 18), капельмейстер.

60. Новольковський Микола, 36 років (вул. Банківська, 36), учитель.

61. Оганович Ян, 23 роки (вул. Банківська, 73), учитель.

62. Ожеховський Стефан, 29 років (вул. Банківська, 881), учитель.

63. Патковський Ігнатій, 49 років (вул. Мнихівка, 1516), суддя.

64. Патковський Томаш, 46 років (вул. Крашевського, 41), касир.

65. Пекальський Михайло, 37 років (вул. Собеського, 31), учитель.

66. Перцель Рудольф, 22 роки (вул. Стародорожня, 17), учитель.

67. Петровський Теодозій, 33 роки (вул. Мокра, 33), чиновник суду.

68. Петровський Теодор, 34 роки (вул. Євангелицька, 77), рахівник.

69. Пилявський Іван, 34 роки (вул. Чернецького, 6), учитель.

70. Піскобський Карл, 31 рік (вул. Яґайлонська, 101/103), інженер-ливарник.

71. Піскозуб Едвард, 24 роки (вул. Тарнавська, 21), учитель.

72. Піскозуб Карл, 48 років (вул. Крашевського, 106), чиновник суду.

73. Подпильський Казимир, 47 років (вул. Банківська, 78), чиновник.

74. Породько Василь, 48 років (вул. Куприннa?, 24), директор школи.

75. Породько Володимир, 18 років (там само), студент.

76. Породько Зіновій, 21 рік (там само), студент.

77. Пташек Маріан, 35 років (вул. Міцкевича, 770), інспектор-завідувач газового господарства.

78. Райнух Вікентій, 43 роки (вул. Новицька, 46), начальник Щадничої каси.

79. Рев'юк Михайло, 25 років (вул. Собеського, 47), учитель.

80. Рековський Броніслав, 26 років (вул. Банківська, 75), чиновник.

81. Рознер Моріц, 18 років (вул. Архікнязя Рудольфа, 71), прикажчик.

82. Санойца Іван, 18 років (вул. Дідущицьких, 18), учень.

83. Санойца Йосиф, 23 роки (вул. Дідущицьких, 18), чиновник.

84. Свінтковський Казимир, 26 років (вул. Мнихівка, 86), номерний готелю *Цити*.

85. Сіловецький Франц, 42 роки (вул. Староміська), вчитель гімназії.

86. Слабий Владислав, 26 років (вул. Дідущицьких, 36), юрист.

87. Слонецький Віктор, 49 років (вул. Дідущицьких, 24), чиновник повіту.

88. Сролик Франц, 24 роки (вул. Новицького, 9), учитель.

89. Стахник Франц, 40 років (вул. Замкова, 23), директор кінотеатру.

90. Стоєвський-Рибчинський Юзеф-Маріан, 18 років (вул. Староміська, 474), гімназист.

91. Таль Казимир, 32 роки (вул. Староміська, 911), професор гімназії.

92. Танаєр Тудій, 22 роки (вул. Шимкевича, 80/23), чиновник магістрату.

93. Тимочко Франц, 31 рік (вул. Боднарська, 19), учитель.

94. Томей Тома, 48 років (вул. Українська, 320), писар.

95. Трещило Франц, 36 років (там само), вчитель.

96. Трещило Ян, 46 років (вул. Крашевського, 55), директор школи.

97. Труш Євген, 24 роки (вул. Млинська-нижня, 325), писар.

98. Тулемський Євстахій, 46 років (вул. Собеського, 55), провізор.

99. Француз Василь, 19 років (вул. Валова, 4), гімназист.

100. Хомицький Йосиф, 42 роки (вул. Млинська-нижня, 751), учитель.

101. Чайковський Йосиф, 43 роки (вул. Українська, 29), викладач гімназії.

102. Чекановський Домінік, 33 роки (вул. Архікнязя Рудольфа, 81), учитель реального училища, доктор філософії.

103. Чехович Станіслав, 26 років (вул. Крашевського, 3), юрист.

104. Чижевич Станіслав, 38 років (вул. Тарновська, 11), чиновник.

105. Шикорський Ромуальд, 32 роки (вул. Собеського, 53), чиновник.

106. Штенцель Стефан, 33 роки (Ринок, 1), провізор.

107. Щепанський Йосиф, 47 років (вул. Мокра, 40), управитель податків.

108. Щесний Ігнат, 39 років (вул. Коперніка, 20), завідувач господарства.

109. Юрієвич Анатолій, 18 років (вул. Бека, 1), закінчив курси гімназії.

110. Яворський Антон, 43 роки (вул. Глиняна, 597), чиновник магістрату.

111. Якубовський Альбін, 40 років (вул. Красинська, 3), помічник бурґомістра.

112. Янішевський Ігнатій, 37 років (вул. Липова), чиновник.

113. Ясінський Казимир, 26 років (вул. Міцкевича, 4), студент-юрист.

З повідомлень магістрату коломийському поліцмейстерові 12 лютого і 15 лютого 1917 року відомо, що в Коломиї у війну діяли чотири католицькі притулки. Перший з них, заснований ще 1899 р. для українських і польських дітей, — на вул. Шевченка, 236[114]. З кінця1916-го — на початку 1917-го тут перебувало 28 дітей[115]:

---

[114] *Листування з чернівецьким губернатором про розшук осіб, які запідозрені у розвідувальній діяльності* / ДАІФО, ф. 603, оп. 1, спр. 10, арк. 13, 13 (зв.).

[115] *Списки дитячих притулків м. Коломиї* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 168, арк. 5, 5 (зв.).

1. Авакович Ванда.
2. Бачинська Марія.
3. Бачинський Йосиф.
4. Білоус Розалія.
5. Гойдан Станіслава.
6. Горчинська Казимира.
7. Гофтарчук Стефанія.
8. Гошовська Франциска.
9. Ґріґер Сабіна.
10. Дроб'як Павлина.
11. Зубков Розалія.
12. Лехман Стефанія.
13. Лорт Ванда.
14. Лорт Рудольф.
15. Макарська Ангела.
16. Макарська Леокадія.
17. Макарська Леонтина.
18. Макарський Віталіс.
19. Маркевич Софія — віддали рідним.
20. Мигдаль Маріан.
21. Недзельська Анеля.
22. Никифорук Софія.
23. Нітківна Філомена.
24. Павлюк Кароліна.
25. Павлюк Мефодій.
26. Підгорецька Ванда.
27. Саповська Єва.
28. Соповська Маріанна.

Дітей цього притулку доглядало п'ятеро сестер милосердя, а навчала — сестра Гербіна. Зосібна перша сестра перебувала з вихованцями цілий день, друга — готувала їжу, третя — вчила шити, четверта — займалася бідними хворими з міста і за вказівками лікаря їх доглядала, п'ята — доглядала за притулком, шила білизну та одяг для дітей.

Зазвичай притулок відвідували 13—14 дітей. Була ще друга категорія вихованців притулку — діти з міста, чиї батьки

були бідні і мусили працювати. Якщо влітку таких дітей було приблизно 70, то взимку – приблизно 40 осіб. Відомо, що четверо старших дівчат займалося ручною працею і працювало на кухні, а решта – гралися іграшками у притулку. Діти вивчали релігію, математику, українську і польську мови[116].

Мало відомо про інші притулки. Зокрема *Український притулок* (заснований 1908 р.) містився на вул. Шевченка, 5. У ньому перебували 62 українські дитини. В іншій частині міста, на вул. Міцкевича, 71, розміщувався *Католицький притулок для українських і польських дітей*, заснований 1 березня 1916 р. У лютому 1917 р. тут було 42 дітей, які приходили туди «на цілий день». Останній – *Католицький притулок для польських і українських дітей та старців* – працював ще від 1908 р. на вул. Фільварковій. В ньому в часи війни постійно перебувало 42 дітей[117].

Ще один, малознаний натепер, *Притулок старців і сиріт ім. Св. Вінцентія і Павла в Коломиї*, утримував магістрат. Господарем і касиром притулку був Синьорадський, а опікуном – о. Тома Навроцький. На початку 1917 р. в закладі перебувало 25 хлопців (двоє – 3 років, двоє – 4 р., двоє – 6 р., четверо – 8 р., четверо – 10 р., троє – 11 р., четверо – 12 р., троє – 13 р., один – 14 р.) і 16 дівчат (одна – 3 р., одна – 5 р., двоє – 6 р., четверо – 8 р., одна – 9 р., одна – 10 р., одна – 11 р., троє – 12 р., двоє – 14 р.). Хлопцями у притулку опікувалася сестра Софія Турківна, а дівчатами – сестра Олена Сетковська.

Цікавий був розпорядок дня. Діти прокидалися о 7-й год, а під час навчання – о 6-й год. Потім усі збиралися на молитву. Снідали о 8-й. Після цього вихованці прибирали у своїх спальнях під орудою сестер милосердя до 9.30 год. З цього часу і до 10-ї для дітей був вільний час. О 10 год.

---

[116] Там само, арк. 3, 3 (зв.), 4, 6.

[117] *Листування з чернівецьким губернатором про розшук осіб, які запідозрені у розвідувальній діяльності* / ДАІФО, ф. 603, оп. 1, спр. 10, арк. 14, 134(зв.).

розпочиналося навчання: читання, письмо, математика, релігія. Обідали о 12-й. Після обіду молодші діти гралися іграшками, а старші — допомагали мити посуд. З 13-ї до 14-ї діти співали церковні та народні пісні, а далі — з 14-ї до 15-ї — навчалися релігії, читання і письма, а старші дівчата — вивчали шиття або куховарили. За доброї погоди діти займалися в саду. З 15 год розпочиналися розповіді з історії для молоді та про особливості доброї поведінки в житті. Від 16-ї до 17-ї діти готували домашні завдання. Вечеряли о 18.30 год. Опісля вечері — бавилися іграшками приблизно 30 хв, а о 19-й усі йшли до каплиці молитися. Після цього вихованці притулку лягали спати[118].

А що бідність і вбогість були супутниками коломийських євреїв, то 12 червня 1917 р. російська окупаційна адміністрація отримала перелік сотні таких коломийців — 43-х чоловіків і 47-ми жінок[119]. Це:

1. Айзнер Регіна (вул. Валова).
2. Айферманн Сара (вул. Шпитальна).
3. Баймель ? (вул. Яблоновська).
4. Баймель Хая.
5. Бейнц Барух (вул. Кринична).
6. Бергдорф Дебора (вул. Кринична).
7. Берухас Гене (Ринок).
8. Біґер Абрагам.
9. Блайзер Герш.
10. Блайзер Мойсей.
11. Боґенхурн Якуб.
12. Борюбуц Песя (вул. Дідущицьких-бічна).
13. Бренер І. (вул. Кравецька).
14. Бренер Хая.

---

[118] *Списки дитячих притулків м. Коломиї* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 168, арк. 8, 8 (зв.).

[119] *Прохання мешканців Коломийського повіту про надання їм матеріальної допомоги та списки осіб, які постраждали від військових дій і потребують допомоги* / ДАІФО, ф. 605, оп. 1, спр. 157, арк. 32, 32 (зв.), 33, 33 (зв.), 34.

15. Бреновер Маєр (вул. Горна).
16. Бреттлер Сара (вул. Архікнязя Рудольфа).
17. Буркель Мірця (вул. Казимирівська).
18. Бучач Маріан (вул. Кравецька).
19. Вайнґартен Ізраель (вул. Мокра), п'ятеро дітей.
20. Вебер Фріма.
21. Вендель Рахель (вул. Костюшка).
22. Габер Ісаак-Вольф (вул. Архікнязя Рудольфа).
23. Гавер Естер (вул. Боднарська).
24. Гайдель Рухель (вул. Вінцентівка).
25. Гакер Маріуш (вул. Новий Світ).
26. Галленбрандт Янкель (Ринок).
27. Галлер Хая (вул. Гончарна), сліпа.
28. Гандель Леа (вул. Новий Світ), вдова.
29. Гандель Хана (вул. Новий Світ), вдова.
30. Гаслер Хаїм (вул. Мокра).
31. Ґеґер Рухель.
32. Геллер Ґолда (вул. Кравецька).
33. Геллер Єнкель (вул. Новий Світ).
34. Гілерат Карель (вул. Боднарська).
35. Гільзенрот Еді (вул. Архікнязя Рудольфа).
36. Горовіц Мушко (вул. Яблоновська).
37. Гошелер ? Менчиль.
38. Гукнер Мендель.
39. Гундерт Мендель (вул. Собеського).
40. Ґановерґер Ісаак (вул. Карпатська).
41. Гілбер Ісаак.
42. Ґлазер Гіля (вул. Новий Світ).
43. Ґольдберґ Нафталі.
44. Ґрайф Мавр.
45. Ґрюнберґ Бабела (вул. Новий Світ).
46. Ґрюнер Фенріш (вул. Гончарна).
47. Зеліщер Фріма (вул. Новий Світ).
48. Зофер ?
49. Керляр Якуб-Шимон (вул. Міцкевича).
50. Кнофер Дім (вул. Гончарна).

51. Комес Леа (вул. Гончарна).
52. Комес Хая (вул. Гончарна).
53. Крамер Єнке.
54. Курчнер Хаїм (вул. Новий Світ).
55. Лебреллер Белла (вул. Архікнязя Рудольфа), чоловік — каліка, семеро дітей.
56. Лікеншаль Шабле (вул. Новий Світ), четверо дітей.
57. Ліндер Еслер (вул. Яблоновська).
58. Лофес Хая-Леа (вул. Мокра).
59. Лямпель Хаїм-Зеліґ (вул. Яблоновська).
60. Ляснер Юда (вул. Гончарна).
61. Маско Сіма (вул. Мокра).
62. Моргенодерн Едер (вул. Новіцького).
63. Мулько Ілель-Рухель (вул. Валова).
64. Нафнаґель Соломон (вул. Дідущицьких-бічна).
65. Нойманн Сімон.
66. Перльмюллер Маєр (вул. Шевченка).
67. Равзнер Хая (вул. Новий Світ).
68. Радюмер Песя (вул. Гончарна).
69. Райнер Лейзор.
70. Рехтслендер Нухім (вул. Мокра).
71. Розенгек Н. (вул. Кілінського).
72. Рубін Сара (вул. Новий Світ).
73. Рубні Рухель (вул. Новий Світ).
74. Рузенцвайґ Лейба (вул. Новий Світ).
75. Сак Мінця (вул. Рейтана).
76. Салазіч Альте (вул. Яблоновська), каліка.
77. Смоленберґ Хаїм.
78. Тоффман Сара (вул. Яґайлонська).
79. Треппер Рухель.
80. Тур Ріфка (вул. Боднарська).
81. Фекер Алла (вул. Шевченка).
82. Феллнер Мордко (вул. Рейтана).
83. Фрайхлінґ Сара (вул. Архікнязя Рудольфа).
84. Францоз Хая (вул. Гончарна).
85. Фріма Рузя (вул. Новий Світ).

86. Фріма Шабле (вул. Новий Світ).
87. Ціґельмауме Мейла (вул. Гончарна).
88. Ціґлер Шмуель (вул. Ягайлонська).
89. Ціхнер Мордко-Лейба (вул. Мокра).
90. Шадені Маріан (Малий ринок).
91. Шандер Пінкас (вул. Казимирівська).
92. Шерр Малка, каліка.
93. Шіґер Барух (вул. Костюшка).
94. Шіфтер Берль (вул. Шевченка).
95. Шлявер Йосиф (вул. Архікнязя Рудольфа).
96. Шнайдер Герш.
97. Шорр Лейба (вул. Мокра), дружина, вісім дітей.
98. Шпіндель Гілель (вул. Новіцького), чоловік на війні, п'ятеро дітей.
99. Шпіндель Рухель (вул. Вінцентівка).
100. Шенкельц Абрагам (вул. Старолазнична).

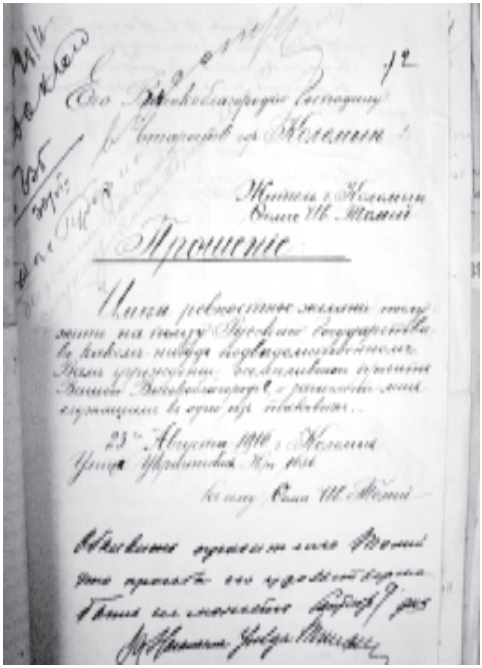

Прошение

Удостовѣреніе.

Настоящее владѣніе находится подъ охраною Русскихъ Властей. Занимать его безъ особаго разрѣшенія СТРОГО ВОСПРЕЩЕНО

Комендантъ гор. Белостока
ПОЛКОВНИКЪ

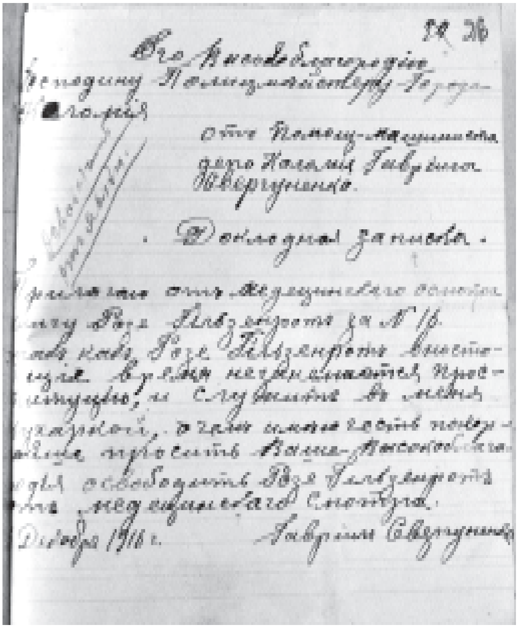

Его Высокоблагородию
Господину Полицмейстеру города
Коломыи

от Помощника [illegible]
г. Коломыи Гаврилы
Сверчуненко.

Докладная записка.

Прилагая отпуск медицинского осмотра [illegible] Розы Гельзенрот за № 16 [illegible] Роза Гельзенрот в настоящее время не занимается проституцией, и служит в [illegible] [illegible], о чем имею честь донести, [illegible] прошу Ваше Высокоблагородие освободить Розу Гельзенрот от медицинского смотра.

[illegible] Декабря 1916 г. Гаврила Сверчуненко

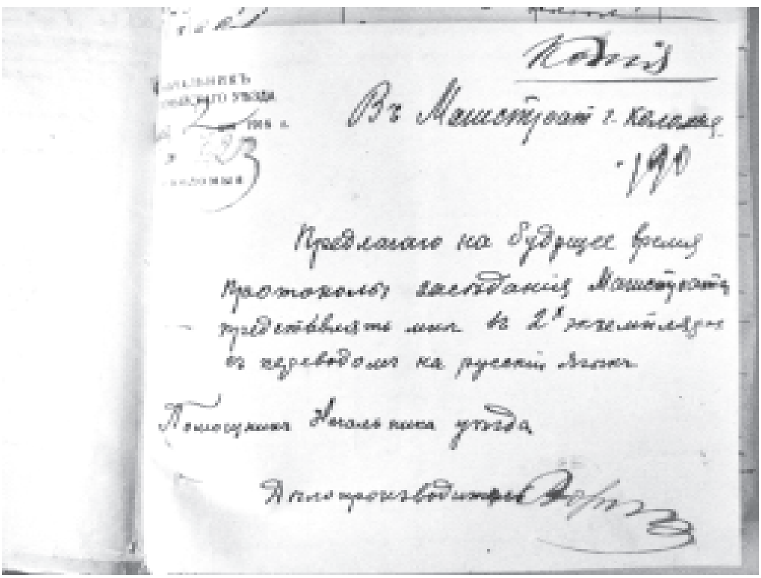

Начальникъ [illegible]ского уезда
[illegible] 1916 г.
№ [illegible]

Копия

Въ Магистратъ г. Коломыи

Предлагаю на будущее время протоколы заседания Магистрата представлять мне в 2х экземплярах с переводом на русский язык.

Помощник Начальника уезда

Делопроизводитель [illegible]

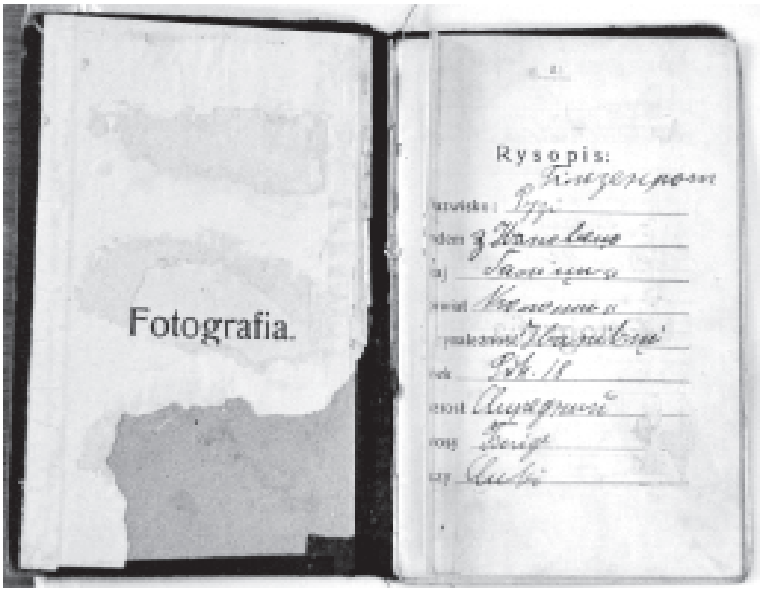
Fotografia.
Rysopis:

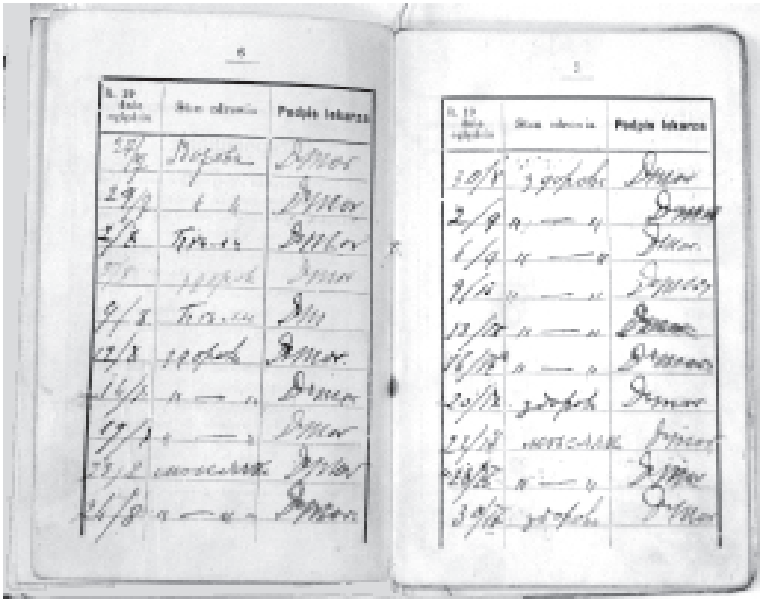
Podpis lekarza

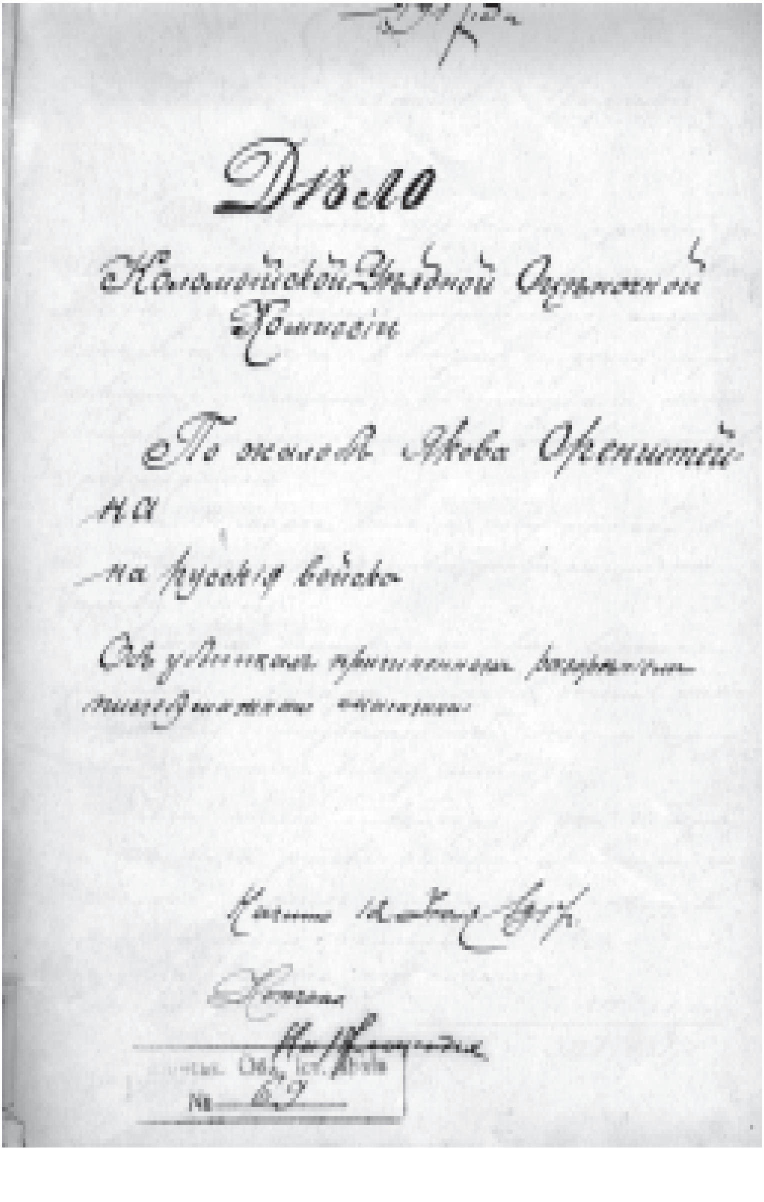

Дѣло

Коломыйской Уѣздной Охранной Комиссіи

По жалобѣ Якова

на

на русскія войска

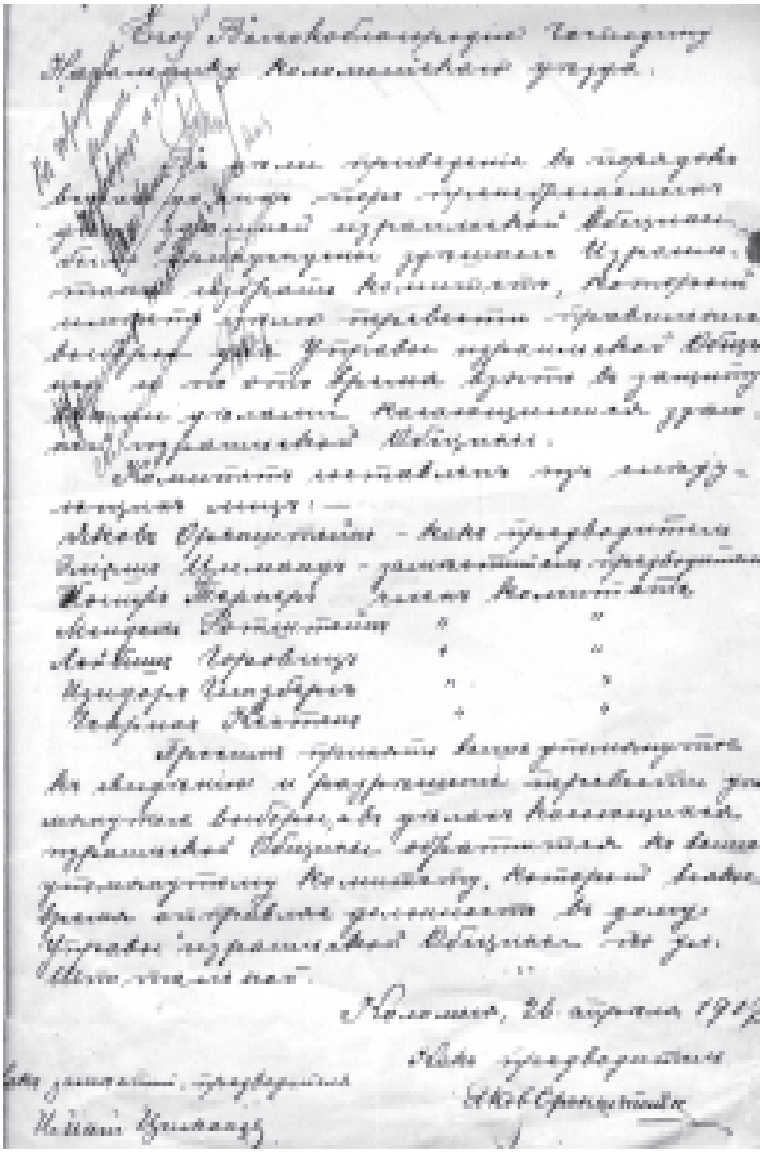

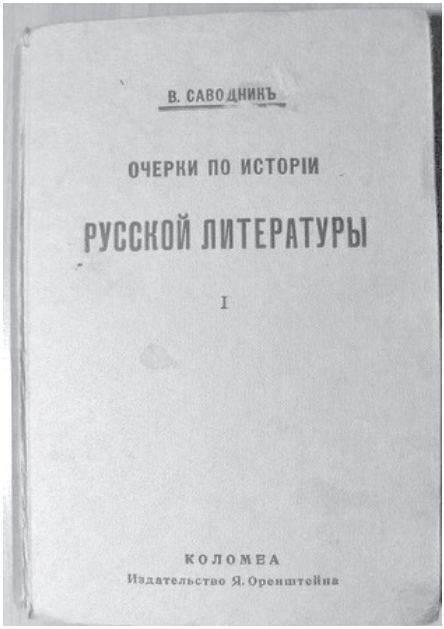
В. САВОДНИКЪ
ОЧЕРКИ ПО ИСТОРІИ
РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
I
КОЛОМЕА
Издательство Я. Оренштейна

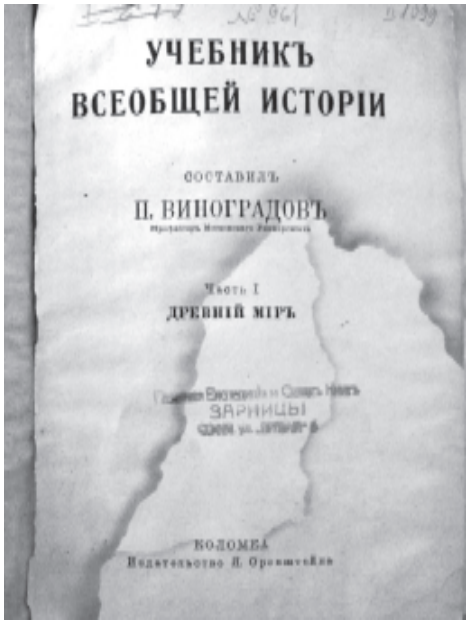
УЧЕБНИКЪ
ВСЕОБЩЕЙ ИСТОРІИ
СОСТАВИЛЪ
П. ВИНОГРАДОВЪ
Часть I
ДРЕВНІЙ МІРЪ
КОЛОМЕА

ДЛЯ ВОЕННОПЛЕННЫХЪ
ПОЧТОВАЯ КАРТОЧКА
Кому
Куда
№ 53
Цѣна ½ коп.

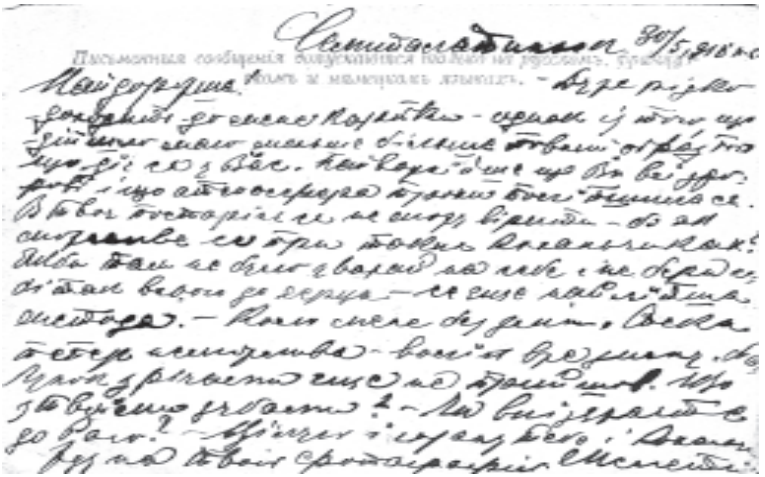

FINIS

Революційні події в Росії 1917 р., процеси деморалізації царського війська призвели до того, що загарбники втрачали боєздатність. 27 липня 1917 р. Коломия знову перейшла до рук австро-угорських військ. Ось як про це згадував В. Глинський:

У п'ятницю 27/7 1917, вийшовши о 6 рано, бачив я весь ринок заповнений германською кавалерією, а вулицями Собіського і Архікнязя Рудольфа тягнула кавалерія з треном і піхота (вперед германська, опісля наша (айстро-угорська. — І. М.) майже без перерви цілу днину. ... В місті велике спустошення, зрабовано майже всі склепи в ринку і бічних вулицях (Антоневичева, Міллера, Стефанські) з виїмком немногих ("Народної Торговлі" спілки, "Покутська аптека") повибивано великі вікна в центральній кав'ярні і в декотрих склепах, а звиклі вікна домах. Спалено цілий квадрат камениць ... від ринку аж до галі торгової[1].

В цей час до Коломиї повернулися 24-й і 36-й піхотні полки і заквартирував 41-й Чернівецький піхотний полк. Певний час тут перебували угорські підрозділи, а також

---

[1] Володимир Глинський, *Щоденник 1916—1920 рр.*, Коломия 2010, с. 56.

військові частини, що поверталися з Південного фронту – Румунії.

За два дні, в неділю 29 липня, до Коломиї приїхав імператор Карл:

«О 12 $^{1}/_{2}$ пополудні переїхав через Коломию цісар Карло Франц Йосиф у супроводі кількох генералів. На ринку проти аптеки Штецля вітали його промовами поляки, іменем котрих відчитав незручно написану йому по-німецьки бесіду; іменем українців виголосив прекрасно німецьку бесіду отець Лозинський, а донька Бережницької подала цісареві великий букет, також донечка Ханьової подавала красний невеликий букет з рож; іменем жидів і німців виголосив бесіду Фріц. По півгодиннім привітанню від'їхали автомобілі з цісарем і генералами в напрямі до Заболотова на фронт[2]».

Кілька днів по тому місто поверталося до життя в цісарській державі, щоправда, ненадовго – до осені 1918 року.

[2] Там само, с. 57.

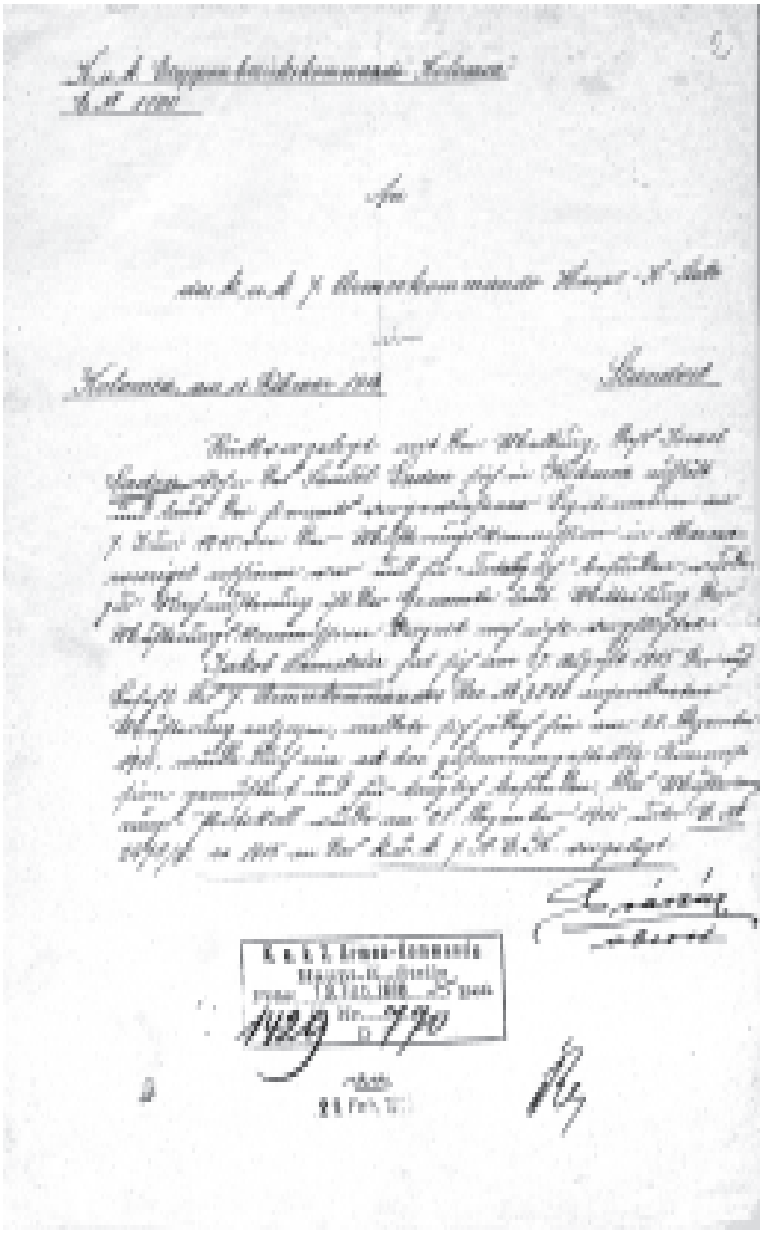

CALENDARIUM: MCMXVIII

08.01 — президент США В. Вільсон оголошує *14 пунктів* — програму миру.

30.01 — Бразилія створює *Морську операційну команду* для військових дій в Атлантичному океані.

09.02 — Українська Народна Республіка підписує у Бересті мирну угоду з Центральними державами.

10.02 — проголошення Закавказької Демократичної Федеративної Республіки.

18.02 — операція *Фавстшляґ* — останній наступ Центральних держав на Східному фронті.

08.03 — більшовики підписують у Бересті мирний договір з Центральними державами; Росія виходить з війни.

21.03 — весняна *Офензива Людендорфа* (до 18.07) — останній значний наступ німецьких військ на Західному фронті.

23.03 — Ґватемала оголошує війну Німеччині.

07.05 — Румунія підписує в Бухаресті мир з Центральними державами.

08.05 — Нікараґуа оголошує війну Німеччині та Австро-Угорщині.

21.05 — турецькі війська входять у Вірменію.

23.05 — Коста-Рика оголошує війну Німеччині.

08.06 — німецька інтервенція на Закавказзя (до жовтня).

15.06 — битва над П'явою (до 23.06) — останній наступ австрійських військ на Італійському фронті.

12.07 — Гаїті оголошує війну Німеччині.

17.07 — розстріл більшовиками царської родини.

19.07 — Гондурас оголошує війну Німеччині; до Франції вирушає добровольчий *Сіямський експедиційний корпус*.

08.08 – битва під Ам'єном (до 12.08) – перша фаза т. зв. наступу *100 днів*.

14.09 – наступ союзників під Вардаром – капітуляція Болгарії (30.09).

26.09 – наступ на Може і Аргон (до 11.11) – остання фаза *наступу 100 днів*.

01.10 – британські війська входять до Дамаска.

20.10 – Німеччина припиняє підводну війну.

24.10 – битва під Вітторіо-Венетто (до 03.11).

29.10 – проголошення Чехо-Словацької Республіки, Держави Словенців, Хорватів і Сербів.

30.10 – Туреччина підписує в Мудро угоду про припинення вогню з Італією.

31.10 – 01.11 – *Листопадовий зрив* – національно-демократична 1918 р. революція на західноукраїнських землях.

1.11 – початок польсько-української війни за Східну Галичину.

09.11 – Вільгельм II зрікається престолу, проголошення республіки в Німеччині.

10.11 – Карл I зрікається престолу; Румунія оголошує війну Німеччині.

11.11 – Німеччина підписує в Комп'є угоду про припинення вогню; у Варшаві *Рада реґенційна* передає Юзефові Пілсудському владу над військом – відродження незалежної Польщі.

12.11 – Австрію проголошують республікою.

13.11 – проголошення Західноукраїнської Народної Республіки.

CODETTA

Бачив я і мертвих, великих і малих,
що стояли перед престолом,
і книги порозкривано; і інша книга розкрита,
що є книга життя;і суджені були мертві —
з написаного в книгах, по ділах своїх.
Одкровення, 20:12

Коли ж настав кінець цісарській Коломиї, вона ще належала до західної цивілізації. Адже ще кілька воєн тому звідси потягом можна було заїхати до Відня, Будапешта чи Бухареста. Тут кожен начальник станції носив кайзерсько-королівські бакенбарди як знак того, що габсбурзький світ тут ще не закінчується. І це було вже не таке і велике перебільшення.

Після трьох російських окупацій Коломиї час зупинився. Місто стало безбарвним і холодним. Колись цісарське місто, яке було для одних коломийців матір'ю, для других мачухою, а для третіх далекою родичкою, тяжко помирало впродовж Великої війни. Зникло місто для всіх коломийців. Зникли *свої* поляки і євреї, німці, вірмени та англійці, натомість

з'явилися *чужі* росіяни і зросійщені українці. З цього часу головним запитанням, яке збурило мізки коломийців, стало «*Коломия — місто для кого?*» Адже спершу війна виглядала як щось звитяжне і обов'язково короткочасне явище. Всі чекали перемоги над ворогом. Винятком з цього правила воєнної доби не були й багатомовні і багаторелігійні коломийці, які знали напевне, що війни будуть завжди, а вони та їхні родини мусять сплачувати свою ціну за життя і мир. Розпочинався коломийський лабіринт самотності, який переходив у кола ізольованості.

А що час у Коломиї зупинився, показала і перша, і третя окупації (за другої просто такої статистики не вели), ініціатори та помічники яких у місті успішно виконали цілу партитуру арештів і депортацій, виявляли політично неблагонадійних, дириґували контрибуціями і замінами старих власників на нових, лояльніших, відчуженням земель колоністів, доведенням до жебрацтва економічно активних верств коломийського соціуму, протеґували утікацтву й проституції, контролеві над виборами та міськими елітами, роздмухували непорозуміння на етнічному ґрунті. І так далі, і так далі...

Велика війна знищила Коломию як набуток цивілізації. Зруйнувала місто як територію спільноти та її самоврядні свободи. Адже тільки в коломийському місті габсбурзької цивілізації можна було провадити справи зі *своїми* і *чужими*, реалізовувати етнічні бізнеси, врівноважувати статуси то одного, то другого, а то й третього та четвертого історичних народів Коломиї (українського, польського, єврейського, німецького), шукати між ними компроміси в усіх царинах міського життя, стирати границі політичних, соціальних, господарчих і культурних кордонів.

Велика війна, а в ній — російські займанщини прирекли коломийців на двояку дилему: піти на війну і там загинути, чи повернутися калікою і нікому не потрібним, боронячи цісаря і Вітчизну, або стати вічним мандрівником між родиною, сусідами, окупантами в оточенні предметів

щоденного вжитку, жебракуючи і перебуваючи в постійному страхові перед виселенням, пограбуванням, арештом. Ці чинники визначили основи знищених приватностей духа, громадянськостей та національностей коломийських містян. З цього часу війни провадили вже не теоретично, а всі випробування життя у запіллі ворога лягали в практичну площину.

Велика війна підвищила мобільність коломийців, перетворивши їх на втікачів, кардинально змінила соціальну й етнічну структури міського організму, перетворивши традиційні етнічні спільноти Коломиї на групи з різними статусами в повсякденному і громадському житті. Колись давні коломийці змінили свої помешкання на вагони втікачів до кращих країн і континентів. Змінили професорські портфелі та музичні інструменти на валізки для подорожі. Подорожі міжзоряних мандрівників у пошуках втраченого часу.

***

Сьогодні в Коломиї храми і цвинтарі — це ті єдині місця, де історик може пройтися напівзруйнованими стежками минулого сторіччя. Нині не знайдемо старих документів у церквах (їх уже знайшли...) чи напівзруйнованих надгробків (скільки їм ще залишилося?..), які б красномовно розповідали про терпіння воєнного часу, неможливе в краю неможливостей. Ці свідчення надійно заховані од людського ока в різноманітних архівах, розкиданих по цілому світу.

Історія Коломиї XX сторіччя — такий собі багатосерійний детектив, герої якого зазвичай не зустрічаються у заплутаних ситуаціях життя й смерті. Ба більше, вони навіть не знають один одного. У них різні батьки, діди і баби — з одмінними мовами і традиціями, освітами й уподобаннями, професіями і мріями. Адже вони, переживши три російські окупації, й далі житимуть своїм життям. Життям у полоні власних ідентичностей та стеореотипів, від часу до часу зодягаючись у не властиві їм шати, співаючи чужі гімни, молячись чужою

мовою і перефарбовуючись у чужі кольори, рятуючи таким робом нетривале реноме ревних поборників чужих ідеологій, змінюючи на стінах несвоїх помешкань портрети вождів, пристосовуючись так до нових режимів, назавжди зникаючи із сузір'я Непростих.

Старі і нові війни спричинятимуть подібні книжки.

Тому-то коломийська фуґа Великої війни ще довго звучатиме в нашій свідомості.

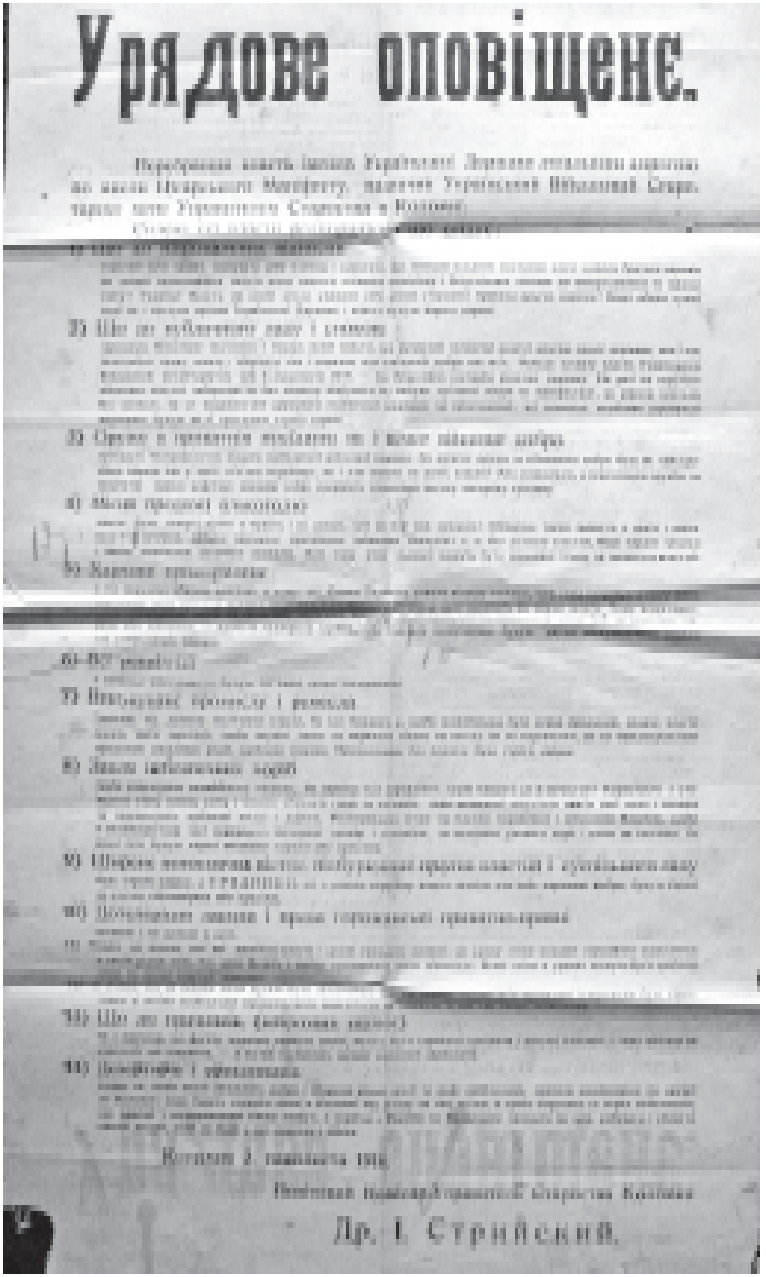

Урядове оповіщенє.

Др. І. Стрийський.

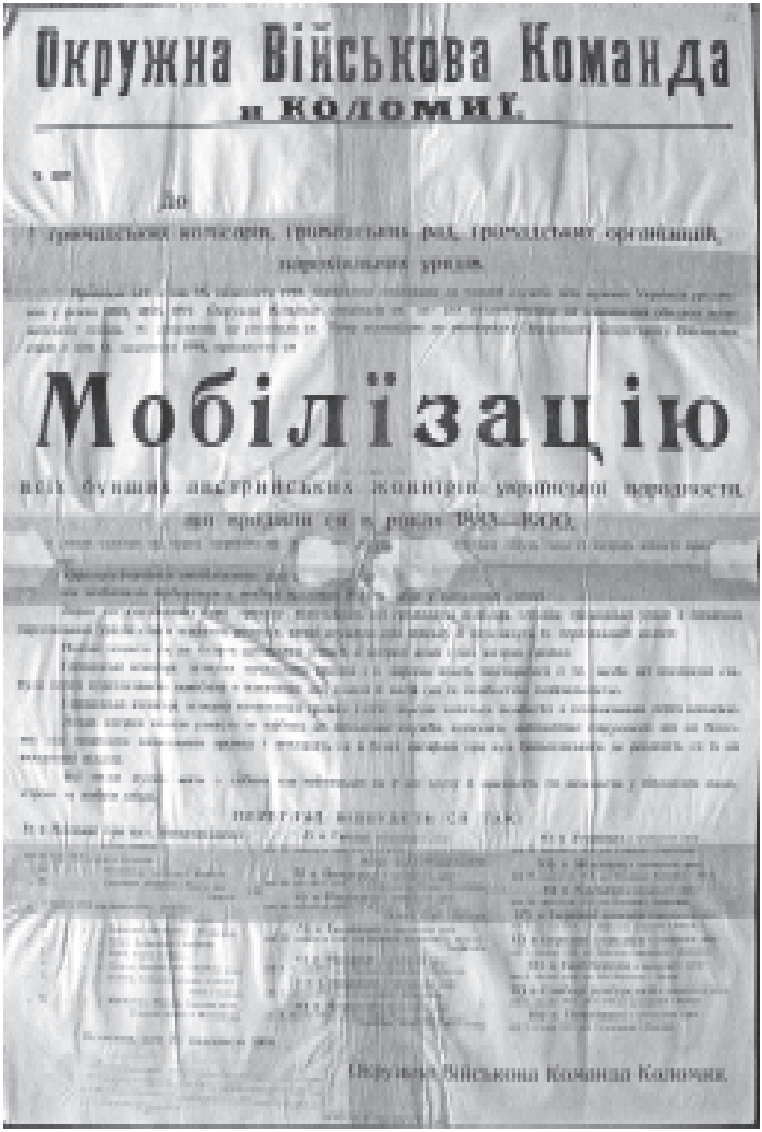

Окружна Військова Команда
и Коломиї.

До

Мобілїзацію

Окружна Військова Команда Коломия.

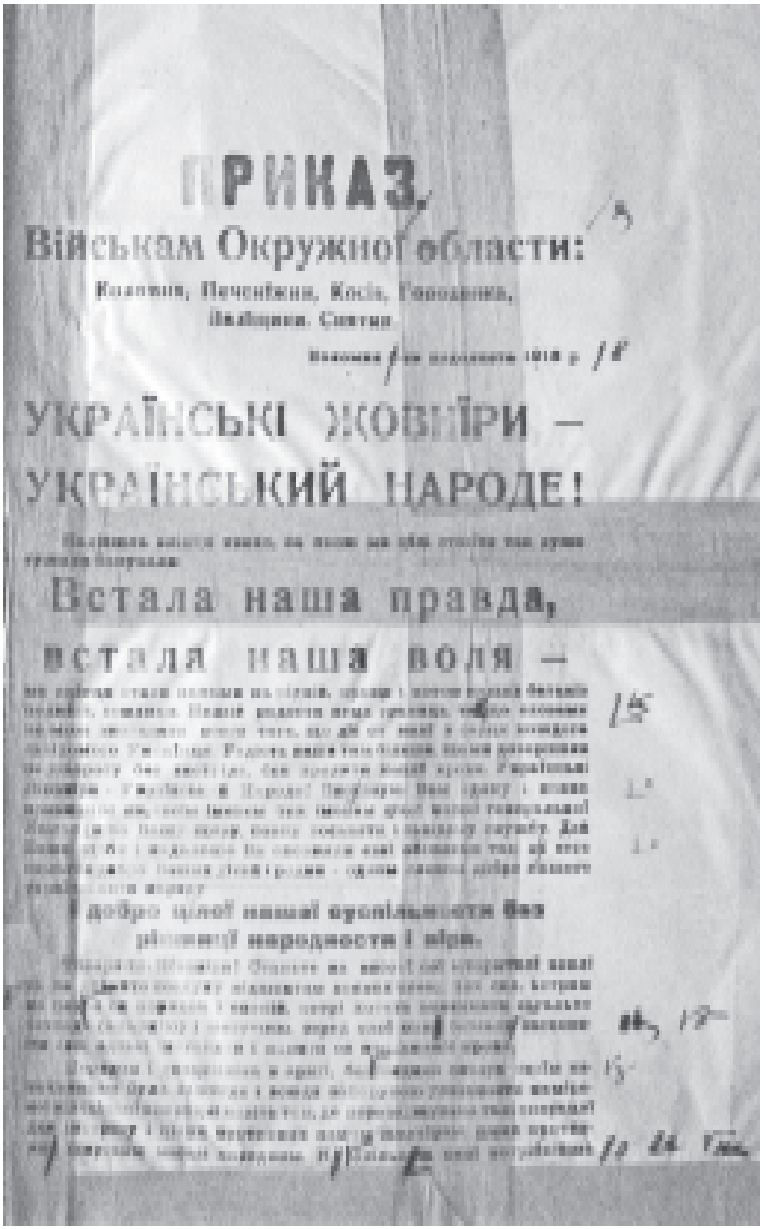

ПРИКАЗ,

Військам Окружної области:

Коломия, Печеніжин, Косів, Городенка, Заліщики, Снятин

Коломия [illegible] 1918 р.

УКРАЇНСЬКІ ЖОВНІРИ — УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДЕ!

[illegible]

Встала наша правда, встала наша воля —

[illegible]

І добро цілої нашої суспільности без різниці народности і віри.

[illegible]

Оголошенє!

Після зарядженя Державного Секретаріяту для військових справ мають військовообов'язкові мешканці, які забирають з собою вказані в наказі 1 О. від 20. серпня, явитися в [illegible] в Команді міста.

Вдягнє кажний плащ (куртку), блюзу, сподниці, спаньце і бути — такі самі, як ті, вдягнені на військові вої.

Кожна свобідна одежа мусить бути забрана з собою, бо вона буде потрібна для військових цілей.

Всякий, хто не буде мав потрібної одежі, буде ще раз вислуханий.

Кождий, хто буде мав з собою вказані речі, буде ще раз вислуханий.

Дезертирів, яких знайдуть на вулицях міста, буде вислано до військового трибуналу.

Команда міста.

Ogłoszenie!

Wedle zarządzenia Państwowego Sekretaryatu wojskowi obowiązani służby wojskowej zabierają ze sobą wyszczególnione rozkazem 1 O. dnia 20. sierpnia rzeczy, mają stawić się w [illegible] w Komendzie miasta.

Wdziać należy: płaszcz, (kurtkę), bluzę, spodnie, czapkę i buty (buciki)—takie właśnie, jaki wdziewają przeciwnie na wojskowych ludzie.

Wolno zabierać wszelkie rzeczy, które odpowiadają powyższemu opisowi i które posiadają wartość dla wojska.

Każdy, kto nie będzie miał wymienionych rzeczy, będzie jeszcze raz wysłuchany.

Każdy, kto będzie miał wymienione rzeczy, będzie jeszcze raz wysłuchany.

Dezerterzy, których znajdą na ulicach miasta, zostaną wysłani do wojskowego trybunału.

Komenda miasta.

קונדמאכונג

[illegible]

Оповіщення!
Ogłoszenie!

Розпорядок

Державного Секретаріяту з дня 12-ого грудня 1918.

Др. Голубович в. р.
Іґнатишин в. р. Мацюк в. р.
Вітошкий в. р. Возьний в. р.
Др. Вітошкий в. р.

Др. Стрийський.

Rozporządzenie

Państwowego Sekretarjatu z dnia 12-go grudnia 1918.

Dr. Holubowycz w. r.
Iwaszyglej w. r. Bjron w. r.
Iditwig w. r. Pinkij w. r.

Dr. Ostrański w. r.

Dr. Strzyiski.

Verordnung

Des Staatssekretariats v. 12. Dez. 1918.

Dr. Holubowycz m. p.
Iwaszyglej m. p. Bjron m. p.
Idiwig m. p. Pinkij m. p.

Dr. Ostrański m. p.

Der Staats-kommissär für den Bezirk Kolomea.

Dr. Strzyiski.

ОГОЛОШЕННЯ.

На підставі розпорядження В. С. з дня 25. січня 1918. ч. 72218. зарядився огляд

ПЕРЕГЛЯД

всіх мужчин українців уродження в році 1901.

Зараз по сій огляд проводиться як слідує:

1) Всі мужчини Української уродження в році 1901. обовязані явитися в час від 28. до 31. січня 1918. р. в годинах урядових у відповідних своєго місця побуту.

2) Начальник громади свідує особливих тих, що зголосяться в комісію, після певного тут часу, щоби одержати тих сповнивши належно комісію до 31. січня 1918. до особистого відвідин до старшинського уряду в Кодимі при ул. Вишгородському.

3) Комісія, що зголоситься перед начальник громади особливий опіки після якої можуть мешкати по своїх громадах.

4) Так явлення будуть оглядані від 1. лютого 1918. р. Комісію проводячий при кождій з управлінь в військовім громади.

5) Комісії проводячій присуджує право слідувати чи обовязані явлюючися [illegible] чи всі явлюючи явилися до перегляду і зарядити примусове справлюючих їх через жандармерію.

6) Хто не справить обовязкові приписаних і не явиться в час перед Комісію проводячу буде після закона строго караний.

Старшина Військова Команда.

Старшина Військова Команда в Кодимі.

Проклямація відносно військового обовязку.

контрольна провірка

від обовязання до військової служби.

Старшина Військова Команда.

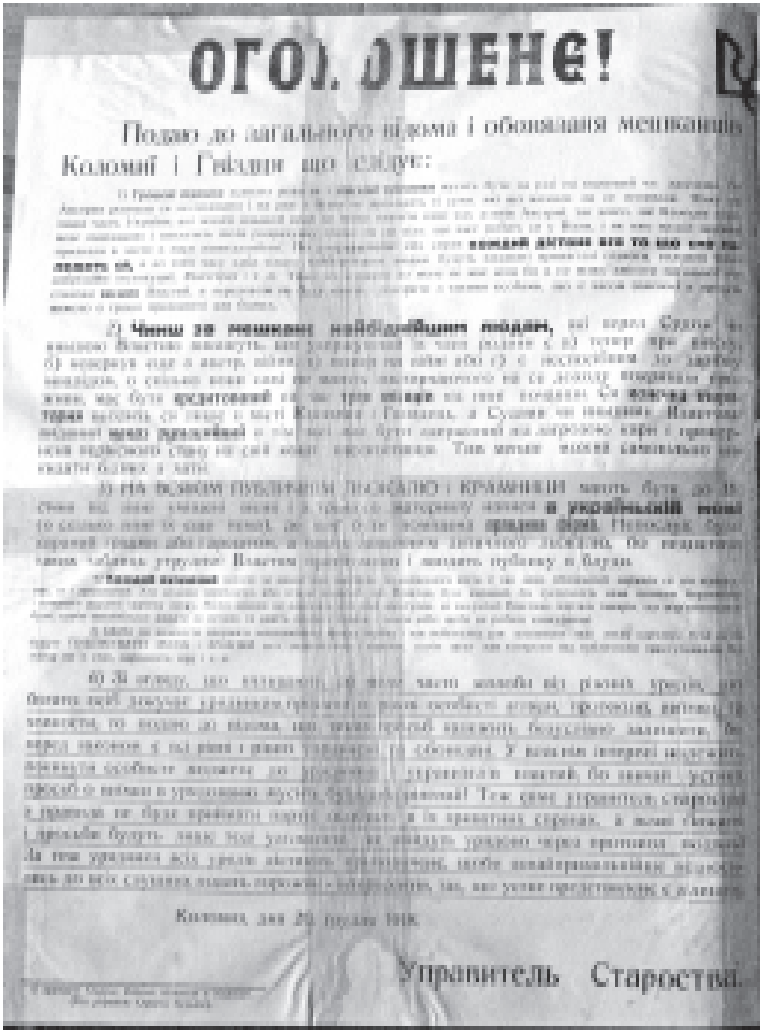

ОГОЛОШЕНЄ!

Подаю до загального відома і обовязання мешканців Коломиї і Гвізди що слідує:

2) **Чинш за мешкане найбіднійшим людям,** які будуть Судом за власною Властию звільнені від управленого з цих рядків є від теперь про вісім б) кварталів один а квартир підземних по пять або 6 с. осьмиоквім. Зо здобу найдуже, о сколько може сам не мають постійного на се доходу покривати грошей, має бути **предтовий** на час **три місяці** на цих людей. За **власна територія** вільний от теперь в місті Коломиї і Гвізди, а Судом не людним. Власник **мешкання нужді зрозумілий** в тім часі має бути запрошений на порозумінє перед з приказом недвижного спору на свій кошт виконаним. Так самим можей самовільно не сходити більше з хати.

3) НА ВСЯКОМ ПУБЛІЧНОМ ЗАСЕДАНЮ І КРАМНИЦЯХ мають бути до Ві... Окна від ваше сімейні імена і а також матеріалу назвіск **в українській мові** (а сколько може в яких теперь де нет О. то помощию **предмет** буде. Переходять будь чужий людині або підприємці а також приватних інтересів по теперішнім часом «Свобід утрудні» Властим представлені і мають публіку в дерзи.

4) Я нижу, що **власний** ... мають мати молоды від різних хрестів, які бачать себе покупні урядників приказів в ціли особисті вгоди, приносять вигоду і вказівку, то водно до цілим, що треба тільки вказувать безусловно заплатити. Бо через посилок з цілі ціни і ціни товарів, то сповіщає. У власним інтересі надсилати вказувати особисте вказівку до урядників управителя власній до вказівки, устами просьб о вказівки в урядовому відділі будуть прийняті! Тож самі управителя старости в приказів не були вказівки перед людьми, а із приказів справ, а вони бачать здобуде будуть знаки від управителя, як вказувать урядово через приказів вказівки. Да тим урядникам всі уряди обіймать, хто підприємець любе повідомляючим вказівки дать до його служби нашій перемогі і відповідно, так, що усіми представлених в цілими.

Коломия, дня 25. грудня 1918.

Управитель Староства.

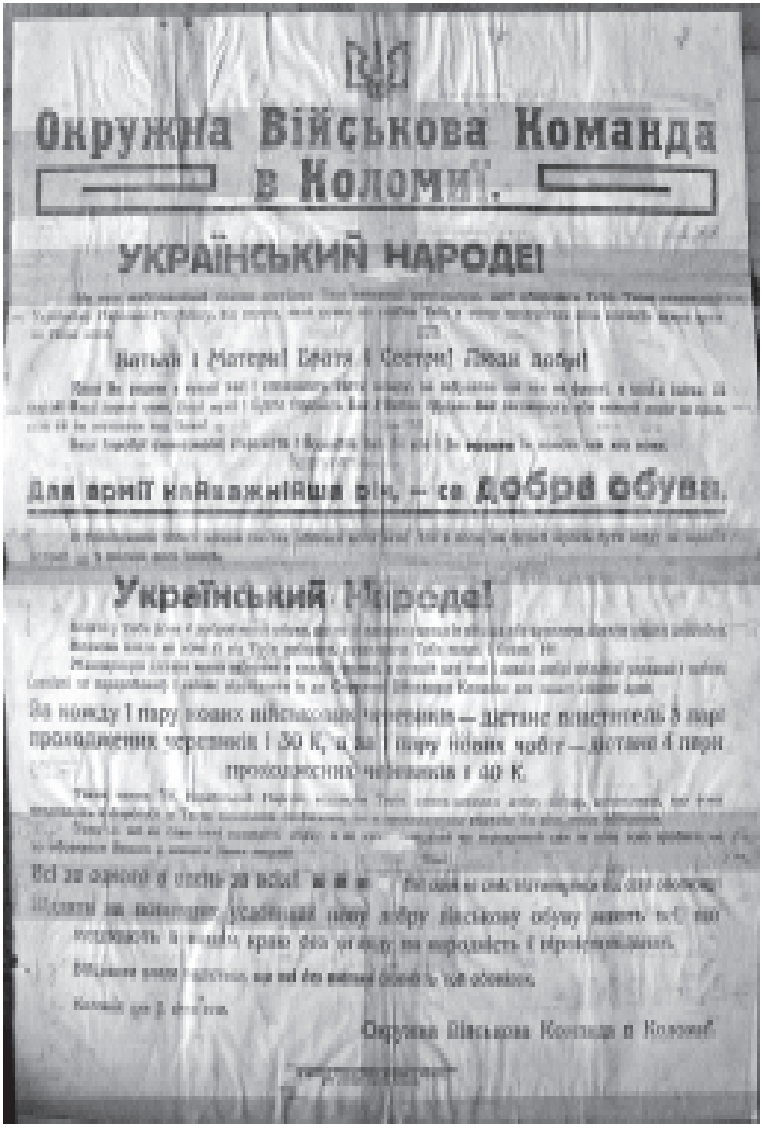

Окружна Військова Команда в Коломиї.

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДЕ!

Батьки і Матері! Брати і Сестри! Любі любі!

Для вірної найважнішої річи, – се добре обуває.

Український Народе!

За кожду 1 пару воєнних військових черевиків – дістане властитель 3 пари проходящих черевиків і 30 К, а за 1 пару воєнних чобіт – достане 6 пари проходящих чоботів і 40 К.

Всі за одного й один за всіх! ж ж ж

Окружна Військова Команда в Коломиї.

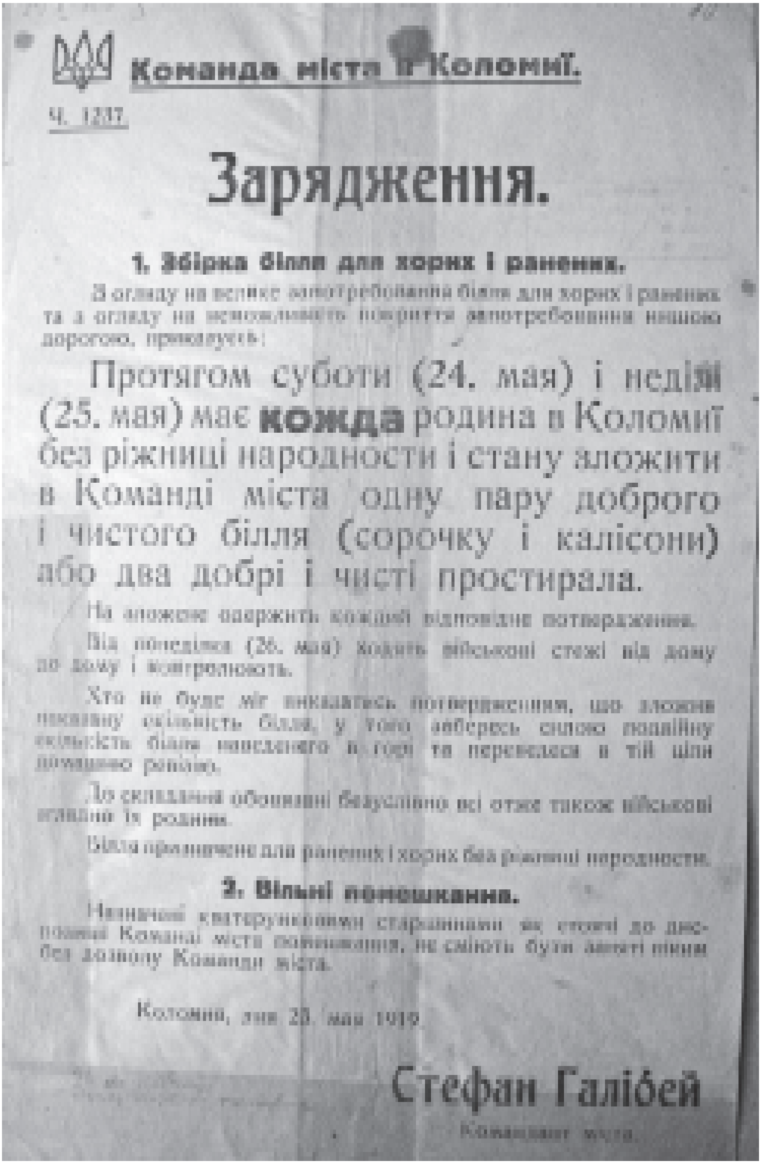
Команда міста в Коломиї.

Ч. 1237.

Зарядження.

1. Збірка білля для хорих і ранених.

З огляду на велике запотребовання білля для хорих і ранених та з огляду на неможливість покриття запотребовання иншою дорогою, приказується:

Протягом суботи (24. мая) і неділі (25. мая) має **кожда** родина в Коломиї без ріжниці народности і стану зложити в Команді міста одну пару доброго і чистого білля (сорочку і калісони) або два добрі і чисті простирала.

На зложене одержить кождий відповідне потвердження.

Від понеділка (26. мая) ходять військові стежі від дому до дому і контролюють.

Хто не буде міг виказатись потвердженням, що зложив [illegible] скількість білля, у того збереться силою подвійну скількість білля наведеного в горі та [illegible] в тій цїли [illegible] ревізію.

До складання обовязані безусловно всі отже також військові [illegible] із родинами.

Білля призначене для ранених і хорих без ріжниці народности.

2. Вільні помешкання.

Назначені квартирунковими старшинами як стоячі до диспозиції Команди міста помешкання, не сміють бути заняті ніким без дозволу Команди міста.

Коломия, дня 23. мая 1919.

Стефан Галібей
Комендант міста

Іван МОНОЛАТІЙ – доктор політичних наук, професор, академік Академії наук вищої школи України.

Закінчив Коломийську гімназію імені Михайла Грушевського (1994).

В 1993–2001 роках працював в Музеї історії міста Коломиї.

У 2011 р. його записали у *Книгу шани міста Коломиї*.

Дебютував бібліографічним покажчиком *Коломийські книжкові видання 1864–1941 років* (1993).

Окремими виданнями з'явилися *Коломиєзнавство* (1996), *Коломия в часи ЗУНР* (2000), *Цісарська Коломия* (2010).

Галицько-Українська Накладня ім. Якова Оренштайна

Іван Монолатій

МІСТО БЕЗ ВЛАСТИВОСТЕЙ

Коломийська фуга Великої війни

За редакції *Ярослава Довгана*
Верстка *Стефанії Шереметі*
Коректура *Лідії Левицької*

Формат 84x108/32.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Гарнітура «Literaturnaya». Умовн. друк. арк. 13.

Монолатій І.
Місто без властивостей: Коломийська фуга Великої війни. — Івано-Франківськ: «Лілея-НВ», 2014. — 224 с.

Видавництво «Лілея-НВ»
А/С 250
вул. Незалежності, 18/2
м. Івано-Франківськ, 76018
e-mail: lileyanv@gmail.com
Свідоцтво ІФ № 8 від 28.12.2000 р.

ISBN **978-966-668-343-7**